

GERÉB LÁSZLÓ

A PARASZTGENERÁLIS

- REGÉNY -

IFJÚSÁGI KÖNYVKIADÓ, BUDAPEST, 1954

ELSŐ RÉSZ

Az 1601. év januárjának egyik dermesztő hideg reggelén sűrű köd ülte meg Kolozsvár városát. A főtér földjét fehéren lepte el a dér, a pocsolyákat jégkéreg vonta be. A teret körülzáró emeletes házak körvonalai csak halványan, elmosódva tűntek elő a ködből, zuzmaralepte tetejük szinte elveszett az ég szürkességében.

A lábas-házak árkádjai alatt már kirakodtak az árusok, de még egyetlen vevő sem mutatkozott a boltzatok alatt. Maguk a kalmárok ágaskodva, asztalaikra kapaszkodva figyeltek a templom felé. Legszívesebben maguk is a tér közepére szaladtak volna, ha nem kellene méltán tartaniok attól, hogy portékájuknak nyomavész a mostanában mindenfelé rajzó lopók kezén.

Lám, most is gyanúskülsejű emberalak bukkant ki az utcasarkon. A tér közepe felé tartott. Homlokába nyomott kucsmája mellett törött toll kókadozott. Foltos, rongyos köpenyege bokáig takarta el kissé görnyedt alakját. Csizmája fekete nyomokat hagyott a még töretlen dér fehérségében.

A tér közepe azonban már egészen fekete. Összetaposták az emberek, akik a városi tambur dobolására gyűltek egybe. Igaz, nem sokan voltak. Akinek nem kell, nem jár ilyen korán az utcán. Lám, a császári zsoldosok is, akik négyszögben állnak a templom mellett, - tágasan, hogy maguk közé engedjék a népet, de elég szorosan ahhoz, hogy markukban tartsák, akik közejük lép - kelletlenül topognak, dideregnek mellvértjükben, szedett-vedett ruhájukban.

A dobszó elhallgatott. A templom mellől a városi kiáltó hangja hallatszott. Szakadozottan szálltak a szavak a szürke ködben:

- ...minekutána áruló módján összecimboráskodott volna a törökkel és megígérte vala, hogy Fogaras várát a kezükbe adná...

Aztán ismét feldübörgött a dobszó. Az embercsoport közepéből valami emberfölötti fájdalom-üvöltés csapott fel. Végtelen hosszúnak tűnt, bár csak pillanatokig tarthatott. Aztán megszakadt. Csak a bámészkodók köréből hangzott itt-ott durva röhögés és biztató kiáltás:

- Huzzad!... Ne sajnáld!

Amikor a téren keresztbe baktató alak a csoportozathoz ért, a darabontok éppen felemelték a hosszú, hegyes fakarót. Alját beillesztették a készen álló gödörbe, beásták, körültaposták, hogy egyenesen álljon, erősen. Hirtelenében alig látszott a karón csüngő elszíntelenedett, kékrefagyott emberi test.

- Meghalt - kiáltotta rikácsoló hangon egy kamaszfiú. Leguggolt és fejét oldalthajtva bámult fel a karóra.

- Az nem lehet. Ügyesek a városi bakók. Megcsapnák őket, ha ilyen gyorsan végeznének vele.

- Ezt egy bőrkötényes ember mondta. Hentesféle lehetett és munka közben szaladt ki műhelyéből. Szakértelemmel oktatta szomszédait, ámbár lehetséges, hogy azok éppen olyan jártasak voltak az effélében, akár ő, hiszen mindennapi volt az ilyen látványosság. - Óvatosan húzzák át rajta a karót, végig a gerince mellett, azért bújti ki a hegye a vállán, mindjárt a nyaka mellett. Elélhet ez még harmadnapig is...

- Ha meg nem sütik!

Tűz lobbant fel. Pattogva, sziporkázva égett és a darabontok rőzsecsomókat hajigáltak rá. Vörösruhás hóhér vödörnyi jeges vizet zúdított a testre. Mind magasabbra csaptak a lángok és már a karón függőnek a lábát érték.

A nézők közül ismét hahota hallatszott.

- Előbb ugyan fáztál pőrén! Kilelt a hideg, ugye? Most aztán melegedhetsz!

Többeknek tetszett a tréfa. De a nevetés elhalt, amikor az ájult ember megmozdult. A víz és a tűz felélesztették. Megemelte fejét. Csodálkozva nézett körül. Föleszmélt. Aztán felüvöltött. Nem fájdalom - ez már a tehetetlen harag kiáltása volt:

- Bitang urak!... Bitangok!... Ti urak... ti urak... átkozottak!

Magasra emelte mindkét öklét a karón, mintha az eget akarná lerántani Erdélyország minden uraira.

- Ne átkozódj, te! Gondolj inkább istenre, hallod-e! - förmedt rá egy nagyhasú úriember. Prémme szegélyezett, aranybogláros köntöse a földig ért. Úgy állt ott melegben, kényelemmel, a felkarózott, póre áldozat mellett. Gög és elégedettség terpeszkedett arcán. De az áldozat kiáltozása zavarta. Ráripakodott a hóhérokra: - Kötözzétek meg újra!

A tüzet kissé hamvadni hagyták. Létrát támasztottak a karó mögé és egy hóhérlegény felmászott rá. Hurkot vetett az átkozódó kezekre, lehúzta és hátul összekötözte.

A kövér úr diadalmasan hahotázott. - Verset iratok erről - magyarázta szomszédjának - verset iratok valami diákkal.

A toronyban megszólalt a harang. Ez most minden más hangot elnyomott. Nem a kivégzettért harangoztak. Reggeli ájtatosságra, mint minden hétköznapon. Mi történik a templom mellett - az urak gondja, nem az Úr és az urak papjaié.

Az a rongyosköpenyegű töprengett ezen, aki az imént jött át a téren és már elkeveredett a kivégzést nézők tömegében. Kucsmáját mélyebbre nyomta szemébe, hogy elrejtse kiszivárgó könnyeit, melyek cseppenként futottak le bozontos, fekete szakállába.

- Baba Noák - motyogta magában - Baba Noák! Én jó generális-kapitányom... Nem kérdezted, ki vagyok, csak azt nézted, vitéz vagyok. Csak karom erejét nézted, szívem vitéz voltát mérted...

Bánata akaratlan fordult nótára, siralma siratóvá formálódott. Egy kéz érintette a vállát.

- Te volnál-e, Balázs?

Hátrapillantott. Nem felelt. Megfogta megszólítójának karját, maga mellé vonta. Vállára hajtotta fejét. Rázta a titkolt zokogás. Van már, akinek elsírja bánatát. Rekedten suttogta fülébe:

- El nem felejttem azt, amikor kérdezte tőlem: Mi a neved, vitéz? Feleltem neki: Lippai Balázs, szolgálatodra, uram! Mondta: Kapitánnyá tesznek, száz hajdú előljárójává. Jaj, uram, nem lehet az - válaszoltam - cigány vagyok én, uram, cigány csak... - Azt mondta akkor: Hát én mi vagyok? Rác-é, oláj-é, török-é, magam sem tudom. Szegény vitéz vagyok és kiskoromtól kardommal kerestem kenyerem... - És nevetett. Azt mondta: - Ember vagy a talpadon, Lippai Balázs. Kapitánnyá tesznek, mert te is szegény vitéz vagy... - Jaj, Balázs! Így volt ez, Balázs!

- Ennek már vége - dörögte a másik Balázs. - Pedig engem is ő tett hadnaggyá Mihály vajda seregében... - Nagyot káromkodott.

A karóról ismét hallhatóvá vált a hang:

- Átkozott urak... bitang urak!

Az utóbb jött Balázs fölemelte öklét és hirtelen indulatrohammal csatlakozott átkához: - Hogy az a keserves!...

De Lippai józanabb volt. A káromló szájra tette a kezét.

- Teli van vallonokkal itt minden, te!

A dob peregni kezdett, hogy elnyomja az átok hangját. A két megszmorodott beszélgetőre nem ügyelt senki. Lippai Balázs megfogta társa karját és szelíden kivezette a tömegből.

- Hiszed azt, amit az urak beszélnek? Hogy Fogarast elárulta volna? - kérdezte amaz. Németi Balázs volt a neve.

- Veszett hírét költik az ebnek, hogy megölhessék. Ostobaság! Meg nem bocsáthatják Baba Noáknak a magyar urak, hogy ő volt a parasztok reménye. Ezrével csatlakoztak táborához. Az urak pedig szaladtak előlük, mint a nyulak. Örült, aki egy szál köntöst megmentett. Ezért ölik meg Baba Noákat, ezért...

Lippai Balázs e szavak közben főlegyeneseedett görnyedt tartásából. Szálfatermetű, vállas volt. Torzonborz fekete bajszában és szakállában már sűrűn mutatkoztak fehér szálak, ámbár nem lehetett sokkal idősebb harminc esztendősnél.

Németi Balázs fejével alacsonyabb nála. Zömök, indulatos ember. Cserzett barna bőre csak árnyalattal világosabb Lippaiénál. Barna bajsza, mely máskor hetykén kipödörve, most kókadt.

Letörten, búsan szólt Németi:

- Mi lesz most velünk, testvér?

Ekkor egy harmadik ember ért melljük. Alacsonytermetű, cingár, fakóképű. Fakó bajsza, szakála szinte alig látszik. Az egész ember jelentéktelen. Óvatosan osont el a beszélgetők mellett. Ránézett merőn Németi Balázssra. Szemük összevillant. A cingár emberke egy fejemozdulattal intett a tér sarka felé. Aztán ment is oda.

- Ki ez? - kérdezte Lippai.

- Atyámfia. Apám bátyjának gyermeke, Németi Gergely.

- Hajdúnak látszik.

- Az is. Básta tábornok seregében, a császáriaknál. Azért nem akarja, hogy együtt lássanak vele. De gyerünk utána.

Gergely egy árkados ház vastag pillére mögé húzódott. Ott találtak rá. Kezet fogtak, miközben Gergely szaporán pislogott mindenfelé, nem leskelődik-e utána valaki.

- Nem jó helyen jársz itt, bátya - mondta Németi Balázsnak. - Kiss Farkast már halálra keresik az urak. Mihály vajda magyar híveiből, főtisztjeiből annyit akarnak megölni, amennyit lehet. Ez kell a májuknak.

- Tehetek én valamiről? - pattant fel Németi Balázs. - Hajdú vagyok, odaszegődöm, ahol megszerezhetem kenyeremet. Mi közöm az urak pártolásaihoz, ármánykodásaihoz! Tegnap együtt harcoltunk a császárral, mára meg ellenségünk. Tegnap összeölelkezett Mihály vajdával, mára legyilkoltatták orvul azt a nagy vitézt, ártatlanul, merő irigységből!...

- Halkabban, te! - intette Gergely. - Odanézz!

A sarkon, oldalvást tőlük, emeletes ház állott. Puskás, lándzsás katonák örködtek kapujában. Egy nyitott ablakban bársonypalástba burkolódzó úr állt. Arcát körszakáll keretezte. Magas homlokán két éles, szigorú ránc.

- Básta! - suttogta Lippai.

Igen, Básta György császári tábornok volt, Erdélyországnak ez idő szerint mindenható ura. Bosszús, kelletlen arccal nézett a veszthely felé.

- Nem szívesen adta ki az uraknak Baba Noákat - folytatta halkan, titokzatos képpel Gergely. - De muszáj volt neki. Tudja ő, mitől döglik a légy. Ezzel akarja végleg a császárhoz békíteni az urakat. Mert Baba Noák volt az urak fő ellensége. Előbb maga mellé vette ijesztésül, aztán odaadta nekik kibékítésül.

- Nem értem. Nem értem - csóválta fejét Németi Balázs.

- Pedig egyszerű dolog ez. Mit tudott a szegénység az urak hadakozásáról? Semmit. De azt megértette, hogy Mihály vajda főkapitánya, Baba Noák veri az urakat. Futnak az urak, a nemesek, vége a robotnak, a tizednek, a kilencednek, minden szolgálatnak. Nosza, a szegénység is botra, kaszára kapott. Mihály vajda még biztatta is őket, hogy öljék le mind az urakat. Gondolták, ütött a szabadság órája... De most már nem félnek a nemesek a parasztoktól, Básta visszaadta az országot az uraknak és seregével őrzi hatalmukat. Most már karózhadják, csonkíttathadják a parasztokat, hogy féljenek tőlük.

Lippai Balázs beszélt így. Gergely bólogatott. - Azért mondom, bátya, hogy jobb lesz egy időre másfelé keresned a szerencsédet. Vagy bújj meg otthon, a Kunságban. A Sárrét jó tanyát ad a bujdosóknak.

- Legjobb lesz - hagyta helyben Lippai Balázs.

- Én is hazamegyek Lippára, a feleségemhez. Ott nem tudják, merre jártam. És ha baj van, egy lépés a török terület. Addig pedig...

Szétvetette köpenyegét. Nyakában hegedő függött, pengetésre való, húros hangszer. Mintha nem is kóbor hajdú, hanem vándor énekes volna.

Németi Gergely a kezét nyújtotta.

- Ne feledkezzetek meg rólam. Én csak szegény káplár vagyok. De ha fordul a kocka, még jó hasznomat vehetitek. A császár alatt nem sokra jut a szegény ember. Sohasem megy előre, még a zsoldot sem kapja meg.

- No ki erre, ki amarra!

- Lesz ez jobban is, pajtások. Kiderül még a mi napunk.

- Aztán majd találkozunk...

Elváltak. Háromfelé mentek. A köd már tisztult, világosodott, de a nap még sehol sem látszott.

Mögöttük füst csapódott le a téren, messziről hallatszott a rözse pattogása. A karó felől már csak hörgött a hang:

- Átkozott legyetek, urak!

Aztán elfúlt, elakadt.

A sült hús szagára kövér varjak ereszkedtek le a templom tetejéről. Fekete szárnyukkal csapkodva keringtek a füst felett. Vártak. Tudták, hogy hamarosan elérkezik az idejük.

*

Lippai Balázs farkasordító hidegben hagyta el Kolozsvárt...

Másfél éve, hogy Mihály havasalföldi vajda átkelt a hegyeken és Erdélybe tört seregével. Fővezére Baba Noák volt, a paraszti származású hajdúkapitány, akit vitézsége és vezéri képessége emelt magas tisztségére. A jobbágyságba kényszerített székelyek és a parasztok tízezrei csatlakoztak seregéhez.

Mihály a Habsburg császár szövetségeseiként kezdett háborút. A császár az ő kardjával akarta megszerezni Erdélyt és Keletmagyarországot, amivel már annyiszor próbálkozott Buda török kézre kerülése, 1541 előtt is és azóta is - hiába. Mihály vajda elfoglalta Erdélyt, de aztán nem akarta a császárnak adni. Ebből sok zavar keletkezett. Básta, a császár tábornoka összepaktált a megvert magyar urakkal és együtt legyőzték Mihályt. Akkor meg a magyar urak szövetkeztek füvel-fával, hogy megszabaduljanak Bástatól. Most a császár megint Mihály vajdával állt össze, úgy verték meg újra a magyar urakat. Básta is Erdélyben volt - Mihály vajda is ott volt. Hogyan osztozzanak? Básta egyszerűen legyilkoltatta a vitéz Mihály vajdát. Aztán úgy biztosította magának az urak hűségét, hogy rászabadította őket a parasztokra és a székelyekre, akik Mihály vajda és Baba Noák oldalán keltek fel ellenük.

Itt kezdődött történetünk...

Lippai Balázs útjának első állomása Szászfenes volt. Betelepedett a kocsmába a falu végén. Ideszállnak az utasemberek, ennek udvarába állnak be az országutat járó szekerek. Most üres volt az udvar, mert télidőben, háborús időben, ki indul útra? Az élénk, népes községből mégis elég számosan fordultak meg az ivóban, hiszen szombat este volt.

Ott lett figyelmes Balázs egy tudósforma emberre, mivelhogy az a jövő-menő parasztemberektől nagyon is elütő, fekete talárt viselt. Pénze nem igen lehetett, mert lehúzta csizmáját és a kocsmárosnak adta, az meg viszont egy használt bocskort hozott érte, meg ételt, italt tett a különös vendég elébe.

Lippai Balázs itt már a vándor hegedős képét öltötte magára. Pengette hangszerét és olykor egy-egy dalt énekelgetett hozzá.

*Hegedősök,
néktek szólok,
meghallgassátok:
Mert hegedős
én is vagyok -
azt jól tudjátok;
de hogy jámbor
én nem vagyok,
azt is tudjátok.
E világon
ahol vagyok
egy jó hegedős,
én is vagyok
őmellette
más jó hegedős,
ezt jól tudja
minden ember,
aki hegedős.*

Gyermekségtől
 fogva ez volt
 az én kenyerem,
 ezzel éltem
 én sokat, de
 mitse gyűjtöttem,
 sőt minden sok
 pénzemet is
 én elköltöttem.
 E világon
 ahol vagy
 egy jó tékozló,
 én is vagyok
 ő mellette
 más jó tékozló -
 azt jól tudja
 minden ember,
 aki tékozló.
 Vagyon nekem
 két tolvajom:
 gyomrom és hasam;
 ők fosztanak,
 hogy magamat
 ne ruházhassam,
 ők veszejtnék,
 hogy magamat
 ne jobbíthassam.
 A lábamon
 nem állhatok,
 ha én hörpentek,
 szemeimmel
 csak pislogok,
 de nem nézhetek,
 a nyelvemmel
 nem szólhatok,
 csupán, hebegek.
 Nincs e földön,
 sem az égen
 oly prédikátor,
 ki megjavít,
 akárhogy
 szóljon ámbátor:
 tudom, azzal
 mitse gondol,
 ki ilyen lator.

A feketetaláros ember fogta a kupáját és áttelepedett Balázs asztalához. A taláros is széles-vállú, nagydarab ember volt. Arca halvány, fáradt; szőke szakáll a kócos, szemhéja kivörösödött. Köpenyge olyan rongyos, hogy abban hét macska sem fogna meg egy egeret.

A művész, az előadó mindig és mindenhol szerette a figyelmes hallgatót. Balázs utóbb még egyszer elénekelt az a dalt, most már egyenesen a taláros felé fordulva. Amaz mozdulatlanul hallgatta. A végén fogta a kupáját ismét és szó nélkül visszaült előbbeni helyére. Alighanem restelte, hogy nem adhatott az énekessel semmit.

De mégsem kerülhették el az ismerkedést. Sötétedéskor a kocsmá kiürült, csak ketten maradtak az ivóban, hogy ott éjszakázzanak: Lippai Balázs, meg ama bizonyos taláros. A kocsmáros nem kérhetett tőlük hálaspénzt, mert az egyik hegedős volt, aki mulattatta vendégeit, a másiknak meg úgyis eleget nyert a csizmáján. No meg ilyen hidegben még a kutyát sem kergetik ki a házból.

A szembenlevő falaknál ki-ki elhelyezkedett a maga lócáján. A kocsmáros kivitte a mécsest. A sötétben a tudósforma kezdte az ismerkedést.

- Szépen énekelsz, hegedős. A lelkemből szóltál, mikor a vándorénekes sorsáról daloltál.
- Örülök, ha tetszett neked, deák uram... Vagy hogyan tiszteljelek, nem is tudom...
- Úgy, úgy. Jó lesz az. Deák.
- Aztán miért szóltam volna a lelkedből? Tanult ember előtt nyitva a világ.
- Ha ugyan igaz a mondás... És már be nem záródott mögötte.
- Bezáródott mögötted a világ?
- Mert nekem is az a bajom, amiről az ének szólt: a bor. Az volt minden szerencsétlenségem kezdete és folytatása.
- Úgy szokott az lenni - hagyta helyben Balázs.
- Úgy. Sajnos... Tudod-e, hol van Straszburg városa? Ugye, nem. Hát én ott jártam ki az egyetemet. Papnak tanultam, luteránusnak. Csak adjanak elébem egyetlen kurta verset bár honnan a bibliából, akkora feneket keríték neki, hogy eláll az ember szeme-szája. Szent Pál valamelyik állítólagos levelének egyetlen mondatából órákhosszat bizonygatom, mi köze Krisztus testének a templomi borhoz és kenyérhez. Arról meg akár napokig eldisputálok, hogy az a helyes, ha az istentiszteleten kétszer emeljük fel a kenyeret. De azt is bebizonyíthatom, hogy helyesebb egyszer... Mindehhez annyi idézetet mondok a szent könyvekből, hogy szédülhet tőle a parasztság feje.
- Nagy tudomány lehet - hagyta rá Balázs. Nem igen értette miről beszél a társa, mert világéletében nem volt dolga papokkal. De hálótársa alighanem kevesebbet hitt bennük, mint ő maga. - Aztán hol kezdődött a baj?
- Ott, hogy amikor hittudomány címen már elég maszlagot megettetek velem, elhagytam Straszburgot. De mielőtt hazatértem, körülnéztem a világban. Jártam Délfranciaországban, Itáliában, le egészen Rómáig.
- Ahol a pápa lakik?
- Bár ne lalnék!... Egy este kocsmáztam. Három német diák szidta ott a magyarokat, hogy tudatlanok, barbárok. Mondtam nekik, fogják be a szájukat. Erre ők azt felelték: Mi közöd hozzá, erdélyi szász vagy, olyan német, mint mi vagyunk. Erre kardot rántottunk. Egy vérében maradt. Ma sem tudom, élt-e vagy meghalt. Elvittek a poroszlók. A római hóhérok nagyon képzett emberek. Hetvenhétféle módon tudják a másvilágra küldeni az embereket.
- És a pápa hagyja?

- Miért ne hagyná! Őt csak az emberek lelki üdvössége érdekli. Pénzüket zsebreteszi, de csak úgy mellékesen és csak azért, hogy jobban foglalkozhassék az üdvösségükkel. Ezért olyan szegénységet még Magyarországon sem láttam, mint a pápa birodalmában. És ezért van az, hogy mielőtt a szegény bűnöst a hóhérok a mennyországba küldenék, kap egy cédulát, amelyre rá van írva, hogy a pápa minden bűne alól feloldozza és a túlvilági büntetését elengedte. Ezt aztán a kapuban megmutathatja Szent Péternek.

- Aha. De te aligha láttad a mennyek kapuját és nem tudod megmondani, mit szolt a cédulához Szent Péter, mivelhogy most itt vagy - nevetett Balázs a sötétben.

- Csakugyan. A mennyország minden gyönyörűségénél - melyet ígérnek a papok - többre becsülöm ugyanis ezt a padot, amelyen most fekszem. Mert ez bizonyos. Ámbár keménysége úgy töri a hátamat, hogy inkább fölkelek.

Föl is tápázkodott. Rongyos köpenyegében fázott. Áttelepedett a hűlő kemence padkájára, ott melengette hátát.

- Hallottam hírét egy öreg bíborosnak, aki bolondul a latin versekért. Ugyis ahhoz akartam fordulni útiköltségért. Merthogy latinul verselni jól tudok. Írtam hozzá verset a börtönből. Valóban kiszabadított, meg is ajándékozott. Túl buzgóságában ezt a ritka tehetségű fiatal embert, aki én voltam, még be is mutatta a pápának. Ebből aztán nagy hasznom lett. A pápa nem adott ajándékot, csak a lábát nyújtotta, hogy csókoljam meg a papucsát.

- A szokás - szokás.

- Mégis ebből lett a baj. Hazaértem és tanító lettem Szebenben. Hát egyszer részeg fejjel nem kifecsegttem a kocsmában, mint jártam Rómában a pápánál! Elcsaptak. A luteránus eklézsiának nem kell olyan tanító, aki a pápa lábát csókolta... Hát most így vagyok.

- Hajaj!

A deák végignyújtózott a kemencepadkán, feje alá tette bugyrát. Örült, hogy beszélgetőtársa akadt, kiöntheti valakinek a szívét.

- Egyvalaki van a világon, aki még megmenthetne, jó útra téríthetne - kezdte újra a beszédet.

- Asszony?

- Honnan tudod? Az. Itáliából jöttömben, Kassán vendégeskedtem egy Melda György nevű derék polgár házában. Idős ember volt. De micsoda felesége! Katarina asszony! Karcsú, fehér. Nem is tudom, milyen a szeme: barna, zöld, fekete vagy sötétkék? Vagy minden pillanatban másszínű? Ha pedig rád néz... úgy érzed, mintha hőség sugárzana rád izzó parázból. - Itthon már jó sorban voltam, amikor hírét vettem, hogy Katarina asszony özvegyiségre jutott. Írtam neki. Ő válaszolt. Mert írni is tud. Újra küldtem levelet. Felelt rá megint kedvesen... Most, hogy ilyen sorra jutottam, mit írhatnék neki? Gondoltam, majd csak dalt küldök, abból értse hűségemet, várákosomat. De mindössze ennyire jutottam...

És halkán dúdolni kezdte:

*Szolgálatomat ajánlom
és vígkedvű, nyájasságom,
a föld színjén szép csillagom...*

Balázs fogta hegedőjét és pengetni kezdte a dalt. Javított, szebbített rajta.

- Így?

- Így, így!

Az ajtón túlról rájuk dörögött a kocsmáros:

- Nem lesz ott nyugság?!

Balázs letette a hegedőt.

- Jó éjszakát.

- Jó éjszakát.

*

Másnap reggel együtt indultak útnak.

- Hová, merre, deák? - kérdezte Lippai Balázs.

Amaz vállat vont.

- Amerre a szemem lát. Csak messze erről a vidékről.

Felfelé haladtak a Szamos völgyében. A folyót jégpáncél takarta. Iszonyú hideget árasztott. Kihaltak az utak, csak néha-néha találkoztak egy-egy lovas vagy gyalogos emberrel. Az is csak kénytelenségből járt: parasztember volt, akit földesura vagy ispánja küldött a szomszéd faluba levéllel, üzenettel. Még zsoldoscsapatok sem kószáltak ilyenkor prédálni a falvakat. Ha kissé enyhült a hideg, megindult a hóhullás. De aztán az újabb fagyig majd elvesztek a hóban. A deák amúgyis kétfelé kacsázva, nehezen caplatott a szokatlan bocskorban. Balázsnak is kilyukadt a csizmája talpa. Hófúvásban semeddig sem láttak. Elvesztették az utat, betévedtek az erdőbe, vagy letérültek a folyó jegéig és csak ott vették észre, hogy nem jól járnak. Magukhoz szorították köpenyegüket, eltakarták arcukat és zihálva igyekeztek előre.

Nagyon sietős nem volt az útjuk. Egy-egy nap alatt nem is jutottak messzire. Egyik falutól a másikig. Elég gond volt, hogy éjszakai szállást kapjanak. A szegény kis falvakban kocma nem volt. Mindenki félt a csavargó rablóktól, nem akartak házukba idegent engedni. Hol Balázs hegedője révén nyertek bebocsátást valamelyik nemesember istállójába, hol egy-két peták a tarisznya mélyéről nyitott meg egy-egy parasztházat. Még nehezebb volt néhány falat étel megszerzése; éhség volt Erdélyországban, hiszen évek óta hadak dúltak.

Február havában keltek át a Királyhágón. Kegyetlenül fújt a szél a szemükbe. Sehol emberi hajlék. Három napig éltek egy karéj kenyéren, amivel elindultak, az is csak zabból és fakéregből készült. Háromból két éjszakát a szabad ég alatt töltöttek. Csak azért nem fagytak meg és nem ették meg őket a farkasok, mert Balázs ügyes volt a tűzrakásban. Ruhája alatt ágacskákat, száraz fadarabkákat vitt, azokkal gyujtotta meg a farakást. Még ebben a szélben is tudott tűzszerszámával tüzet csiholni. Éjszakahosszat álmatlanul topogtak az erdőszélen.

Mikor Erdélyen túl Bihar megye földjére szálltak, először a belényesi várkastélyban pihentek meg igazában. Errefelé már könnyebb volt az élet. Számos várkastély meg végvár tette mozgalmassá a vidéket. Nem kellett senki zaklatásától tartaniok. Balázs hegedője és a deák talárja békés úton járóknak mutatta őket. Legfeljebb azt furcsálhatták volna rajtuk, hogy két ilyen nagy darab ember ártalmatlan énekléssel tölti ezt a veszedelmes időt.

Sólyomkő várában egyszerre csak a deák is csatlakozott Balázs énekéhez. Jóhangú, jófülű énekes volt. Csak egy kis időbe tellett, amíg eltanulta Balázs énekjeit, mivelhogy az iskolában meg az egyetemen nem tanult hegedős-énekeket. Aztán ő is rázendített. Kettesben most már úgy elmuzsikáltak, hogy öröm volt hallani. A hegedő pengetéséhez a deák is értett. El-

elvette társa kezéből a hangszert és latin meg német diáknótákat zengett. Ezekre meg Balázs fülelt, ha eltanulhatná. A szavakat is, de legalább a nótát. Súlyomkő várától fogva jól tartották őket és nem bocsátották el üres kézzel.

- Sose hittem volna, hogy a tekei pap hegedőléssel keresse meg kenyerét - csóválta fejét a deák. - Mert tudd meg, miután a szebeni tanítóságból elcsaptak, a Kolozs megyei Tekén választottak meg papnak, apám, az öreg tekei pap helyébe. Ezt eddig elhallgattam. Még a nevemet sem mondtam meg. Dedriciusz Györgynek hívnak.

A szegény ágrólszakadt deák már kérkedni kezdett a multjával. De Balázs nyomban visszavágott, nem rátartiság nélkül:

- Én is elhallgattam előled, hogy hajdúkapitány voltam és Lippai Balázs a nevem.

György pap megértette, hogy mitsem vethetnek egymás szemére. Elnevette magát és kezennyújtott. A két bujdosó összeölelkezett az országúton.

Tovább indultak. Most már bizodalmasabbra fordult beszélgetésük.

- Aztán miért csaptak el a papságból is, testvér? - kérdezte Balázs.

György deák felkacagott.

- Mondás: levegőrontás - aki hiszi, annak szentírás... De én csak a szememnek hiszek.

- Aha - bölcselkedett Balázs - olyanformán vagyunk, hogy rád is szabták ezt a mondást: Akinek szél a hite, tömlőc az országa.

- Olyanformán...

- Hogy már a mondásoknál maradjak: én csak annyit értek ehhez, mint cigány a hiszekegyhez. Ezért hát fejtsd meg nekem, miért zargatnak annyira a pápa lábáért?

- Egyszerű dolog az... Világos, hogy az én hitem nem pápás, mert luterista prédikátor vagyok. De luteristának sem lehetek jó, mert megcsókoltam a pápa lábát. Tehát gyanús az én hitem. Ám hinnék bármelyikben! Akkor tudnák rólam, hogy hiszem azt, amit ez is tanít, az is tanít: hogy ez a világ jól vagyon teremtvé úgy, ahogy vagyon. No, de hogyan vagyon ez a világ - felelj rá magad!

- Az urak fölül - a szegények alul.

- Eltaláltad. Ezért a fejedelmek és urak ugyancsak vigyáznak arra, hogy a nép megmaradjon ebben az igaz hitben. Ezért rendelnek számukra külön-különbféle pásztorokat, hogy tereljék a népet, miként a birkát, és megőrizték ebben a hitben: jól vagyon minden úgy, ahogy vagyon. Aki pedig gyanúsna találtatik a hitben, kivált ha maga is birkák pásztora, arra az uraknál is hamarébb ráfordulnak az úri főpásztor szolgál, akik szintén csak kenyérért prédikálnak, fehér kenyérért... Semmit se hinni nagy együgyűség, mert úgy jár az ember, mint én: itt fagyoskodhatom az országúton... Hiába: jó pap holtig tanul, mégis ostobán hal meg...

Egy darabig hallgatva baktattak tovább. Aztán György felsóhajtott:

- Látod, testvér, ezért szeretem én legjobban a bor-hitet.

- Miért? Milyen hite van a bornak?

- Mindenféle legyen, egyszerre, mert csakis úgy jó: legyen régi, mint a pápista, keveretlen, mint a kálvinista, se hideg, se meleg, mint a luteránus és keresztelelen, mint a zsidó.

Ezen mind a ketten nevettek...

Jenő várába tartottak. Majd Pankota, Világos, Arad, Sólymos végigéneklése után feltűnt előttük Lippa vára. - Március volt már akkor és a szürke felhők közül kivillant az első tavaszt hirdető napsugár.

*

Három év telt el.

Bokácius János mester, Kassa szabad királyi városának főbírója nagy gondban van. Tanulja a latin üdvözlő beszédet, amellyel a város kapujában a »császár képmását« fogadja, Barbiano János Jakab urat, Belgiojosó grófját, akit a nap minden órájában várnak, hogy megérkezik ezredével és elfoglalja hivatalát, a Felvidék főkapitányi állását.

Alacsony, gömbölyű emberke volt Bokácius mester. Gyér szakállából derűsen mosolygott elő kerek, rózsaszínű ábrázata. Sugárzott belőle az elégedettség, az önbizalom. Hogy is ne! Nemrégén még a kassai iskola rektora volt. A gyerekeket írni-olvasni, egy kis latinra tanítani nem különösen tekintélyes állás. Menekül is belőle minden iskolamester, akit bárhol is pappá választanak. De Bokácius mester nem volt akármilyen tanító. Már eperjesi iskolamester korában híres, neves költő volt. Hacsak Eger hősi védelmét, Győrnek a töröktől történt visszafoglalását énekelte volna meg pergő latin versekben! De valahány főúr, gazdag polgár, császári hivatalnok vagy tábornok zsebéből kinézett egy pár arany, azokról mind dicsérő verseket készített. Jóakaratait is elnyerte, aranyait is élire rakhatta. Kapott is gazdag feleséget, előkelő polgár lányát, - ilyen pedig nem igen jut iskolamesternek. Különösen emlékeztet maradt egy valóságos Habsburg főherceggel való esete. Ez a főherceg felcsapott hadvezérnek és egyetlen egyszer életében összemérte kardját a törökkel, akkor is csúnyán megverték. Képzeltető az öröme, amikor Bokácius mester ünneplő verset nyújtott át neki, amelyben elmondta vitéz Hektornak, legyőzhetetlen Herkulesnek, hős Ajaxnak és hódító Nagy Sándorhoz, meg Julius Cézárhoz hasonlította. A főherceg azonnal kinyomatta és minden országba szétküldte a verset, de mivelhogy családjának nemcsak közismert tehetségtelenségét, hanem fősvénységét is örökölte - nem fizetett érte semmit. Annyi emberség mégis volt benne, üzent a bécsi kancelláriának, hogy Bokácius Jánost a császár nevezze ki »császári koszorús költő«-vé és küldjenek neki címeres kutyabőrt is. Tehát magyar nemes lett belőle, gazdag is volt, híres is volt. Így Eperjesről nagy tisztességgel hívták meg Kassára rektornak. Hamarosan a városi tanács jegyzőkönyveinek vezetését is rábízták.

Régen sutorogtak már az országban, hogy Erdély meghódítása után a bécsi kormány »erős kézzel« vet véget nemcsak a nemesi szabadságnak, de még a protestáns hitnek is. Amikor híre jött, hogy a császár új seprőt küld Kassára, új főkapitányt, - a kassai főbíró úrnak nyomban megrendült az egészségi állapota és erre való tekintettel lemondott állásáról. Tekintélyes állás ez, súlya van az egész országban. Mindig nagy vetélkedés is volt érte a tanácsurak között. De most senki sem kapott rajta. Senki sem érezte magát »méltónak« erre a nagy tisztességre. Bokácius mester, aki az asztal végén vezette a jegyzőkönyvet, egyszerre csak azon vette észre magát, hogy a tanácsurak egybehangzó akarattal és nagy lelkesedéssel az ő nyakába akasztják a főbírói aranyláncot.

- Látod, asszony, ez azért történt, mert jó modorom van és diplomáciai tehetségem - dicsekedt otthon a feleségének János úr.

Harminckét esztendő volt csak az új főbíró, de a jó házi kosztón már második tokája kezdett kerekedni. Bizonyára ez is latbaesett megválasztásánál. Cingár iskolamestert még ilyen nehéz időben sem tettek volna meg főbíróvá.

És a jómodorú főbíró most a városházán, hivatali szobájában egy tükör előtt állt. Csípőre tette balkezét, míg jobbját előbb a szívéhez szorította, majd nagy félkört írt le vele, miközben

mélyen meghajtotta fejét, aztán hirtelen felszegte és rákezdet az üdvözlő beszédre: Legfényességesebb gróf úr, legméltóságosabb és legkegyelmesebb uram.

- Jönnék már! - robbant be az ajtón szolgája.

- Hol?

- Már látszanak.

- Akkor szólj, ha kétszáz lépésnyire lesznek a kaputól. Kassa főbírája nem várakozik - jelentette ki méltóságteljesen. Valóban nem indult ki hamarabb, csak mikor már egészen közel volt az új helyőrség.

Óriási zászlót hoztak elől. Utána egy csapat lovas fényes mellvértben, sisakkal. Aztán más zászlók alatt tizes sorokban, térden alul lötyögő nadrágokban, pofoncsapott kalapokban az elég tarka-barka gyalogos századok. Minden század élén húsz puskás, mögöttük nyolcvan lándzsás.

Legelől, a zászló előtt léptetett lován, csípőre tett kézzel Barbiano János Jakab gróf. Gyönyörű lova volt, csak pár napja kapta ajándékba egy magyar úrtól, akinél útközben megszállt. Megnézte vendéglátójának istállóját és ott addig dicsérte a ló szépségét, míg a gazda szíve nem bírta tovább és nekiajándékozta. A lónak azonban volt egy hibája, és az éppen most, a díszbevonulásnál derült ki. Mikor ugyanis a kapu közelében a nemes gróf megvonta a kantárszárat, hogy a ló kényesen lépkedjen, a nemes állat táncolni kezdett, farolt és az új főkapitány nem annyira előre, - mint inkább oldalt haladva ért a kapuhoz.

Ott már térdenállva várta a tanács küldöttsége, előtte csípőre tett balkézzel feszített a főbíró. A vezér előtt meghajtotta fejét, jobbát előbb szívéhez szorította, majd széles félkört írt le vele... amikor Barbiano lova ismét annyira táncolt és farolt, hogy gazdáját majdnem a kapupillérhez kente.

- Ide gyertek, ne álljátok el a kaput a katonaság előtt! - förmedt a gróf a küldöttségre. A kapu előtt fegyverben álltak a céhek, a kapu mögött ünneplőbe öltözött kíváncsiak sokasága. Ha ilyen tömeg előtt Barbiano János Jakab, Belgiojosó grófja a lovát szidja, ezzel veszít tekintélyéből. Ha azonban a város előljáróira förmed, növekszik a tekintélye. Egy igazi úriember mindig megtalálja a kellő hangot, hogy megőrizze fölényét.

A tanácsurak valóban riadtan kotródtak az útból, és a kaputól oldalt újból térdet hajtottak. A főbíró most már kedvetlenebbül szorította jobbát szívére, és kényszeredetten hajtotta meg fejét. - Már meg is köszörülte torkát, hogy rákezdje:

- Legfényességesebb gróf...

De erre most sem került sor. A főkapitány elébe vágott:

- A díszes fogadtatást ő császári felsége iránti hűségesek jelének tekintem - mondotta. - Szeretném tapasztalni irántam való jóindulatotokat is, nemcsak szavakban, hanem tettekben.

- Ez ugyancsak siet - gondolta bosszúsan Bokáciusz mester. Megsértődött. Szó nélkül átvett a mellette álló tanácsúr kezéből egy kis ládikót és felnyújtotta a lovasnak. Barbiano gróf érezte, hogy a ládika nehéz. Elmosolyodott. De azért óvatosságból megforgatta a zárban a cifra kulcsot, kinyitotta a láda fedelét és belenézett. Csakugyan, csupa *sárga csikó* sorakozott benne. Lezárta, zsebetette a kulcsot és körülnézett, kinek a kezébe adhatná. Egy úr nem cipel kezében ládikát, még akkor sem, ha arannyal van tele. Borvirágos orrú tisztjeinek mohó pillantásait látva, a gróf szíve elszorult. Ismerte nemes vitézeit.

Nagydob dübörgése mellett már hullámszórtak be a csapatok a kapun. A fele sereg után kocsik következtek. Az első: bőrszíjakon himbálódzó hintó volt, ebben ült Barbiano felesége. A főkapitány megállította a kocsit, levette kalapját és fejet hajtott hölgyének. Majd a kocsi ablakán benyújtotta a drága ládikát. Szíve megkönnyebbült. Kész, mehet.

Bokácius mester azonban nem ezt a jelenetet nézte. Pillantása a következő nyitott kocsira tapadt. Három finomruhás papi személy ült benne. Magasnyakú fekete öltözetükön fehér csipkegallér, fejükön négyszegletű birétom, az egyiknek orrán még ijesztő nagyságú pápaszem is feketélt.

- Jezsuiták! - villant át agyán.

Protestáns volt az egész város. A kíváncsi sokaságból minden szem ijedten meredt a hivatlan jövevényekre. Ha a sóhajtasokban kifejeződő kívánságoknak csak ezredrésze teljesedett volna, az ördögök rögtön apró cafatokra tépve vitték volna a jezsuitákat a pokol legmélyebb fenekére.

De azok ügyet sem vetettek a barátságtalan tekintetekre. Kecskeszakálluk felett nyájasan mosolyogtak és mintha köszöntéseket fogadnának, hol az egyik, hol a másik keresztvetéssel osztogatta az áldást.

Barbiano most leereszkedőleg megveregette Bokácius mester vállát.

- Most pedig add ide a kulcsot, főbíró!

- Miféle kulcsot?

- A székesegyház kulcsát.

- Nem vagyok én sekrestyés, hogy templomkulccsal járkáljak! - tört ki a méltatlankodás a főbíróból. Büszkesége még fellobbant, de térde már megremegett. - Most már értem, miért nem kellett senkinek az annyira áhított főbírói hivatal! Vinné el az ördög! Ezért akasztották az én nyakamba az aranyláncot! Hogy én fogadjam a jezsuitákat, én adjam a pápista papok kezére a reformált hitnek nyolcvan esztendeje szolgáló főtemplomot! - gondolta magában. - De még nincs veszve semmi. Össze kell szednem minden diplomáciai tehetségemet.

De Barbiano közben már megtette a maga »diplomáciai« lépéseit.

- Pietró - szólt egyik tisztjéhez. - Az ágyúkat felállítani és megtölteni, ahogy mondtam. Holnap a tisztelendő atyák újra felszentelik a székesegyházat... Addig is gyerünk lakomázni. Remélem, jó ebédrel vártok - fordult barátságosan az összezsugorodott Bokácushoz.

És a jómodorú főbíró éppen csak hogy biccentett. Még jobbkezét sem tette a szívére.

*

A három jezsuita nem vett részt a városházán rendezett díszebéden. Ha mindjárt étkezés után távoznának, mint a tanácsurak feleségei, ez férfiasságuk rovására menne. Ha ottmaradnak az éjszakába nyúló ivászon - agyonverhetik őket. A kassai polgároknak irántuk való indulatában nem kételkedtek. De a tiszt urak közt is annyi a nyílt és titkos eretnek, hogy az ember sohasem tudhatja, mi történik. Ámbár a gróf úr a fülük hallatára adta ki a parancsot tisztjeinek, hogy illedelmesen viselkedjenek: 1. A csontot ne hajigálják az asztal alá. 2. A székeken ne hintázzanak. 3. Bajszukat, szakállukat evés után megtörölgék. 4. Emberi módon igyanak és ne vedeljenek, mint a barmok. - Hanem azért biztosan mégis berúgnak. Lehet, hogy összeverekednek. És akkor hátha merő véletlenségből a jezsuita atyákon verik el a port?... Nem, nem jó az istent kísértetni!

Hoffmann úrnál vacsoráztak, a királyi kamara elnökénél. A bánya- és adójövedelmek legfőbb kezelőjének is olyan az állása, hogy sötétben nem szívesen jár házonkívül.

- A tehénhús a debreceniek ajándéktehenéből való. A rucákkal az ecsediek kedveskedtek - kínálgatta vendégeit. - Tessék pisztráng, ez az ungmegyeiek ajándéka. - Bort töltött a poharakba, aranyló, illatos, édes italt. - Egészségükre, tisztelendő atyák! Ezt a bort a tarcaliak legutóbb ittjárt küldöttsége hozta... Gazdag ország, áldott ország. Jól meg lehet benne élni. Nem értem, miért van mégis annyi baj az adóbehajtás körül. Csupa hátralék, csupa koldusnépség.

- Isten büntetése az eretnokségért - jegyezte meg komoran Pázmány Péter atya. Ő volt a legfiatalabb hármuk közül, mégis ő volt a vezetőjük. Vékony, alacsony természetéhez képest feje kissé nagy volt. Alighanem sok észnek kellett beleférnie abba a koponyába. - Ha Magyarország lakossága elhagyja az eretnokség kárhozatos ösvényét és visszatér az egyedül üdvözítő római katolikus anyaszentegyház kebelébe, véget ér minden nyomorúsága. A testi és lelki egyaránt.

Ez a megjegyzés mindenkinek jól esett. Hoffmann úr tűzbejött:

- El sem képzelhetitek, tisztelendő atyák, mennyi bajom van. A császári kincstár állandóan üres. Bécsből, Prágából folyton pénzért sürgetnek. Pénz pedig itt sincs...

- Mert a császár miniszterei mindent ellopnak. A császár pedig tékozló és amellet bolond: mindenféle különcködő ostobaságra költi a pénzt - gondolta Pázmány atya. - De mi köze ehhez a népnek! A felsőséget isten rendelte. Az alattvaló fizessen, ha megszakad is. Annál nagyobb jutalmat veszén majd istentől a másvilágon.

Hoffmann úr folytatta:

- Ő szent felségének hatalma megtarthatása végett mégis szüksége van katonákra. A katonáknak zsold kell. De zsold nincs. Mit tehetünk? Katonaság nélkül a nép minket is agyonver. Így hát a tábornokokkal egyetértve, kiosztjuk a községeket és adóhátralék címén átengedjük az egyes csapatoknak. Kárpótolják magukat a zsoldért, ahogyan tudják. Hát nincs igazunk?

Az atyák bólogattak.

- Nem kell kímélni az eretnekeket - elmélkedett hangosan Pongrác atya. - Úgy is a kárhozat tűzére kerülnek. Mi ahhoz képest e kurta földi szenvedés, melyet saját nyakasságukkal úgylis bőven kiérdemelnek.

A harmadik atya, orrán nagy okuláré, hozzátette:

- Ő szent császári felsége megesküdött, nem tűr országában eretneket. Inkább maradjon minden tartománya pusztaság.

- Nem kell pusztaságnak maradnia - heveskedett Hoffmann úr. - Van őfelsége birodalmában elég német és más igazhitű katolikus nép. Velük könnyen betelepíthető az egész föld, ha a magyarok kipusztulnak.

- Őfelsége tanácsosai is ezt gondolják - tódította Pongrác atya.

- Mert lám - füzte tovább a szót Hoffmann úr - aki nem hív a pápához, nem hív az a császárhoz sem. Együtt uralkodnak ők isten kegyelméből. A pápa a lelkeken, a császár a testeken. Aki elszakad a császártól, eretnokségbe esik. A pápa öszentsége dolga, hogy kordában tartsa a lelkeket. Hitetlenség és hűtlenség együtt jár. Sajnosan tapasztaltuk ezt a német birodalom eretnokségbe esett fejedelmeinél. S hosszú évtizedek óta ez a veszedelem Magyarországon is.

A nagy okulárés harmadik atya megszólalt:

- Bízva ránk, kegyelmed, az eretnekeket. Pápa özszentsége nevében majd mi rendet csinálunk a lelkek dolgában. Csak ő császári szent felsége vitéz hadnépe is tegye meg a magáét mellettünk. - Felsőhajtott. - Bizony, az eretnekség itt oly nagyon elharapódzott, hogy már alig fizetnek tizedet és az egyházi birtokokat szinte mind elkobozták. Ezért Magyarország sok dűsjövedelmű püspöksége közül immáron alig kettő maradt, igazhitű pap sincsen az országban több két tucatnál.

Pongrácz atya erélyesen közbeszólt:

- No, de már nem sokáig lesz ez így. Majd mi üdvösségre kényszerítjük ezt a makacs népet, saját jóvoltáért is. Ha pedig nem engedelmeskedik a császár parancsának, adja át helyét más, üdvözülésre alkalmasabb népnek.

- Isten adja, úgy legyen - fejezte be az eszmecserét Pázmány Péter atya és ájtatosan a mennyezetre nézett. Aztán felállt és így szólt: - Orémusz, fráteresz! Imádkozzunk, testvérek!

*

A kassai tanács lakomáján Barbiano grófnak pazar kedve kerekedett. Sorra nyájaskodott a beiktatására megjelent összes magyar urakkal. Az öreg Rákóczi Zsigmondnak, a Felvidék leggazdagabb birtokosának elmondta, hogy hallotta annak a díszes tábori sátnak a hírét, amelyet mostanában csináltatott. A legdrágább szövetekből készült, mennyezete brokát, belső kárpitfalai megannyi gobelin-szőnyeg. Sokezer forintba került. Szerencsére, rövidesen Rákóczi úr birtokaira megy katonáival adót behajtani, akkor majd szerét ejti, hogy személyesen is megtekintse a sátrat, melyre nagyon kíváncsi.

Rákóczi Zsigmond nemcsak a leggazdagabb, de a legfősvényebb úr is volt. Hajnalig töprengett. Végül úgy döntött, hogy nem fárasztja a főkapitány urat távoli birtokaira sátrát megtekinteni: inkább elküldi neki - ajándékol.

Aközben Barbiano már Pongrácz gróftól kért »kölcson« ötezer forintot katonái zsoldjára, különben kénytelen lenne birtokain adóbehajtást foganatosítani...

Az adóbehajtás ugyan a jobbágyot terhelte, de ha a jobbágnak elvitték vetőmagját, igavonó marháját, összetörték hitvány szerszámaikat: sokkal nagyobb volt mindebből a földesúr kára, mint az adó összege. Mert a paraszt az adó összegénél több szolgáltatással tartozott urának és ha nem volt miből szolgáltatnia, fölkapott az úr álla. Aztán ilyenkor rengeteg jobbágy futott világgá... és az ország megmaradt kevés dolgozó népét ki-ki magának őrizte.

Így folyt a városházán a vigadozás. A teremben megsűrűsödött a levegő, ablakot kellett nyitni. Az ablakból távoli tűzfény látszott. A nemes urak megfélemedeztek méltóságukról és az ablaknál a megvetett városi »bugrisok« közé keveredve bámultak ki a tűzre. Találgatták: vajjon kinek a birtoka lehet? Melyik falu ég? Hiszen Barbiano egyes századai nagy kerülővel jönnek és csak a napokban érkeznek meg.

*

Az utcákon ordítóva jártak a katonák. A kocsmákból kiverték a városiakat. A csaplárnak nem fizettek, legföljebb ütleggel. Házakba is betörték és erőszakoskodtak a bentlakókkal. Garázdák duhajkodása, polgárok jajveszékelése verte fel az éjszakát.

Bokáciusz mester, a főbíró hamar elment a lakomáról. Mentette magát, hogy beteg és hazatért. Álmatlanul fetrengett ágyában: Mi lesz itt holnap? Országos szörnyűség! - És semmi mentség sem jutott eszébe...

A főtéren sorban álltak az ágyúk. Minden utcatorkolat felé ágyúk csöve meredt. A városházával szemben is kettő. Felső parancsra minden ágyút megtöltöttek és égő kanóccal járkáltak mellettük a tűzerek...

A jezsuiták szolgálói hajnalra előkészítették a fényes miseruhákat, a füstölőket, a szentelt olajat, a szertartáskönyveket: újra katolikussá szentelik az ősi templomot. Pázmány Péter atya azonban tudja, hogy több fog történni, mert a félrendszabálynak nincs haszna. Az összes templomot elveszik a protestánsoktól, a prédikátorokat kikergetik a városból. Ha tetszik, ha nem, mindenkinek katolikus templomba kell járnia ezentúl. Aki nem katolikus bibliát vagy imakönyvet őriz otthon, még azt is megbüntetik. Isten és a császár nevében!

A látóhatáron pedig égő falu tűzfénye világolt. Nem is egy-, hanem háromfelől...

Magyarország urai szitkozódtak. Polgárai duzzogtak. A szegény földnépének jajgatása pedig felhatott az égig. A tudóskodó, hóbortos Rudolf császár a csillagokat vizsgálta Prágában és mindezekből a földi dolgokból semmit sem látott. Hoffmann és Barbiano urak is nyugodtan alhattak vastagfalú házaik boltozata alatt, hiszen kapujuk alatt fegyveresek strázsáltak... De akinek füle volt, hallhatta, hogy lent a mélyben morajlik a föld.

*

A telihold magasan járt a tiszta égen, mikor Balázs egy tavasszal ismét hazafelé tartott, Lippára.

Három esztendő óta biztonságos élete volt, ha nem is nyugodalmas. A lippai cigányok megtelepedett nép volt, adófizető jobbágyok, már közel kétszáz esztendő óta. Ki mesterséget űzött, ki muzsikált, ki meg katonáskodott. A vár alatt laktak és ha sor került rá, a várat mindnyájoknak szolgálniuk kellett. Balázs mindenhez értett: a muzsikához, énekmondáshoz, a kovácmesterséghez és a hajdúságnál is sokra vitte - ámbár ezt itt, Lippán nem igen tudták. Amióta Dedriciusz Györggyel összebarátkozott, a tanult deáktól sok mindent megtudott a nagyvilágról, amiről más egysorsú embereknek hírük sem volt.

Barátságuk megmaradt. A nyughatatlan vérű, elcsapott pap és a lippai cigány összefogtak. György deák valamelyik kocsmában - hiszen kocsmá volt állandó tanyája - megismerkedett egy gazdag debreceni tőzsérrel és attól fogva kupeckedésre adta fejét. A törökölte magyar föld pusztaságain tízezerszámra termett a ridegmarha. Keresett portéka volt ez német és olasz földön. Csak vevő kellett rá, aki felhajtsa a piacokra. György deák tehát a debreceni tőzsérnek kupeckedett, vette számára a marhákat és mint írástudó ember, el is kísérte a hajtókat, néha még Bécsig is, elszámolt a debreceni tőzsér vevőivel. Balázst is bevonta dolgába. Ettől fogva ő is járta a vásárokat, meg a pusztákon tanyázó gulyákat és kereste a marhát a tőzsérnek; hullott is belőle némi haszon. Ámbár jobbágysorsú embernek, még ha parasztmunkára köteles nem is volt, nem igen kívánczozott kifelé mutatni az effélét. Jártában keltében sok emberrel beszélt, sok mindent megtudott az ország és a nép dolgairól.

Most is ilyen útról tért vissza Lippára. A hideg holdfényben jól látszottak a vár palánkjai. A bástyán járó őr fegyvere is meg-megcsillant a fehér sugárban.

De az utasnak nincs most dolga a várral, a felvonóhíd mögötti bezárt kapuval. A mezőváros szélén haladt és a szántóföldek felől nagy körben közelítette meg a cigánysort. Jó oka volt ennek. Errefelé nincsenek sövények, de vannak bozontos, nagy, mérges kutyák. Ha nappal tán meg is kötik, éjszakára éppen nem. Jószándékú ember nem csatangol éjszaka s aki rosszban jár, ám vessen magára. Még jó, hogy a kutyák értik hivatalukat és pontosan betartják a nekik kiosztott hatáskört. Gazdájának portáján túl egyik sem szalad, legföljebb még utána ugat az elmenőnek, amíg meg nem nyugszik, hogy a szomszéd eb már átvette tőle a kötelességet.

Minthogy Balázs a mezők felől érkezett, a távolból minden kutya ugatta, de ez ma, teliholdkor nem volt feltűnő, hiszen úgyszemint minden kutya hallatta hangját egész éjjel.

Amikor saját udvarára lépett, borjú nagyságú, lompos, fekete eb ugrott rá és végignyalta a képét.

- Csiba, te! Nyughass!

Gazdája szavára a kutya még ugrált, vinnyogott egy kicsit, aztán visszahúzódott. A kis udvar egyik oldalán fészker állt, ebben volt a kovácsműhely. Szemben ezzel az ajtó, melyen bekopogott.

- Engedj be, Éva. Én vagyok, Balázs.

- Már megjöttél?

Kis kémlelőnyílás nyílt, záródott, majd megcsikordult az ajtó. Ott állt a fiatalasszony. Karcsú, magas. Sűrű, sima fekete haja elborította vállát és derekán alul omlott. Büszke jelenség volt. Ívelt szemöldöke alatt nagy fekete szem - szája eleven piros. Pedig tíz éve Balázs felesége, lehetett huszonhat esztendő, ami az ő népénél már nem fiatal kor.

Megölelte férje nyakát, gyöngéden arculcsókolta. Balázs derűs jóérzéssel lépett házába. Tulajdonképpen kunyhó volt ez csupán. A fal mellett háromfelől padka futott körbe. Egyik oldalon, a kecskelábú asztal mögött, ülésre szolgált. Más részen szélesebb, szalmával és bundával leterítve, fekvőhelynek volt. A harmadik oldala tűzhely. A gerendáról lánc csüngött a kondér számára. Kémény is volt fölötte, ami igényességre és Balázs műves kezére vallott: máshol csak a nyitott ajtón távozik a füst ilyen kunyhóból. A falon voltak a házieszközök.

- Ne gyújts mécsest.

Balázs kinyitotta az apró ablak fatábláját. A kunyhó belsejét elöntötte az ezüstös holdfény. Éva visszahúzódott a vacokra. Hűs éjszaka volt. Félig magarávonta a bundát. Férje lerakta az asztalra tűszőjét, fókását.

Aztán megállt a kunyhó közepén. Fejét kissé felvetette; behúnyta szemét. Az asszony csak nézte.

Csönd volt a kunyhóban. Csak a fában percegett a szú és künn időnként felüvöltöttek a holdat ünneplő kutyák.

Balázs kinyitotta szemét. Nagy fekete szeme csillogva tapadt asszonyára. Aztán elhagyta tekintete, mintha túlnézett volna rajta, túl a falon, a messzibe.

Megszólalt. Nehézkesen. Keresgélte a szavakat. Tudott dalolni, nótát költeni, érzéseket formálni. De eszméket szavakba önteni most próbált életében először.

- Sokfelé jártam, sok mindent tapasztaltam... Megunta már az egész ország a német császárnak Magyarországon való sok kegyetlenségét és nagy fohászkodással igyekeznek a régi szabadságra. Mert elnyomorítja az országot a német, sőt véget akar vetni az egész magyar nemzetségnek. Akik magokat jobban bírják, a főurakat, nemeseket öleti, elfogatja a császár, jószágukat, várukat, kincsüket a kamarásokkal foglaltatja...

Az egész országot idegen nemzet pusztítja, rontja teljességgel. A császár prédául adta a népet. Panaszukat semmibe veszi, meg sem hallgatja...

De kivált a föld népe van keseredett és megszorult állapotban. A szegény embert csak úgy tartják, mint az ebet. Nemcsak a német kegyetlen hozzájuk, hanem a vérszopó magyar urak is,

a hóhértermészetű ispánok, udvarbírák... Tömlöcözik, vasra veretik, megcsapatják. Igazságon felüli adókkal, méltatlan bírságokkal, mód felett való szolgálattal sanyargatják...

Vajjon, ha a szegény ember nyelve hallgat, akkor hallgat a nyomorúsága is?... Vajjon, nem kellene-e megszólaltatni!

Ezt gondoltam magamban... De ki hallgat rám, ki törődik velem? Én szegény ember vagyok, senki ember...

De hiszen a hajdúk Baba Noák idejében hallgattak rám, megfogadták szavamat. Ők is szegény emberek voltak... És itt van ez a György pap. Ő is hallgat rám, pedig tudós ember. Mert ő is szegény... A szegény emberek sosem csúfoltak, amiért szegény vagyok - cigány vagyok.

Vannak magyarok, meg rácok, meg olajok, németek is, cigányok is. De mind egyféle a szegény ember. Gondoltam... Csak szegények vannak és urak vannak. Jó emberek, meg rossz emberek. Gondoltam...

Éva asszony szeme tágra nyílván tapadt emberére. Mozdulatlanul hallgatta. Vajjon, mit akar?

- Egy jajszó most egész Magyar- és Erdélyország. A szegénység házat gyújtogatják, utolsó tehénkéjét elhajtják, feleségét tiporják, csöcösszopó gyermekét falhoz vágják. A jezsuiták hirdetik, jobb, ha meghal az egész nép, mert nem katolikus - majd hoznak helyette mást... Vajjon, ha minden szegény föltenné az életét, hogy a szabadságot visszavíja...?

Elhallgatott. Fölvetette fejét. Küszködött magában, hogy szóba formálja-e indulatát. Vagy elhallgasson; szemérmesen magába fojtja, örökre? Rekedten tördelte a szavakat:

- Éva. Idehallgass. Ha én odamennék a szegény néphez. Ha azt mondanám...

A hold, mely az imént egy felhő mögé bújt, most előbukkant és végigezüstözte Lippai Balázs alakját. Feje szinte a mestergerendát verte.

Feltépte mellén ruháját. Hördült a hangja:

- Ha azt mondanám a szegény népnek: Fegyverre, aki lelke van! Utánam! Üsd-vágd, aki bánt, aki foszt, aki német, olasz, spanyol földre hordja verejtéked gyümölcsét! Utánam, testvérek!... Mit gondolsz? Hallgatnának rám? Velem jönnének? Követnének? - Felkiáltott: - Vagy kinevetnének? - Leroskadott az asszony mellé és összegörnyedve mondta újra, rekedt suttogással: - Vagy kinevetnének?

Felesége a vállához vonta fejét. De Balázs tovább hajtogatta:

- Mégis kinevetnének! Mit akar ez a... cigánykapitány!

Éva csitította:

- Nem nevetnének ki, Balázs, nem...

Eszébe jutott, mennyiszor fölemlegette neki Balázs a vitéz Baba Noák sorsát, a szegény nép feltámadását, az urak álnokságát.

- Anyám megjövendölte: nagy ember lesz belőled...

Nagyon, nagyon fájt a szíve Balázsert, akit most a vállához ölelt. Aggódott érte. Torkát könnyek fojtogatták, de ezt nem akarta elárulni. Úgy suttogott, hogy hangjának remegése se mutassa, mire gondol, mit érez:

- Eredj. Tedd, amit jónak látsz. Az igazságért...

Éva mögött megmozdult egy kendő. Borzas, göndörfürtű gyerekfej bukkant elő. Évike volt, nyolcesztendős kislányuk. Álmos szeme csodálkozó kerekre nyílt. Miért sír anyja, apja, ez a két hatalmas, felnőtt ember? Nem értette. Csöpp cseresznyeszája is félrebiggyedt és kerek almaképén kövér könnyek gurultak végig...

*

A következő napokban Balázs olyan volt, mint az alvajáró. Tétova tervezgetései teljesen eltöltötték. Közbe-közbe remegő nyugtalansággal figyelt fel a külvilágra: hátha annak eseményeiben talál jeleket, útmutatást.

Györgyöt is várta. Vele is beszélni akart gondolatairól. Egészen megfélekezett arról, hogy Györgynek a tavaszi állatvásárlások miatt kell jönnie. De György deák egyelőre nem mutatkozott...

- Jó reggelt, kovács! - köszönt be hozzá másnap hajnalban két hetyke lippai lovas. - Hamar igazítsd meg lovunkon a patkót. A várbeli mesternél annyi a munka, hogy nem győzi. Megyünk a törökre - tették hozzá vidáman.

Balázs elvégezte a munkát. Mikor azonban fizetésre került a sor, a katonák csak nevettek.

- Pénzünk nincs. Miből volna? Talán a zsoldból, amit sose kapunk meg? Majd a prédából - ha élünk. Gyere el a kótyavetyére!

Hamarosan sípok zengése mellett vonultak ki a lovasok a várból. A felvonóhíd dobogott a lovak lába alatt, a lándzsákon a sok kicsi zászlóval cicázott a szél.

- Vajjon merre mennek? - gondolkozott Lippai.

Estére egy sólymosi parasztember állított be a műhelybe. Körülményesen mesélte, hogy baromfit árulni járt a temesvári piacon. Hiszen Lippától, Sólymostól nincsen túlságosan távol a vidéken az egyetlen nagy városnak számító Temesvár, amely már félszáz éve török kézben van... Hallott, látott ott mindenfélét... Hát amint hazafelé baktat, reggel találkozott az úton a lippai huszárokkal, a császár katonáival. Álltak az úton és csak bámultak maguk elé. Megkérdezték tőle: Hé, földi! Miféle ágyúzás hangzik Temesvár felől? Talán bizony csatázik a török? Vagy csatára készül? - Nem csatázik az, nem is készül - felelte nekik. Hanem a basa ilyen nagy tisztességgel fogadja az erdélyi bujdosókat, akik Belgrád alól most költöztek Temesvárhoz. Mondják, hogy a török császár a bujdosók fejét, Bethlen Gábor urat szánja Erdély fejedelméül. Ezért szólnak olyan nagyon a török ágyúk... Megörvendeztek ezen a lippaiak, hogy nem őket várják ágyúval és tovább nyargaltak. - Bizony, bizony - bizalmaskodott a földi - alighanem kitolják a német császárt Erdélyországból...

- Azért jöttél, hogy ezt elmond? -, kérdezte Lippai Balázs.

- Volna egy kis munka is - felelte a parasztember. Ruhája alól régi kardot húzott elő. - Egy szegény ember szántotta ki a földből. Attól szereztem Temesvárot. Azért hoztam, hogy kovácsold újjá.

- Miért nem viszed sólymosi kovácsokhoz? Tán rejtegetnéd a falubeliek előtt?

Az ember aprókat pillogott.

A kovács két kezével szeme elé emelte a kardot, úgy vizsgálgatta. Újkorában igen szép darab volt, valami nagy nemes úr fegyvere. De a rozsdá már át- és átrágtá.

- Minek neked a kard?

A jövevény nem szólt. Emeltebb hangon kérdezte még egyszer a kovács:

- Parasztembernek mire való a fegyver?

Balázs egyetlen mozdulattal kettétörte az ócska nemesi kardot.

- Ebből többé nem lesz igazi fegyver. De ha harcolni akarsz, jobb lesz, ha kiegyenesíted a kaszádat. Nem tudod egyedül? Megcsinálom neked szívesen - ha még itt találsz.

A parasztember most sem szólt semmit. Csak nézett Balázusra, de pillantása sem árulta el gondolatát.

*

Az erdélyi bújdosó urak tábora a temesvári török ágyúk ünnepi puffogása közben érkezett a város alá. Kissé távolabb, a Lippa felé vezető országút mentén telepedtek meg. De a táborveréssel nem siettek: messze van még az est, minek kora reggel sietni a sátor felvonásával? Napok óta tartó fáradtságos utazás után - hiszen Belgrádtól jöttek - előbb nyújtózkodik az ember. Órséget sem állítottak. Minek is az fényes nappal, mikor itt van mögöttük az erős Temesvár!

Zagyván zajgott a sokadalom. A szolgák lenyergelték a lovakat, a szekerekből kifogták az ökröket, kezdték a földre dobálni a poggyászt. Harsogott a kiáltozás mindenfelé. A szállásmesterek szitkozódtak, biztatták a szolgákat, hogy a kijelölt helyekre vigyék uraik holmiját és ne bolondjában, össze-vissza telepedjenek le. De nem törődött most velük se szolga, se úr. A tábor rendetlenségben maradt.

A lippai országúton volt legnagyobb a nyüzsgés. Az útszéli csárdánál ki-bejártak a vitézek, az urukat félrehagyott szolgák, de még a szolga nélkül maradt nemes urak is. Nem kellett nekik a biztatás: magad uram, ha szolgád nincsen! Mentek be üres kulaccsal, jöttek ki tele kulaccsal. Aztán hosszan néztek az égre és a kulacs kotyogását hallgatták. Nem nézték a Lippa felől közeledő porfelhőt és nem hallgatták a lódobogást...

Bent a csárdában az ivó is tele volt. A lócákon végig a fal mellett ültek, a kecskelábú asztalokon kanták sorakoztak. Ott volt Bethlen Gábor úr török deákja is.

A török deák nem olyan deák, mint a többi, aki csak latinul ír. A török deák törökül is ír, cifra arab betűkkel fogalmaz. Meg is becsülik a tudományát. Bethlen Gábor török deákját is megbecsülték, mert egy aranyat hajigált a levegőbe, a csapláros szemének kápráztatására.

- Bort ide a javából! - parancsolta. Vastagnyakú, feketebajszú a deák. Magyarázóan, fontoskodva fordult a körülötte ülőkhöz. - Nagy munkám vagyon, ahhoz akarok lelket venni.

- Vajjon, mi légyen az a nagy munka? - érdeklődött egy cingár, hajlotthátú emberke, aki szemben ült vele.

- Fontos és titkos! - hunyorított a deák. - Csak annyit árulhatok el neked, hogy egy tiszamenti magyar nagyúr levelet írt az én uramnak és hűségét ajánlja neki, meg a török császárnak. Most én ezt Bethlen Gábor úr nevében megjelentem a fölséges szultánnak. Itt írom meg az országos fontosságú levelet ezen az asztalon, szemetek láttára.

Tarsolyából simított, finom papírt szedett elő, meg tollakat, tintás edényt. Eközben felállt, úgy rendezkedett az asztalon. Hetykén ütött nadrágja zsebére:

- Ihol ama nagyúr levele, Bethlen úrnak is hozzáírott válasza. Ezeket is lefordítom törökre, elküldjük a másolatot a nagyvezér pasának. Helyet az asztalon és csöndesség legyen, mert én most dolgozni fogok.

A cingár ember pislogott.

- Te, deák - kérdezte. - Vajjon az a tiszaháti nagyúr nem Bocskai István úr volna?

- Hallgass, te! Ne légy túlokos... Honnan tudod?

Amaz rejtelmes képet vágott.

- Tudom, amit tudok. Még azt is tudom, hogy lyukas a nadrágod. Lyukas nadrágban akarsz levelet írni a török császárnak?

- Be jó szemed van, hogy a csóka vájja ki! Leestem a lóról, fölfeslett. Mi közöd a nadrágomhoz?

- Sok. Mert én szabó vagyok. Mire megírod a levelet, egy ital borért megvarrnám a nadrágodat.

- Az csakugyan jó lesz.

Hosszú köpönyeg volt a deákon. Senki sem láthatta, hogy a köpönyeg alatt, az asztal mögött mi van rajta, mi nincs. A nadrágot átvette az asztal alatt a szabó. Tarsolyából tűt, cérnát vett elő és a világosság felé fordulva öltögetni kezdett. Nem sietett. Beszélgetett közben. Hörpöntött is egyet-egyet a borból. A deák sem igyekezett a levélírással. Hozzá sem fogott. Csak hencegett nagy hangon, milyen nagy ember ő, milyen országos dolgok fordulnak meg a kezén.

Egyszerre csak ijedtképű ember esett be az ajtón:

- Nyakunkon az ellenség!

De már akkor recsegett is a támadók trombitája. Itt voltak a lippai huszárok! Csúnya idő volt az: a császári zsoldra kényszerült magyarokat harcavitték ama magyarok ellen, akik ki akarták ragadni legalább az ország egy részét a császár igája alól.

A csárda elől szerteszét futott a fejetlen tömeg. A táborban kerestek védelmet. De hiszen a tábort még fel sem állították, nem volt ott se sánc, se rend. Onnan is mindenki iramodott, amerre látott, nagy kiáltozással.

A csárdabeliek sem mondták maguknak kétszer a veszedelmet. Egymást taposták az ajtóban. Úgy estek ki az udvarra, hogy némelyiknek a bokája is kimarjult.

Jöttek a lippai huszárok, mintha repültek volna. Akkori divat szerint, nagy szárnyakat vállukra erősítve, lebegtek félelmesen. Álltak a huszárok a kengyelben, fejük felett forgatva kardjukat. Elrobogtak a csárda előtt. Majd a menekülők nyomában tovább, rá a táborra. Már is terelték össze a nyerítő lovakat. Mások hangos ostorpattogással a marhákat verték gulyává és hajtották az útra. Összeszedték a ruhát, fegyvert a kocsikról meg a földről, ahol a poggyász még szerte hevert. Mindezt a felvonatlan sátrak kelméjébe csavarták. Nagy batyukat kötöttek a vezetékllovak hátára. Mire Temesvároztól riadót lött az ágyú, itt már el is készültek a prédálással. Kongó ostorpattogással, vad iramban üzték Lippa felé a szarvasmarhagulyát, csak úgy dobogott a föld a patájuk alatt. El-elbődültek kínjukban, de nem volt megállás. A lovak felszegett fejjel, frissen szaporázták. Az egész környéket por borította el...

Bethlen Gábor török deákja az első riadalomkor kitolakodott az ajtón - erős könyöke volt. A csárda majorsági udvarán át, hátul rohant ki a mezőre. Szaladt, szaladt, ahogyan bírta a lába. Meg-megállt, szorította vékonyát, mert váltig szúrt az oldala. De aztán eszeveszetten nyargalt tovább. A mező eleinte kissé emelkedett - ott nehéz volt a futás. De azontúl már lefelé vitte a lába. Eltűnt mögötte a csárda, az országút - ő is eltűnt az ott lévők szeme elől. Megkönnyebült. Lassított, sántikált a közeli bozótokig. Ingoványos volt ott a rét, besüppedt a lába, nádtorzsák meredeztek a vizenyős földből.

A többi csárdabeli menekülő is ott szuszogott közel-távol. A cingár szabó bizalmasan közeledett a deákhoz és ő is a bozót mögé bújt. A deák, hogy megpihenjen, lezökkent a földre. De felszisszenve kapott oda, ahol megszurta a nádtorzs.

Másik kezével ugyanakkor már a fejéhez is kapott, mert ott egy gondolat szúrt belé.

- Hol a nadrágom, te? - rivallt a szabóra.

Amaz olyan együgyű pillantást vetett saját tenyerére, mintha keresné: csakugyan, hol is van a nadrág, ha nincs benne? De a nadrág nem volt a markában. Tagadhatatlan: nem volt ott!

- Add vissza nadrágomat, gézengúz! - üvöltötte a deák és a szabó üstökébe markolt.

- Ott hagytam a csárdában, a padon - nyöszörgött amaz.

- Szaladj vissza érte!

- Eredj te, te vitéz vagy...

- A nadrágomat! Benne vannak a titkos levelek! - A deák kétségbeesetten forgatta szemét. Tenyere csattant. - Add vissza a leveleimet!

- Mi közöm a leveleidhez? Miért hagytad a zsebében? - Újabb csattanásokra azonban békíteni kezdte megvadult rendelőjét. - Ne bánts, deák! Van a tarisznyámban egy tartalék-nadrágom; azt neked adom...

- Mit bánom én a nadrágomat - a nadrágodat! - A leveleket akarom!

Míg ezek így marakodtak, a portyázók visszaindultak Lippa felé. Nagy volt az örömük. Váratlanul különb préda esett a markukba, mintha öt falut vertek volna fel és tíznek marhája került volna hatalmukba. - A mi embereink sietve igyekeztek vissza a csárdához: hátha a padon maradt a nadrág?!

De nem maradt ott. Lába kelt...

A deák most már nem hencegett. Megeredtek könnyei. A többiek körülvették, vigasztalták.

- Ne sírj. Mindnyájan kárt vallottunk, nemcsak te!

- De az én nadrágommal odavesztek Bethlen Gábor úr titkos levelei!

Erre már igazán kéznél volt a legtalpraesettebb vigasztalás:

- Minek már akkor neked a nadrág? Hiszen úgy is nadrág nélkül fognak megfenekelni...

- Világgá bújdosom. Nincs más hátra.

A szabó elszontyolodva szedte elő tarisznyájából ócska tartaléknadrágját és átnyújtotta a leendő bújdosónak.

*

A rajtaütés tehát sikerült. Lippán másnap tartották meg a kótyavetyét a vár kapuja előtt.

Lóban, fegyverben először a tiszteknek volt jussok vásárolni. Csak a maradékból szerezhettek egyéb renden lévő emberek. De a köntösöknél mindjárt előretódultak a városbeliek meg az összecsdült vásárlók. Különösen a kalmárfélék erőszakoskodtak, akik a kótyavetyén olcsón szerzett portékát máshol kétszeres áron adják tovább.

Balázs is ott volt. Két adósát leste. Láta, hogy azok is a kikiáltóra várnak. A kiáltó egyenként vette át a vitézektől a zsákmányolt holmikat, megnézte, megbecsülte. Balázs embereire is sor került.

- Egy nadrág eladó! - mutatta fel száránál fogva azt a bizonyos ruhadarabot. Az árát is hozzákiáltotta. Csinos, úri holmi volt és nem drága.

- Ide vele! - kiáltotta Balázs. Örült, milyen jó lesz az neki, ha valaha újra vitézként áll ki a síkra.

A kiáltó odavetette neki. Ekkor a nadrág zsebéből írások hullottak a földre. Miközben Balázs fizetett és elszámolta a patkolás díját is, egy várbeli íródeákféle ember szedegette fel a földről az írásokat.

- Hát ez micsoda? - nézegette, forgatta. Aztán fejcsóválva indult be a várba.

Balázs megtapogatta szerzeményét. Érezte, hogy zsebében még vannak írások. De nem szólt arról senkinek. Kinek mi köze ahhoz, mi van az ő nadrágja zsebében!

Végre megérkezett Dedriciusz György. Máskor is megtörtént, hogy késett útjában. De most nagyot késett. Mióta a kupeckedés jövedelmezett, rendes öltözetben járt. Most azonban ismét bocskorban állított be.

- Hol hagytad a csizmádat? - kérdezte gyanakodva Balázs.

- Hol? - György valósággal csodálkozott a kérdésen: hogyan is lehet ilyen tökéletlenséget kérdezni? - Hát a kocsmában.

Szeme gyulladt volt, arca sápadt, borostás. Görnyedten járt, letörten. Balázs máskor is látta ilyen állapotban. Bizonyára megint alaposan felöntött a garatra.

- Hogyan leszünk a marhákkal? - faggatódzott a kovács. - Találtam ám jócskán, szépeket. Le is kötöttem számodra.

György legyintett.

- Számomra már nem.

- Miért?

Felelet helyett kezébe temette arcát és sírni kezdett. Balázs komoran nézte, hallgatott, sokáig. Csak kettesben voltak a színben, a műhelyben. Balázs leült az üllőre. Félve, tétovázva megkérdezte:

- Oda a pénz is? Eljátszottad?

A hajdani pap megint csak legyintett.

- Mi lesz most? Törvény kezére kerülsz...

- Nekem már mindegy! - tört ki a nyomorult. - Még ha szerencsém van, én azt is elszerencsétlenkedem!

A kovács elszomorodott. Már nem is a veszteséget bánta, amit György könnyelműsége neki is okozott. Elnyomta bosszúságát; barátját sajnálta.

A falról deszkákat vett le, kihúzta belőle hegedőjét. Felhangolta és pengetni kezdte, mintegy játékból. De György indulatosan kitört:

- Ne abajgass azzal a nyekergőddel!

De Balázs nem hallgatott rá. Egy dalt kezdett pengetni. Fejével lassan bólogatva, verte ütemét. Aztán zengő, mély hangját halkra fogva, énekelni kezdett:

*Szolgálatomat ajánlom
és vígkedvű nyájasságom,
e föld színjén szép csillagom...
Éltemig kedves barátom.*

György megismerte a dalt, saját dalát. Válla remegett, úgy zokogott. Balázs most csöndesen mondta:

- Azt beszélted egyszer, hogy van valaki, aki még megmenthetne. Ide hallgass: szívéhez szólana-e ez az ének? - És folytatta:

*Vadon erdőben mikor jársz,
vagy sík mezőben ha sétálsz,
haszna legyen, ha megszólalsz,
egészséges, mikor nyugszasz.*

*Mindenben így jószerencséd,
menten menjen híred néked,
hasznos legyen felkelésed,
ágyadban boldog lefekted.*

*Magyarországnak csillagát,
láthassad szabadulását,
Kassának szép újulását,
ellenségünknek romlását.*

*Semmi nékem bújdosásom
és végtelen fáradságom,
csak hallhassam, jóbarátom,
jó egészséged - s megnyugszom.*

Az énekes végül kissé felemelte hangját:

*A mennynek, földnek istene
juttasson bennünket szembe
szép békességes időben,
Magyarország kebelében...*

Dedriciusz a nyakába borult és megcsókolta.

- Balázs - kiáltotta lelkesen. - Te vagy a legnagyobb poéta!

- Nóta az efféle, szájról szájra jár - szerénykedett Balázs - ámbár igaz, hogy magam szedtem össze a javát és meg is toldottam.

- Engedd, hogy leírjam! Most mindjárt! - kérlelte György. És máris bontotta tarsolyát, lúdtollat, tintát, papirost szedett ki belőle. A padra rakta, hogy ott gunnyaszkodva, nekifogjon az írásnak. - Lippai mosolyogva tartóztatta:

- Látom már, hogy megjött a kedved az élethez. De várj kissé az írással. Előbb olvasd el ezeket az írásokat, mi van bennük.

Elébe rakta a levelekéi, amelyeket abban a bizonyos zsebben talált. György belenézett, azután ugyanolyan furcsálólág csóválta fejét, mint ama várbeli írődeák, aki a többit meglelte.

- Ez bizony különös történet - mondta. - Nem kevesebbről van itt szó, minthogy a híres, hatalmas nagyúr, Bocskai István levelez a császár elől kibújdosott erdélyi urakkal. Ihol mit mond Bethlen Gáborhoz írott levelében:

Értettem, hogy a hatalmas török császár Nagyságodnak adta volna az erdélyi fejedelemséget, melyen én igen örülök és elhigye Nagyságod, hogy én is egy vagyok azok közül, akik Nagyságod javát kívánják. Kérem Nagyságodat, szerezzen nekem oly hitelt a török császárnál, hogy avagy én magam mehessek, avagy emberemet küldhessem hozzája!

Bethlen Gábor válaszában fogalmazványa meg emitt van. Azt mondja:

Nagy örömmel vettük Nagyságodnak jóakarátát és kaptunk rajta mindnyájan, magyarok. Engem a vezérpasa csak addig rendelt a magyarok elüljárójává, amíg nem Erdélybe bemehetünk. Fejedelem azonban az leszen, akit a magyarok választanak közönséges akarattal. Ami pedig a török császárt illeti, olyan levelet szerzünk tőle Nagyságodnak, amilyent Nagyságod akar...

- No, ez bizony a fejedelemséget megerősítő levél lehet, ha azt keresi Bocskai István. Hát ha ez kitudódna, ha ez a levél a német császár kopóinak kezébe kerül, egy lyukas csizmát nem adnék önagsága több megyényi uradalmiért. Bocskorban szalad ki az országból, ha ugyan hamarabb meg nem rövidítik egy fejjel!

- Pedig talán már ki is tudódott a dolog - eszmélkedett Balázs. - Mert ahol ezek a levelek, voltak ott többek is...

- Hogy-hogy?

Lippai elmondta sorján a kótyavetyére került nadrág történetét. Valami nagyúré lehetett, talán éppenséggel magáé Bethlen Gáboré. Vagy legalább is az íródeákjáé. No hiszen, nagy dolog következik ebből... nagy...

Györgyöt azonban most nem érdekelték az országos dolgok. A dalt akarta. Már fogta is a tollat, írni kezdte emlékezetből. Ahol hibázott, megkérdezte Balázst, hogyan is van.

Balásznak már máson járt az esze. Oly gyorsan váltott, mint még soha. Amin annyi ideje gondolkodott, úgy érezte, egyszeribe megtalálta a csizma fülét, amelynél fel lehet húzni. Térült-fordult a műhely és a kunyhó között. Aztán barátja háta mögé állt, megvárta, amíg bevégzi a dal leírását és néhány kedves sort ír hozzá Melda Katarina asszonynak Kassára. Aztán eléje dobta a padra régi talárját. A megkopott, kizöldült, alul cafatosra vált fekete köntös itt függött a szögön Balázsnál. Éva asszony kitisztogatta, hasonló posztóból durva öltésekkel az alját meg is foltozta.

- Mire kell ez nékem?

- Bújj el benne, te kockajátékos! Nem engedem hóhérekre jutni azt az írástudó fejedet. Arra nekem még nagyobb szükségem leszen.

Egy pár egérrágta talpú, ócska csizmát is vetett oda. Debriciusz György nem tudta, mire vélni a dolgot.

- A többi majd megtudod - szólt Lippai Balázs jókedvűen.

MÁSODIK RÉSZ

Kereki várában találták meg Bocskai Istvánt. A várudvaron leszállottak lovaikról és átadták az istállómasternek gondviselésre.

Az úr éppen számadás végett volt itt. Sorra járta a magtárakat, a szérűskertben megszámolta a kazlakat. A vár alatti mezőkön összeterelve legelésztek az uradalomhoz tartozó gulyák, nyájak - azok is számadásra vártak.

Bocskait csak hátulról látták. Hosszú léptekkel ment egyik helyről a másikra. Még ebben a nyári időben is földig érő köntös lebegett rajta, vörössel tarkázott kékszínű, vastag zsinórozással.

Mögötte, görnyedten szaladt a számtartó, levett süveggel, kezét melléhez szorítva és időnként alázatosan mutogatott az ujjával. Utánuk a kisebb uradalmi tisztek csoportja ballagott; hátrább a cselédek, akik ahhoz a részhez tartoztak, amelyet éppen megtekintettek.

Kereki egyike volt Bocskai számos várának, mind egy-egy uradalom középpontjában.

Örvendi Pál, a várnagy kissé hátrább és oldalvást tartózkodott, mint aki nem akarja zavarni az urat a vizsgálatban. De szeme mindenütt ott volt, távolabbról is mindig tudta, miről van szó. A felbukkanó két jövevényt is ő vette észre: Lippai Balázst és György papot. Futó pillantással végignézett rajtuk: nem talált semmi kivetnivalót. Más pap is kopottan jár, nemcsak Dedriusz György, más hajdú főember is úgy öltözik, mint Lippai Balázs. Baláznak más volt most a képe, mint egykor Kolozsvárott, vagy éppenséggel a lippai kovácsműhelyben. Sárga csizma, vörös bársonynadrág, zsinóros zöld ujjas az öltözete, rezes kard az oldalán, két pisztoly meg tömött pénzeszacskó az övében. Fején kócsagtollas süveg. A feje is megváltozott. Debreceni borbély rendezte bajuszát, szakállát, borotválta kopaszra torzonborz fejét, csak homloka felett hagyott meg, divat szerint, törökösen egyetlen tincset.

- Tikegyelmetek kit keresnek? - szólította meg őket Örvendi.

- Bocskai István uram önagyságával lenne egy kis beszédünk - emelte meg süvegét Lippai. Láttá róla, hogy nem akárki ember lehet ő itt. Nyomatékkal tette hozzá: - Bizodalmas.

- A nyájakat délutánra hagyjuk - hallatszott Bocskai hangja. Örvendi most hozzásietett és jelentette az idegeneket. Majd visszatért:

- Csakugyan bizodalmas kegyelmetek beszéde?

- Csakis!

Örvendi megvitte a szót. Bocskai beindult a palotára. A várnagy intett, hogy kövessék. Egy kis sarokszobába vezette őket. Bocskai már ott volt. Az ablaknál állt. Középtermetű ember volt, inkább száraz, mint kövér. Csak a dereka táján látszott, hogy lehet már úgy ötvenesztendő. Barna szakálla már erősen őszes. Kerek képe darabos vonású, orrának vége vastag. Lassan, méltóságteljesen beszélt, csak a szeme mozgott szüntelen. De abból nem lehetett kiolvasni semmit; se örömet, se haragot, se kíváncsiságot. Minden szavából az a biztonság áradt, ami az országos ügyek intézéséhez szokott nagyúr természetévé vált. - Csak egy szempillantással viszonzta az érkezők illedelmes főhajtását.

- Ni, mi jót hoztak kegyelmetek minekünk? - vetette oda.

Balázs ránézett Györgyre: az tudja, hogyan kezdjék a szót. Ne gondolja róluk a nagyúr, hogy ők akárfélék. Meg is kezdte György szép deáksággal:

- Magnifice domine, domine, nobis clementissime!¹ Nagyságos úr, nekünk legkegyelmesebb urunk! Lippai Balázs úr, vitézlő hajduk kapitánya és én ugyanazok tábori káplánja, tesszük tiszteletünket.

Megtalálta a hangját. Bocskai most már bólintott:

- Arra a kegyes kérdésedre, mit hoztunk, fájó szívvel kell felelnünk: jót bizony aligha hoztunk. Ismeri-e nagyságod ezeket az írásokat?

Kivette tarsolyából azokat a bizonyos Bethlen Gábor-féle leveleket és Balázs kezébe tette. Ez Örvendinek, amaz végül Bocskainak adta.

Bocskai belenézett. Kissé elsápadt. Egy lépést tett. De indulatát leküzdve, megállt. Kifürkészhetetlen szemét rájuk emelte:

- Ezt honnan szedtétek?

Balázs elmondta a levelek történetét. Beszéde közben Bocskai megindult. Hátratett kézzel, kissé lehajtott fejjel, fel-alámérte a szobát. Mikor Balázs elhallgatott, ő is megállt. Ismét rájuk nézett:

- Nekem ezek a levelek már nem becsesek. Miért hoztátok nekem? Vinnétek a kassai főkapitánynak, az arannyal fizetne érte!

Sértésnek hangzott. De Balázs megértette, hogy ez próba.

- Magyarok vagyunk, nem árulók. Nem németnek alamizsnája után kapó szolgák - felelte kissé emeltebb hangon. - Azért hoztuk nagyságodnak, mert nagyságodat illeti. És nagyságod a tudója, hogy veszedelmet jelentenek-e ezek nagyságodnak. Illésházy úr történetét ismeri az egész ország, hogyan szalasztották ki minden birtokaiból csalárdul a németek. Mert ha ezek az írások nagyságodnak veszedelmesek, úgy veszedelmesek az egész Magyarországnak.

Bocskai mereven nézte. Szempillája sem rezdült.

- No és? Ti mit akartok?

- Szolgálatunkat ajánljuk.

- Vagyis, ha a német császár ellenem tör. Úgy gondoljatok, viseljek ellene háborút.

- Ha a császár ágyúval veri el nagyságodat hűsége mellől...

Bocskai fel-alá járt.

- Hány embert hozol?

- Amennyi kell. Háromszázat, ötszázat...

- Kevés.

- Akad több is. Társaink vannak a császár seregében. Évek óta alig kaptak hópénzt. Esküjük már nem köti őket, szívük éppenséggel nem. Csak legyen, aki megfogadja őket. A császár többezerrel gyöngülhet, nagyságod ugyanazzal gyarapodhat.

- Kevés.

¹ Nobisz klementisszime.

Balázs nagy lélekzetet vett. Most következik az, ami idevezette:

- Hát a föld népe? Gyűlöli a császárt, mint a bűnt. Csak legyen, aki kibontja a zászlót, az egész ország megindul mint a vízáradás.

Bocskai megállt. Merőn a szemébe nézett. Balázs leste, mit olvas ki tekintetéből. De a parancsoláshoz szokott úr szeme nem árulta el gondolatait. Mégis: Balázs észrevette, hogy Bocskai nem őt nézi. Befelé néz, önmagába, szembogarában apró villanások cikáznak. Gondolkodik.

Mire gondolt? Talán arra, hogy mikor Báthory Zsigmond fejedelem gyámja, majd első tanácsosa lett, az ő gondolata volt fegyverre hívni a székelységet. A jobbagyságba taszított székely szegény nép a szabadság ígéretére olyan tömegével ment háborúba a török ellen, hogy a kis Erdély legyőzte a török császár nagy seregét. Arra is gondolt, ami az után következett s ami ugyancsak az ő műve volt?... Vagy azután hogyan fordult visszájára ugyanez a fegyver? Amikor Mihály vajda hívására keltek fel a székelyek, hogy bosszút álljanak a hitszegő Báthory-házon, mely a győzelemért nem szabadsággal, hanem »véres farsanggal« fizetett... Nehéz idő volt az számára... Mesterség volt Bástával egyezsége jutni és rendet csinálni...

Ezekre gondolt Bocskai? Akármire, de csak ennyit mondott keményen:

- Nem hiszek az egész veszedelemben. A legfontosabb levelek itt vannak. A többi talán el is sikkadt. És holmi gyanúság miatt a bécsi udvar nem kezd ki egy Bocskai Istvánnal!

Balázs elámulva nézte. Így gondolkodik Bocskai? De nem. Rögtön megértette, hogy a nagyúrnak igenis van félnivalója, de ezt nem árulja el. És nem akarja azt sem bevallani, hogy rászorult és még rá fog szorulni szegény emberekre. Rövid szünet után ezt hallotta:

- De szolgálatot adok neked. Hozz háromszáz embert. Ör vendi uram, alkudjál meg rá, intézd el a kapitánnyal. Egyelőre elég. - Ismét Lippai felé fordult: - Tehát szolgálatomba lépsz?

Balázs bólintott. Ekkor Bocskai úr hirtelen a kezét nyújtotta. Kurtán, hidegen. A cseléddel is kezettfognak a szegődés jeléül. György papra rá sem nézett. Sarkonfordult és kisietett a szobából. Peckesen pengett a sarkantyúja.

- Hát így leszünk? - kérdezte Balázs magában. - Mindegy no! Bocskai uram tudja a magáét - én is tudom a magamét. Vagyis a szegénység dolgát. A többiről majd teszünk. Az urakkal. Vagy az urak ellenére. A zászló, amit kitűzhetünk, megvan.

Az udvarról dobolás hallatszott.

- Itt az ebéd ideje. Jertek asztalhoz barátaim! - mosolygott Ör vendi. Egyszerű, becsületes, komolyképű ember volt. Jólesett ránézni. Balázs és György visszamosolygott rá.

Az udvarnépet ebédre, Bocskai István asztalához hívó dob még egyre pergett.

*

Volt egy sziget a Berettyó folyóban, a Vész-szeg rónája mellett, Ösvény és Bucsa között. Ördög-szigetnek hívták. Erdőként borították el a szép szomorúfüzek és körül a partján a víz fölé hajlottak ágaik. Sűrű rekettyebokrok áthatolhatatlan övezete zárta el a betolakodók elől. A fák között a szigetnek egy kis emelkedésén tisztás volt: az Ördög-laponyag. Mikor a Sárrét ingoványai közt kóborló pákász vagy a gulyáját szigetről szigetre terelő szilajpásztor e tájakra ért, megilletődött. Tudta, hogy az ördögök itt gyűlésznek ezen a szigeten, itt határoznak az ember sorsáról, itt mérik ki mindenkire a csapást. Mert az ősi hit a szilajpásztorokban élt legtovább.

E sziget felé hajtott laposfenekű csónakát egy augusztusvégi napon Császár Peti. Útját elvégezte: sorra járta a kihelyezett varsákat és kiszedte belőlük a tegnapi óta beléjük tévedt

halakat, felkereste a nádasban a vízimadarak fészket, megdézsmálta a friss tojásokat. Tizenöt-
esztendő, nyulánk fiú volt Császár Peti. Árvagyerek. Messze földre való, esztendeje sem él
még a vadvizek birodalmában, de már eléggé beletanult az itteni életbe.

- Balázs bácsi! - kiáltotta, amikor a derékig vízben álló füzek közt csónakja partot ért rejtett
kikötőjében. - Balázs bácsi!

- Mit óbégatsz, te? - kérdezte a laponyag felől visszakiáltva Németi Balázs. Ő volt az a másik
Balázs, akivel a kolozsvári piacon ismerkedtünk meg. Most fát vágott a sűrűben. - Ide gyere,
aztán beszélj!

Több mint három esztendeje lakott már az Ördög-szigeten. Mert Németi Balázs igazi hajdú
volt: nem hitt semmiféle vallásban. Azok közé a hajdúk közé tartozott, akik mikor az elmúlt
években Erdélyt dúlták és a lakosság isten nevére kért tőlük könyörületet, azt felelték, istentől
nem félnek, mert azt a Tiszán túl hagyták. Az még csak hagyján, hogy istentől nem féltek, de
Németi Balázs még az ördögben sem hitt. Ezért volt számára az Ördög-sziget a legkényel-
mesebb bújdosó tanya.

Idevalósi volt, a rétség vidékére. Ismerte életét, tudta a járást. Bátran haladt a tippanós füvek
világosszínű mezein. De ahol haragos zölddé sötétedik a rét, látta, hogy kezdődnek az ingó-
lápok. Ott már csak tapogatóbottal lábal a járatos ember is, mert egyetlen vigyázatlan lépést
tegyen csak és örökre elnyelik a zöld növényzet alatt leskelő ombolyos vizek. Azok alját pedig
ember még nem érte lábbal: ott vannak a halaknak, csíkoknak, tekenősbékáknak rendeltetett
országok.

De éppen a víziállatokban való mérhetetlen gazdagság, meg a nád, szittyó, kolokány közt fész-
kelő milliónyi madár biztosította a réti ember létét. Itt nem parancsolt földesúr, nem szedett
adót a török, de még a vízország nagyobb szigetein elterülő városok, falvak magisztrátusa
Karcagtól Túrkevéig is hiába próbálta volna megszámolni, rovásra venni, deresre idézni a réti
embereket. Ha török csapat vagy városi pandur hatolt be a nádvilágba, annak ember soha
többé hírét se hallotta, úgy nyoma veszett. Azért teremtdött ez a vidék a bújdosóknak, a
törvényen kívül élőknek. A halász, pákász, csíkász és madarász mesterségek nem válnak el
élesen egymástól. Ügyes ember együtt űzi valamennyit. Németi Balázs ügyes ember volt.

Elsősorban mégis a madarászatot űzte. Törrel, lépvesszővel. Volt egy ócska mordálya is,
időnként abból is közé sörétezett a vadludaknak. De nem élt remeteségben. Árva Miska és
váltott Balog Jancsi voltak a társai. Árva Miskát valaha az országúton lelték, kitett gyerek
volt. A jószívű ridegpásztorok nevelték fel. Aztán mégis pákászásra adta fejét. A pászor, ha
magának gyűjt is, mégis a városi népek szolgája, akik rábízzák a marhát. A pákász szabad
ember.

Balog Jancsi volt köztük a halász. De még az ő hivatala volt ősszel feljárni a gözük vermeit és
zsákra szedni szegény állat egész nyári keresményét: több zsáknyi gabonaszemet szedett
össze. A káka böngyölét is ő szedegette: pirítva jobb az a kenyérnél. »Váltott«-nak azért
nevezték Jancsit, mert *váltott gyerek* volt. Legalább is ezt mondta róla az anyja. Az ördög
csecsemőkorában elcserélte a bölcsőben. Nem is fogadta el magának az anyja, mihelyt
felcseperedett, elverte otthonról. Így került Jancsi a lápra, a hontalan bújdosók közé.

Ki varrja meg a réti emberek öltözetét, ki mos rájuk, ki viseli gondjukat? Messze falvakból
járnak hozzájuk titkos utakat ismerő lányok, menyecskék...

Titokzatos világ a rét világa. Mi rejtőzik benne, csak az avatott tudta. Gombostűt a szalma-
kazalban könnyebb megtalálni mint azt, aki elrejtőzött a vizek között. De módjával még azt is
meg lehet találni.

- Balázs bácsit keresi két úrféle ember - jelentette Császár Peti a nagy újságot.

- Kicsodák? Hol?

- A vén Ambrusnál, a gulyás számadónál vannak. A sánta halász mondta, az meg egy pákásztól hallotta. A pákász egy csikásztól tudja, aki a városban járt csikot árulni és útközben találkozott Ambrus bácsi egyik bojtárjával.

Ilyen volt a Sárreten a posta.

- Én ugyan nem megyek utánuk - dörmögött elgondolkodva Németi. - De meg kell tudni, kifélék. Hej, Jancsi! - kiáltotta Balog felé, aki a fák alatt javítgatta elszakadt hálóját.

- Eredj ezzel a gyerekekkel a vén Ambrushoz és tudd meg, ki keres engem és micsoda szándékkal!...

Másnap estefelé négy emberrel tért vissza a csónak. Az Ördög-szigethez nem vezetett gázló, hacsak igen-igen nagy szárazság nem volt. Akkor sem ismerte arrafelé a járást senki. Legfeljebb téli fagyban tévedhetett oda valaki. De ki jár téli fagyban ott, ahol akkor a madár se jár? Így hát Németi Balázs vízivarában ritka volt a vendég.

Már erősen alkonyodott. Németi Balázs első pillantásra fel nem foghatta, kik lehetnek a jövevények. Pap az egyik, úr, vitéz a másik. Levette süvegét, úgy ment eléjük. És az úriember ekkor igen finoman köszönt. Németi egy szót sem értett belőle, mert deákul hangzott:

- Servus humillimus dominationis vestrae² - mondta. - Alázatos szolgája uraságodnak... Aztán felkacagott: Meg sem ismersz már, vén cimbora?

Lippai Balázs volt György pappal. A két Balázs összeölelkezett, megropogtatták egymás csontjait. Azt a néhány latin szót Györgytől tanulta Lippai, mint ahogyan sok más egyebet is.

- Munkára, legények! - harsogott Németi Balázs. - Nem látjátok, milyen jeles vendégek tisztelték meg szerény hajlékunkat? Hagymát vágjatok! Ma nem lebbencslevest vacsorálunk, hanem bürgét.

Mert hát nemcsak halfélén és levesen élt a réti ember. Birka, malac, de még borjú is került a kondérba. Eltévedt jószág, de főként szívességből. Más szívesség fejében. Például ha valamely város szenátorai kimentek rovást csinálni a nyájaknál, akkor a számadó sürgősen eltüntette a fölösleget, ami az övé volt, vagy titokban fogadta be a nyájba legeltetésre. Különben elkobozták a fölösleget. A kérdéses időt aztán a fölös jószág átvészelte az Ördög-szigeten, a rovás után visszavitték. - A szerény hajlék, amit Németi emlegetett, sárral tapasztott nád-kunyhó volt. Előtte lobogott már a vacsorára rakott tábortűz.

- Egészen víziemberré váltál-e már Balázs? - kérdezte vacsora után Lippai Balázs Németi Balázstól. - Vagy elmennél-e megint tűzbe?

- El én.

- De ember is kell oda, sok.

- Mennyi?

- Háromszáz. Egyelőre. De bújdosók. Válogatott nép, aki nem fél az uraktól, szereti a föld népét. Azért jöttem hozzád, mert az ilyen nem szegődött a császárhoz, nem rabolja a magyar földet, némettel, vallonnal egysorban. Itt keresnénk bújdosókat a réten.

² Szervusz humillimusz dominacionisz vesztré.

- Hát itt akad.

Németi Balázs házanépe Dedriciusz Györggyel behúzódtott a kunyhóba, aludni tértek. A két Balázs a tűz mellett ült. Ápolták a zsarátnokot, hogy mindig maradjon benne annyi, amennyi füstöt ad. Különben megeszik az embert a szúnyogok.

Töviről hegyire meghányták-vetették, hogyan toboroznak csapatokat a lápon. Mert ember van elég, csak meg kell találni őket és lábra állítani. Tudta ezt Lippai, azért mondta nyugodtan Bocskai Istvánnak, hogy van hajdúja, amennyi kell. És ezért aludt bent a kunyhóban nyugodt lelkiismerettel Dedriciusz György. Ő is bizonyos volt a dolgában: Lippai Balásznak vannak hajdúi, akiknek ő lesz a káplánja és seregdeákja.

Már leszállt a vizekre a hajnali köd és igen csípős lett a levegő, amikor a két hajdú rövid pihenőre tért.

Reggelre kelve, csónakba szálltak. Kettejükön kívül csak György volt a csónakban meg Peti. Ladány felé indultak. Felkeresték a halászbokrokat, a nyájpásztorokat és hírüladták, hogy három nap múlva toborzás lesz Nádudvar határában. Onnan Karcag felé mennek, majd Szentmiklósrá, Mezőtúrra. Török terület-e, császári-e - ki gondol vele. A réti bújdosókat gyűjtik zászló alá.

És valóban. Harmadnap délutánra Nádudvar táján egy porongan összeverődött egy hadnagyságra való. Egyenként elléptek a két Balázs előtt, megmutatták, hogy tudnak bánni lándzsával, vagy akinek volt, puskával. Aztán, akit elfogadtak, kezefogott Lippaival: felcsapott.

- Írjad őket - mondta Lippai a papnak. - Aztán fizess ki fejenként a három forint hópénzt.

- Hogyan csináljam egyszerre - panaszkodott amaz. - Nincs asztal, ahová a papírost, tentát tegyem, ahol a pénzt kiszámoljam. Állj csak ide, Peti fiam, négykézláb. Te leszel az asztal.

- Servitutum meam commendo³ - felelte erre Peti gyerek. - Szolgáltatomat ajánlom.

Györgynek elállt a szája.

- Scis-ne latine?⁴ - kérdezte. - Tudsz latinul?

- Scivi, sed⁵ - iam magna parte oblivi - vágta rá tétovázás nélkül a fiú. - Tudtam, de nagyrészt már elfelejtettem.

- Azt elhiszem - fölényeskedett György. Petinek valóban nem volt valami deákos formája. A réti emberek hasig érő, bőujjú, kurta ingét hordta, meg bő gatyát. Még a lábaszára is *tokban* volt, vagyis bőrbe csavarva, hogy a madárfészek után járva, a nádtorzsák ne szúrják. De nem hagyott időt a csodálkozásra.

- Azt ajánlanám az úrnak, foglalatostokdjék csak a fizetéssel. A listát írom majd én. Hé! - kiáltott egy ott bámészkodó bojtárra. - Gyere ide, öcsém, állj elélem négykézláb.

A bojtárgyerek örömmel szaladt oda, hogy ilyen fontos hivatalt töltsön be az itt még sosemlátott eseménynél.

- Magadat írd fel elsőnek - szólt Petire Lippai Balázs. - Ha akarsz velem jönni, elviszlek deáknak.

³ Szervitutum meam kommando, Scivi, szed... stb.

⁴ Szeisz ne latine

⁵ Scivi, szed... stb.

És nyújtotta is a kezét. Császár Péter örömmel felcsapott. A zsoldlista tetejére került a neve, melléírta azt is, hogy »szkriba«, vagyis íródeák. Dedriciusz pedig a köpönyegére szórta a pénzt és válogatni kezdte. Volt ott régi és új pénz, erdélyi, magyar, német meg török. Mesterség volt a sok réz- meg ezüstdarabkákból összeállítani három forintnyit - mert ennyi volt egy hajdú hópénze. Örvendi Pál adta a pénzt Bocskai utasítása szerint, Kerekiben.

- Ki hitte volna, mit tud ez a gyerek! - csodálkozott Németi Balázs. - Tél óta él nálunk, de ezt egy szóval sem árulta el.

- Okom volt arra - mormolta Peti. - Hiszen ha elárulom deákságomat, egy falat kenyérrel továbbindítanak; be nem fogadtak volna maguk közé olyan tökéletlent, aki írni tud...

- Az már igaz - hagyta rá Németi Balázs nyíltszívűen.

Mikor az első ötven ember együtt volt, György hivatala volt, hogy föleskesse őket Lippai Balázs nevére. Másnap elindultak. Ki csónakon, ki gyalogszerrel porongról porongra, ki lóháton. Lippai maga vezette őket Kerekibe. Ott még több pénzt kell kapnia Örvenditől. Addig is a következő állomáson Németi és Dedriciusz folytatja a toborozást. Kerekiben mindnyájan találkoznak és együtt térnek vissza a rétségbe újabb katonákért.

Császár Péter igen megtetszett Lippainak.

- Te velem jössz, fiam - mondta.

Dedriciuszra hagyva az írás gondját is, magával vitte mindjárt Kerekibe.

*

Császár Péter apja jobbágy volt. Jómódú ember, a falu bírása. Erre Peti nemigen emlékezett. Csak halványan derengett benne a kisgyerekkori porta, az udvar... az apja. Egy rettenetes éjszakán látta utoljára. Azt beszéltek, akkor kezdődött a »hosszú háború«. A német császár összekülönbözött a török császárral. Petiéék faluja egyetlen éjszakán rom és üszök lett. Egyetlen ház sem maradt belőle, egyetlen ember sem... Rémítő sivalkodással rontott be a török. Apja megragadta fokosát és kirohant, hogy félreveresse a harangot, védekezésre gyűjtse a népet. Anyja pedig felkapta Petit, egyetlen élő gyermekét és rohant vele, ki a mezőre... Erre emlékezik Peti. Másnap reggel az anyja szipogva mondta neki: Várj, fiacskám!... Aztán hajladozva ment végig a házak közt, megnézett minden holttestet. De apja nem volt köztük... Anyjával Kassára került. Ott tengődtek szegény sorban, az asszony zöldséget árult a piacon. De fiával nagyralátó tervei voltak: iskolába járatta, Bokáciusz mester keze alá. Hát pap lesz belőle idővel, vagy legalább városi írnok! Szegény asszony azonban nem érthette meg, hogy fia felnőjön. Egy tavasszal elvitte a köhögés. Péter magára maradt. Hiába akart elszegődni inasnak; annyi parasztyereket csempészték mostanában a városba, akikért még fizettek is szüleik, hogy iparossá neveltessék és elvonják az úrdolgától (az uraság tisztje előtt azt hajtogatták, hogy meghalt!): Császár Péternek nem akadt befogadó gazdája. Jó tanuló volt, tanítójánál keresett tanácsot, pártfogást. Bokáciusz mestert éppen akkor tették meg főbíróvá. Házába nem engedték be, mert tanácsurakat látott ebéden. A városházán kereste másodszor: ott meg éppen fontos tanácskozás volt. Harmadszorra egy goromba városi szolga elkergette a szegény fiút.

Így hát kénytelen volt világgá menni, szerencsét próbálni. Tizennégy esztendő volt. Olyan kevés a tanult ember, hát ha megfogadják valahol tanítónak, kántornak. Legtöbb helyen azonban pap sem volt, nemhogy tanítót fogadott volna a község. Máshol meg kinevették: gyermek ő maga is, hogyan lehetne tanító? Egy-egy falat kenyeret vetettek neki, így járt faluról falura. Állandóan rettegett, hogy valahol elfogják és erőszakkal jobbágyságra kényszerítik. Pusztán vidéken úgy lépett át török területre, hogy maga sem vette észre. Tél volt már akkor. A Berettyó folyó előntötte rétségre jégpáncél fagyott. Lakatlan kietlenségben találta magát.

Üvöltöttek a farkasok. Nem is érte volna meg a reggelt, ha a ködben tűzfényt nem vesz észre. Csúszva, bukdácsolva rohant a jégen... Az Ördög-szigetre ért, Németi Balázsék tanyájára. Ott talált emberséges otthont...

Mindezt Császár Péter útközben mondta el Lippai Balázsnak, Kereki felé haladtukban.

- Visszatérsz te még Kassára - mosolygott rá Lippai. - De akkor nem szegény deák leszel.
- Mikor lesz az, Balázs bácsi?
- Majd ha a szegény földnépe leveti az igát - amelyet apád húzott és amit magad is kerülgetsz, mióta élsz. Érted, amit mondok?
- Ha jól hallom, értem. De alighanem rosszul hallom. Hát az is lehetséges volna?
- Meglátjuk. De igyekezni kell. Te igyekeznél-e érte?

Péter nem tulajdonított különösebb súlyt a beszélgetésnek. Szoktak így elmélkedni egymás közt a szegény emberek.

- Hát én igen.

Az volt a meglepő újság, amit erre mondott Balázs bácsi:

- Akkor velem igyekezzél. Eszedet is használd. - Aztán enyelgőre fogta a szót Lippai. - A köntösöd nem éppen írődeáknak való. Sebaj. Nem sokáig viseled. Csak a legközelebbi csatáig. Szerzünk majd szebbet a némettől...

*

Szeptember végén Lippai Balázs hozta el az utolsó csapatot a Sárretről. Alig hogy Kerekiben bevonultak a vár felvonóhídján, nem győzte hallani a rossz híreket.

Az udvaron lucskosan állt egy fiatal vitéz. Válla közé húzta fejét, egészen összegörnyedt, úgy hajtogatta:

- Én nem tehetek róla... Hiszen nem én adtam fel Szentjóbót, hanem a kapitányok! A többiek fölesküdték a császárra, én nem. Én ideszaladtam. Miért szidtok engem?
- Nem téged szidunk, adta-teremtette, hogy az ördög vitt volna el! - bizonykodott Örvendi Pál várnagy, hogy nem őt szidja. - Hanem a gazdáidat! Mennyi ajándékot kaptak urunktól és aztán gyáván feladják a rájukbízott várat!
- De mikor azt mondták...
- Azt mondták! Azt mondták! Hát ti az ellenség beszéde szerint forogtok? Miska, te! - kiáltott oda egy legényt. - Felelj, mikor láttad utoljára Bocskai urat?
- Tegnapelőtt. Ezzel a két szememmel. Sólyomkő várában. Azt üzente, hogy Barbiano generális mindenfelől seregeket gyűjt és azt híreszteli, Gyula ellen vonul, vissza akarja vívni a töröktől. De ne higgyünk neki, alighanem a Bocskai-birtokok ellen vonul.
- Hallod?
- Hallom. De nekünk azt mondták, hogy Bocskai István Törökországba szökött. Nincs többé urunk, feladhatjuk a várat a császárnak. Ezért adták át Szentjóbót.

Lippai közelebb lépett a csoporthoz.

- Mi vagyunk legközelebb Szentjóbhoz. Idevárhatjuk őket?
- Tiszta dolog.

Örvendi megint szitkozódott.

- Hát csak jöjjenek - mosolygott Lippai Balázs. - Már nehezen várom őket. Hadd kezdődjék.

- Te itt maradsz - förmedt Örvendi a legényre. Aztán elsietett, hogy portyákat küldjön mindenfelé az ellenséget lesni.

Majd Dedriciusz György lopakodott Lippai Balázshoz. Körülményesen kezdte:

- Attól tartok, nem sokáig leszek én ezred-káplán.

- Miért ne lennél. Hiszen csak ezután lesz csapatunk igazán ezred.

- Ha Németi barátod szét nem szórja azt is, ami megvan belőle. Folyton sűg-bűg az emberekkel. Valami van a bögyében.

- Megvizsgáljuk.

Németi mogorván került a Lippaival való beszélgetést. Félrenézett; ha meg többedmagukkal találkoztak, nem szólt hozzá. Másnap reggel Lippai Balázs egyenesen elébe állt:

- Valami baj van, Németi Balázs kapitány?

A kemény szolgálati hang megértette Németivel, hogy nincs kibúvó. Tétovázva kezdte:

- Hát... mit gondolsz, Balázs? Hogyan leszünk mi ketten? Te ezredes-kapitány vagy, én meg csak kapitány legyek? Alattad?

- Nem értem, mit beszélsz - felelte csendesen Lippai. - Én kaptam a toborzási pátenst Bocskai Istvántól. Elsőnek téged kerestelek kapitányul, mint régi pajtásomat. Ha nem tetszik, fordulj Bocskai úrhoz, adjon neked külön pátenst...

Akkoriban a katonáskodás még alkalmi magánvállalkozás volt. Uralkodók vagy nagyurak ezredtoborzási engedélyt - pátenst - osztogattak és az ezredes-vállalkozónak átalányban zsoldot fizettek bizonyos számú katonára. Az ezredesek kapitányi pátenseket adtak ki századtoborzásra és a századszervező vállalkozóknak ugyancsak átalányt fizettek. A katonáskodás május 1-től Szent Mihály napjáig tartott, de rendkívüli időre is szólhatott a szegődés. Télen azonban ritkább volt a hadakozás. A hadseregek feloszlottak, hogy tavasszal újra szervekedjenek. Minden év új hadjárat volt, amennyiben a háború egy év alatt el nem dőlt. - Hiszen éppen ezt használta fel Lippai Balázs arra, hogy egy nagyúr nevében, tehát hivatalosan hívja fegyverre a szegény népet elnyomói ellen. Éppen erre terelte most a szót Németi Balázssal.

- Nem úgy van az - ellenkezett Németi. - Ezt a népet én gyűjtöttem mind. Engem ismernek, én rák hallgatnak.

- El akarod vinni őket? - kiáltotta haragosan Lippai.

A másik Balázs nem kisebb hangon válaszolt:

- Osztozzunk!

- Ezen a marék népen? Háromszázat akarsz két ezredre osztani, amikor még egy sincs? Tudod, mit jelent az? Egyikünknek sem lesz ezere, mások parancsolnak, akármiféle kisurak, mindkettőnknek!

Németi Balázs elvesztette a fejét. Ez a zömök barna ember vitéz, jó katona volt, de gondolkodáshoz nem szokott. Azonfelül olyan a természete, mint a puskaapor: hamar fellobban.

- Majd én megmutatom neked! - ordította.

Lippai közel lépett hozzá. Csöndes, de kemény hangon szólt rá:

- Maradj békén, kapitány uram! Eddig mint cimborámmal beszéltem veled, de ezután mint kapitánnyal, akit esküje köt. Amíg köt, ne lázd fel, mert elbánunk a lázadóval! Ehhez a háborúhoz nem százak kellene, de tízezrek. Nem foglak tartóztatni: magam kérek Bocskai úrtól pátenst neked, toborozz, amennyit tudsz. De most nyakunkon az ellenség, nem vitázunk! Ülj lóra, gyere velem és lásd, mi lesz a dolgod.

Erre csakugyan nem szólhatott Németi. Előkiáltotta lovászát és indulásra készült. Lippai Balázs is hívta a maga emberét a lovakkal. Császár Petit is nyeregbe ültette. Azon módon, bő ingben, gatyában.

- Igen jó lesz ez most így - mosolygott most már Lippai a másik Balázssra és Peti felé intett a fejével.

Kinyargaltak a kapun. Sorra járták a környékbeli falvakat. Németi Balázs, Császár Péter sokat tanult. Most értették meg, mit akar Lippai. Tasnád, Álmosd, Diószeg, Székelyhíd népét összedobolták. Minden piacon beszédet mondott Lippai Balázs:

- Jön a német, emberek! Gyűjtogatni, fosztogatni, pusztítani. Bocskai István úr nevében meghagyom nektek, fogjatok kaszát, botot, cséphadarót és ott üssétek, vágjátok, fosszátok őket, ahol éritek. Válasszatok a községnek hadnagyot, tizedeseket. És ügyeljete, hol lesz a hajdúság. Ha a hajdú támad elől, ti rontsatok rájuk hátul vagy oldalról. De ha kevés német kerül elétek, végezzetek velük ott és akkor, ahol lehet, hogy nyomuk se maradjon! Ez a parancs! Fegyverre, emberek!

Volt sírás-rívás a német jövésének hallatára, - de lelkesedésben sem volt hiány. Hogyne, ha maga a földesúr engedi meg, sőt parancsolja, hogy a parasztság fegyverkezzék, vezetőket válasszon, - amint valaha régen volt.

- Megvédjük községünket! Vesszen az ellenség! - kiáltotta felgyúlva a nép.

Diószegnél látták meg Lippaiék a császár zsoldosait. Várad felől közeledtek. Koncsini, a váradi főkapitányhelyettes vezette őket. Lippaiék voltak az elsők, akik megtértek a hírrel Kerekibe. Aztán utánuk egymás után nyargaltak be a vár kapuján a portyák.

Elsütötték az ágyút. Ez volt a riadó jele.

Kereki nem nagy vár. A Berettyó árterületén feküdt, mocsár közepette. Nem emberi munka, inkább a természet tette erőssé. Egyetlen kapun, hosszú töltésen át lehetett csak megközelelni. Falai nem kőből, csak földből készültek, kívül-belül rézsút fektetett fatörzsekkel erősítve. Palánknak hívták az ilyen sáncot. Négy sarkán körbástyák, melyekről oldalt lehetett végiglőni a falak mentén a támadókat. A kapu mellett is volt egy körbástya. Mindössze négy kisebb ágyúja volt, minden sarokbástyán egy. A kapu és a töltés közt árok.

Az ötszázlépésnyi töltésen túl lévő porongan - vagyis a mocsárból kiemelkedő földháton - volt Kereki falva. Abban laktak most Lippai hajdúi is. Az ágyúlövésre gyorsan felszedelőzködtek és besiettek a várba. Utánuk igyekezett a falu népe is, cipelte bugyrát, hajtotta állatait. A fosztogatók elől biztonságosabb a falak mögött.

Már a második ágyúlövés is eldőrdült. A töltésen nekiiramodtak a menekülők. Ütlegették, gyorsabb lépésre ösztökölték állataikat. A gyerekek felsírtak. Dobogott a felvonóhíd az emberek, állatok siető lépte alatt.

Végül a toronyőr kiáltott. Meglátta a közeledőket.

- Itt az ellenség!

Elhangzott a harmadik ágyúlövés. A felvonóhid láncai csikorogtak, a felemelkedő deszkaalkotmány recsegett. Csörrenve zuhant le a csapórács. A kaput bezárták.

*

Lippai Balázs a kapubástyáról szemlélte az ellenséget. A falut a vár felől, túl a mocsáron, liget, valóságos kis erdő takarta el. Ebből az erdőből bukkantak ki az első vallon lovasok. Megálltak, körülnéztek.

Aztán mind több lovas rajzott ki az erdőből. Egy nagykalapú tiszt fölemelte a kezét, erre sorakoztak és a töltés bejáratához ügettek, hogy megakadályozzák a magyarok kirohanását, mielőtt az ostromlók elhelyezkednének. - Majd gyalogosok szivárogtak elő. Gyanakodva nézték a lábuk előtt elterülő haragoszöld rétet. Tisztek kiáltoztak rájuk. Néhányon óvatosan előrelépkedtek. Ki térdig, ki derékig süppedt az ingoványba. Volt futkosás, kapkodás, amíg kötelet vetettek nekik és kihúzták a behatolókat. De csizma nem maradt rajtuk. Azt megtartotta a láb.

- Nem tudják lövéstávolságra megközelíteni a várat! - mosolygott Örvendi.

- Hej, be közénk durrantanék! - fohászkodott Lippai.

- Ötszáz lépésre nem visznek tarackjaink. De az övék sem idáig.

Pedig a német ugyancsak igyekezett. A töltéstől kétfelől egy-egy tarackot állítottak fel.

- Akkor csak nézni fogjuk egymást?

Balázs lement a kapubástyáról. A vár Örvendire tartozott, ő csak a maga hajdúinak parancsolt. Most mégis sorra járta a négy tarackot. Megnézegette, kopogtatta valamennyit. Vasműves ember volt. Értett hozzá, hogy a vas csengéséből következtessen az öntés minőségére. Az egyik kis ágyú csöve vastagabb, erősebb volt a többinél. Kétszer is megmérte. A vár egyetlen pattantyúsa körülményeskedett az ágyúk megtöltésével.

- Mennyire lősz ezekkel?

- Háromszáz lépésnyire, főkapitány uram. Kurta a csövük.

- Nem a cső hosszúságán múlik, hanem a töltésen.

- Á! - legyintett a félszemű tüzemester és mosolygott. Mintha gúnyosan mondaná: mit értesz te ehhez! - Nagyobb töltést nem bír a tarack csöve, szétvetné a puskaapor. Tudom én a szabályt. Harminc éve vagyok pattantyús.

Lippai visszatért a kapubástyára. Ott már nyugtalanul várta Örvendi.

- Támadásra készülnek. Szétlövik a kaput. Száz embert állíts az udvarra, százat a főbástyára. A többi tartalék.

Balázs Németire bízta az udvar védelmét. A katonákat szorosan a bástya alá állították, hogy a belövésektől védve legyenek. A töltésen ugyanis nagy munka folyt. Vagy harminc ember hosszú köteleken egy nagy ágyút vontatott. A töltés bejáratától vagy száz lépésnyire két sánckosarat állítottak fel. Egy sereg ember kapálta, ásta a földet és hordták a vesszőből font óriási kosarakba. Beledöngölték. Az ágyút előrevonták, megfordították, úgyhogy csöve a két kosár közül kandikált elő, talpát a földre engedték. Következett a hosszú, körülményes töltés. Végül a tüzemester irányozni kezdett. Vezényszavaira kötélén emelgették, jobbra-balra rángatták az ágyútalpat. Koncsini ezredes lóháton, mellvértje felett csipkegallérral, jelent meg az ágyú mögött. Fényes kíséret követte. Figyelték az irányzást. Közben lovastisztek nyargalász-

tak ide-oda. Oszlopokba rendezték a lovasokat, a gyalogosokat. A kapu belövése után roham lesz!

Végre elkészültek a célzással. Mindenki félrehúzódott. A tűzmester is eltávolodott, kezében hosszú rúd végén égett a kanóc. Ezzel begyújtotta a tűznyílást...

Magas ívben repült a golyó és jóval a kapu előtt csapódott a földre. Egy darabon még gurult, aztán sisteregve feneklett meg egy pocsolyában. A bástyán álló hajdúk örömradiállal és nevetéssel fogadták az ellenség sikertelen lövését.

- Amazt a tarackot a hátsó toronyból hozasd ide - kérte Balázs a várnagyot.

- Minek? Úgysem visz annyira, mint a német ágyúja. Meg jobb, ha minden esetre a mocsár felől is van ágyúnk, de még az udvart is lőhetjük vele, ha betörne a német.

- Mégis kérlek, hozasd ide. Próbálok valamit.

- Csak közben szét ne lője az ellenség - dörögött Örvendi. De azért parancsot adott, hogy hozzák át a tarackot a kapubástyára.

Ezalatt a töltésen is folyt a munka. A sánckosarakat száz lépéssel előbbre vitték, újra felállították. Az útközben kihullott földet pótolták, bedöngölték. Aztán előrehúzták az ágyút. Felállították, megtöltötték, kezdődött a célzás. Koncsini ezredes most már nem jött az ágyú mögé: közel volt a várhoz. A német ágyú pukkant; a golyó bűgva közeledett és a bástya fölött elszállva, az udvaron csapott le.

A bástyán álló hajdúk újra hahotáztak és süveglengetéssel mutatták az ellenségnek: magas!

- Lőj vissza rájuk! - szólt Balázs a pattantyúsra.

Az kelletlenül célzott, fogta a kanócos botot és begyújtott. A tarack hátraszökött. A golyó oly lassan, hogy követni lehetett pályáját, messze a német ágyú előtt hullott le, nem is a töltésen, de oldalvást a mocsárban. - Most meg a németek nevettek és mutogattak a kalapjukkal.

- Ugye, megmondtam, nem lehet! - duzzogott a tűzmester.

- Tégy bele felével több port! - parancsolta Balázs.

- És ha elpattan? - A félszemű tűzmester Örvendire nézett. Amaz tétovázott. De Balázs nem hagyott rá időt.

- Meg kell próbálnunk. A hátsó bástyán úgyis hiába rozsdásodik.

Maga lépett a tűzmester helyébe. Hosszan célzott. Mindenki messzire távolodott a szét-pattanásra ítélt lövészszámtól. A pattantyús ezalatt lándzsanyélre erősítette a kanócot, hogy minél messzebből gyűjthasson be vele.

A dörrenésre nehéz fekete füst közé villant a torkolattűz. Vastag gomolygás, egész kis viharfelhő hömpölygött körülötte. Az ágyú felborult. A cső mégsem repedt el! Villámként sújtott a lövés. Lecsapta az egyik sánckosár tetejének szélét. Csattanás hangzott. Szilánkok röpködtek a német ágyú körül. Egy ember vérbeborult fejjel esett el. A többiek szétugrottak... Aztán visszarohantak, felkapták a sebesültet és hátracipelték.

Koncsini előrenyargalt és nyergéből lehajolva vizsgálta egyetlen hosszúcsövű ostromágyúját. Az ágyú oldalt dőlt. Egyik kereke szétzúzódott.

A hajdúság tombolt a bástyákon. Örvendi Pál Balázs nyakába borult. A pattantyús sértődötten csóválta a fejét.

- Véletlenség volt - hümmögte - véletlen szerencse...

Balázs már rohant le az udvarra.

- Lóra! - kiáltotta.

Örvendi pedig saját kezével csavarta a csapórács felhúzókerekeit.

- Tíz ember előre, egyes sorban! - rendelkezett Lippai.

A császáriakat annyira megdöbbentette ostromágyújuk szétlövése, meg az, hogy a töltésen, az ágyú körül még saját embereik álltak, hogy a partról célozni se mertek kartácsra töltött tarackjaikkal.

- Utánam! Rajta!

A felvonóhíd lehuppant cölöpjeire.

Balázs lova kiszökkent. Németi Balázs mellette. Nem engedte egy lépéssel sem maga elé. Utánuk a hajdúk. A töltés végét őrző lovasokat pillanat alatt szétszórták. A tarackoknál, már nem volt senki. A hajdúk leugráltak lovaikról és mind a két kis ágyút befordították a mocsárba.

Addigra a tűzmester is ott zihált már a nagyágyú körül. Ámbár célozni így nem lehetett vele, de az óvatosság nem árt. Vitt magával mindent, ami kell. A csőbe kócot gyömöszölt, arra szurkot öntött és mindezt úgy betömködte az ágyútisztító bottal, hogy az is beleragadt.

- No, ebből se lönek egyhamar!

Mire a meglepett császáriakat mindenfelől összedobolták, a hajdúk már vissza is tértek a várba.

Másnapig nem történt semmi. Reggelre a németnek hült helye volt.

*

Barbiano generális október elején a váradi püspöki palotában székelte. Feje alá tett kézzel, medvebőrön heverészett. Így fogadta a szolgálatában álló hajdúkapitányokat, akik magyar zsoldoscsapatait vezették.

- Már megint azért a hitvány zsoldért zaklattok? - kérdezte könnyedén.

A kapitányok komoran hallgattak. Kézbentartott süveggel álltak. Csak Nagy András felelt, aki legidősebb volt köztük:

- Uram, az a hitvány zsold a katona minden keresete. Napi betevő falatja. Háromezren vagyunk, uram.

A gróf heherészett. Felállt a medvebőrről, karjával nyújtózott.

- Ne gyerekeskedjete, vén kujonok. Ismerjük mi már egymást. Azért a havi három forintért senki sem kockáztatja a fejét. Zsákmányért szolgáltok ti is, mint minden katona. Erdélyben bezzeg nem panaszkodtatok, Básta generális idejében. Elmúltak a szép napok, mi?

Fel-alá járt előttük a szobában. Megállt egy festmény előtt, hosszan nézte.

- Szép kép - jegyezte meg szakértelemmel - olasz festő munkája. Lehet százötven esztendő. Talán még Vitéz János püspök idejéből való... Szívesen vinném magammal. Talán el is viszem.

Visszafordult és a kapitányokra mosolygott.

- A váradi préda talán nem ízlett?

A hajdútiszték méltatlankodva zúgtak.

- Nem mi cselekedtük. A németek meg a vallonok! Nyolcszáz polgárházat fosztottak ki és gyújtogattak. Mintha ellenség volnánk! Saját földünkön...

- Be kényesek lettetek egyszerre! - Barbiano hangja éles lett. Arca elkomorult. Szigorúan, parancsolóan beszélt. - Zsold nincs. Vegyétek tudomásul! De nektek adom... Debrecen városát. - Hangja felcsattant: - Prédára!

A hajdúkapitányok meghökkentek. Talán akadt még köztük olyan, akit megzavart az ajánlat. A nagya már másképpen gondolkozott. És ha már szószóló lett Nagy András, hát meg is mondta:

- Katonák vagyunk mi, nem rablók. Zsoldért szegődtünk és csak a jussunkat kívánjuk. Semmi más. Nem leszünk saját vérünk hóhérai!

- Nem! De nem ám! - hagyták rá a többiek. Zúgva tanakodtak egymás közt. - Még hogy ilyen? Debrecen fizessen őhelyette! Ne is fizessen: csak kiraboljuk! És ilyen mond egy generális! Egy gróf! No, tiszteltetem...

- Ha nem - nem. Lakodalom nem kényszer - jegyezte meg gúnyosan a gróf. Majd megnyugtató szándékkal hozzátette: - Hiszen lesz rendes préda is. Most Bocskai István birtokaira megyünk. Nektek adom Kerekit.

- Nem Bocskai úrtól várjuk fizetésünket, hanem méltóságodtól. - Nagy András búcsúzóul tisztességgel fejet hajtott és a többiek élén az ajtóhoz indult. Onnan még visszaszólt. - Gondolja meg, méltóságod. Amit mondtunk, megmondtuk...

Tarkaruhás csoport volt. Süvegükön hajladozott a strucctoll, rezgett a kócsag, amint elhaladtak a váradi utcákon. Oldalukon rézveretű kard zörgött. Volt, aki buzogányt szorongatott markában. Nagy András megállott az utca közepén, szembefordult a többiekkel. Mind köréje gyülekeztek.

- Tartsunk gyűlést, kérdezzük meg a népet - indítványozta egyikük.

- Három év alatt ötször ha adott hópénzt. Rablóvezér ez, nem generális. Ez nem becsület!

- Azért mondom, - szólt halkán, de nyomatékosan Nagy András - hallgassuk meg Lippai Balázs uramat. Két napja várja tőlünk a jó szót. Egy nagyúr küldöttje is van véle...

- Ki az? - kotnyeleskedett egy hang. De más rámordult:

- Ne légy kíváncsi, mert korán megöregszel. Majd megtudod idején.

Persze, az agyafurttabbak már sejtették, hogy valami készül.

- Este megbeszéljük a dolgot énnálam - javasolta Nagy. - Jó lesz?

- Lehet... Jó lesz... Nagyon is - hangzottak a feleletek.

- Aztán el ne járjon a szája senkinek, mert velem gyűlik meg a baja!

Nagy András mellett Németi Gergely állott, Németi Balázs atyjafia. Ő képviselte a közhajdúságot a generálisnál járt deputációban. Igen nagyon magyarázott valamit most is Nagy kapitánynak, amikor a gyülekezet eloszlott.

*

Váradtól mértföldnyire Telegd felé csárda állt. Vastagfalú épület, kifelé néhány apró ablaka néz csak, azokon is vasrács. Magas kőfal kerítette az udvart, rablók, portyázó ellenség elől oltalmul.

Az ivón belül még egy szoba, pénzesebb vendég ebben kaphatott szállást. Itt várakozott már napok óta Lippai Balázs Németi Balázssal meg Örvendi Pállal, mit végez a hajdúkapitányokkal Gergely káplár, aki most is a császári hajdúk közt szolgál. A fakóbajszú emberke igen fogadkozott, hogy eljár dolgukban, sürgölődött is váltig. Ma délben itt járt, biztató hírt hozott.

Öreg este lett. Császár Peti, ki naphosszat a kapuban őrködött, végre lódobogást hallott. Egész csoport lovas közeledett.

- Jönnek! - rohant be a hírrel.

Csakugyan a hajdúkapitányok voltak. Bekanyarodtak az udvarra. Lovaikat az istállószolga a fedett szín alá vezette, ahol Lippaiék lovai ropogtatták a zabot. A csaplár bevezette a vendégeket a belső szobába. Németi Gergely előresietett, a két Balázs fülébe suttogott, aztán visszatért Nagy Andrásához, bemutatta egymásnak őket. Majd a többiekkel fogtak kezet.

Örvendi volt a házigazda. Rendelkezett a csaplárral:

- Hozzál mindenkinek egy kanta bort. Aztán csukd be az ajtót. Magunkban akarunk mulatni.

Mikor aztán az asztalon sorban álltak a boroskanták és Nagy András már nyúlt is a magáéért, hogy megkezdje a hörpentést, a mellette ülő Örvendi megfogta a kezét.

- Várjunk még. Bocskai uram vendégei nem ilyenből isznak. Ebből talán majd jobban esik.

Az asztal alatt megcsörrent egy zsák. Örvendi Pál aranyozott serleget húzott ki belőle és Nagy elé tette.

Elismerő zúgás futott az asztal körül. Kézről kézre adták, megcsodálták, forgatták. Addigra Örvendi már négy másik serleget is elővett. Akinek nem jutott serleg, nyakba való aranyozott ezüstláncot kapott.

- No erre már igazán iszunk egyet! - buzgott Németi Gergely.

Örvendi fölemelte a maga kantáját:

- Kedves barátaink, vitézlő hajdúkapitányok, tikegyelmetek egészségére - vivát!

Utána Nagy András emelkedett fel:

- Ürítem serlegem a mi jóakarónk, Bocskai István úr egészségére.

- Vivát! - kiáltotta Németi Gergely és mindnyájan csatlakoztak az éljenzéshez.

- Kezdődik az ivás - állapította meg odakünn a kocsmáros. Behívta az úton őrködő Petit és becsukta a kaput. Együtt rakták rá a keresztvasakat.

Peti szép csendesen bement a belső szobába és leült a sarokba. Lippai Balázs akkor kopogtatta meg az asztalt.

- Halljuk! Halljuk! - kiáltotta Németi Gergely.

A jókedvű láрма elcsöndesedett, minden szem Balázs felé fordult.

- Kedves barátaim, vitézlő kapitányok - kezdte a szót Lippai. - Bizonyára gondoljátok, nem csekély dolog az, amiért kértük tikegyelmeteket, hogy idefáradni ne restelljenek. Mert nem kisebb dologról van szó, mint az egész magyar nemzetségnek keserves romlásáról, sőt végső

veszedelméről. Nem cifrázom a szót, megmondom kerekén: az ország veszedelme Barbiano generális...

A kapitányok a borosedényeket markolva, csöndesen hallgattak.

- Saját szemetekkel látjátok, miként rabolja ki a falvakat, de még a városokat is, hogyan nyomja, sanyargatja a szegény népet - a mi népünket. De nem kíméli a nemeseket, még a nagyurakat sem. Sok helyen megcselekedte, hogy a lelkiösméreten is erőszakot teszen, amelynek csak isten az ura. Ha így folytatja, elpusztul egész Magyarország. Tapasztalhatjátok, veletek is hogyan bánt, magyar hajdúkkal, akik mind a kereszténységnek pajzsa és védőfala vagytok...

Most már mozogni, zúgni kezdtek a hajdúk. Lippai folytatta:

- Megbántott titeket mennyiszer, egyenként és összességükben. Kérdezem hát: miért hadakoztok Barbiano alatt? A csekély nyereségért, amit zsoldja jelent?...
- Ha ugyan megadná! - hangzott közbe.

- Azt akarja, hogy a magyar városokat raboljuk! - tüzelt más.

- Zsivány az, nem generális!

- Hát akkor mi köt még hozzája? - beszélt Balázs az egyre forrósodó hangulatban. - Eskü már nem kötelez, ha a havi zsoldot meg nem adja. Hát miért pártoljátok? Talán mert a magyar ellen tör? Bizony, inkább úgy kell tennetek, hogy az első alkalmat megragadjátok és fölkeltek ellene. Úgy megkeseredett egész Magyarország, ha ti fegyvert fogtok, mind az ország fölkel ellene. Parasztok, nemesek, urak - mind.

Álljatok útját további gonosz terveinek! Támadjatok ellene a hazáért és megrontott szabadságáért. Nemcsak az országnak és a népnek tesztek jót, ha fegyvert fogtok védelmére, de magatoknak is. Gondoljatok családotokra, feleségekre, gyermekeitekre: nemde földönfutó szegények azok is! Nincs igazabb és tisztességesebb dolog, mint fegyvert fogni a hazáért s a népért...

- Éljen! - kiáltották többen. Egyikük megkérdezte:

- De hogyan gondolod ezt pajtás? Fölkeljünk *a császár képe* ellen? Úgy szeretnek minket a nemesurak, hogy akkor nyomban inkább a generálissal állnak össze miellenünk. Hamar karón szárad a fejünk.

Zavar, zúgás kezdődött, de Örvendi Pál gyorsan közbeszólt:

- Hiszen gondolunk mi erre! Nem mozdulnak az urak, ha Bocskai István a kegyelmetek vezére.

Megkönnyebbülten lélekzettek fel a hajdúk.

- Hogyan is lenne az? Halljuk! - hajoltak előre az asztalon.

- Bizonyos, hogy a föld népe mindenütt fölkel mellettünk és segít minket; bármekkora serege is van a császárnak, így mi leszünk erősebbek - tette hozzá Lippai.

Németi Balázs eddig nem tudott mit szólni. Várta, mikor kerül rá a sor. Mert úgy beszéltek meg egymás közt, hogy az átálló hajdúk felének ő lesz a főkapitánya. Közeledett ennek is az ideje.

Nagy András felkönyökölt kényelmesen:

- Beszéljünk meg sorra mindent...

*

Másnap reggel is hosszú asztalnál ültek a hajdúkapitányok. Barbiano gróf haditanácsában.

- Koncsini ezredes úr kudarcát Kerekinél nem hagyhatjuk magunkon száradni - pattogott éles hangon a gróf. - Nevetséges. Csak nem fog ilyen sárfészek megállítani bennünket? Egész erőnkkel indulunk Bocskai ellen. Első állomásunk: Kereki.

A mellette ülő főstrázsamester térképet terített maga elé.

- Közlöm az urakkal - mondta, - hogy nemcsak jelenlegi csapatainkat vezetjük a Bocskai-birtokok ellen, hanem az összes rendelkezésre álló erősítéseket is összevonjuk. Jelentést kaptunk, hogy Petz Keresztelő János ezredes úr mintegy háromezer újonnan toborzott zsoldossal útban van Morvaország felől. Ma reggel kellett Debrecenből felénk indulnia. Továbbá Sennyey úr, az erdélyi hadak főkapitánya az összes rendelkezésére álló erővel elindult Gyulafehérvárról. Hol van, pontosan nem tudjuk, de útban van hozzánk.

Barbiano átvette a szót:

- A segédc csapatokat nem várjuk be. Majd útközben csatlakoznak. Meg fognak találni. Ott, hol a győzelem híre harsog és a zsákmány szaga érződik.

Nevetett. Udvariasan vele nevettek a német és vallon tisztek.

- Telihold van. Éjfélkor a német és vallon csapatok indulnak. Irány: Szalárd, átkelés a Berettyón, aztán Székelyhidán át Kereki felé. A magyar hajdúk, mint könnyű csapatok, egy órával korábban indulnak előre. S hogy jobb kedvük legyen, egyhavi zsoldfizetés lesz!

Fölényesen nézett az asztal végén ülő hajdútisztekre. Azok közt zavart dörmögés hallatszott. Nagy András sietve felállt:

- Méltóságos generális uram, amondó volnék, hogy mi ne ugyanazon az úton haladjunk előre. Mert úgy felvágjuk az őszi utat, hogy utánunk a gyalogság holtra fárad, az ágyúk meg úgy beleragadnak, hogy tíz pár ökör sem húzza ki. Mi majd oldalvást, ösvényeken, mezőkön át vonulunk, párhuzamosan a fősereggel. Ugyancsak éjfélkor indulunk, de idejében ott leszünk, ahol kell.

- Helyes, öregem, nagyon helyes. Vegyétek tudomásul, a császár ő szent felsége olyan nagy és jól felszerelt sereggel rendelkezik, hogy senki sem szállhat vele szembe. Senki! Minden ellenállást elsöprünk. Megértettük a parancsot? Igen? Igen! A tanácskozást bezárom - recsegte Barbiano.

*

Várad alatt a hajdúk táborában késő éjszakáig gyertyafénynél fizették a zsoldot. Aki a fizetőasztalt elhagyta, sietett a maga tábortüvéhez. A markotányosok ma nagy vásárt csaptak. Malacokat, birkákat forgattak nyárson. Az ingyencek háromféle húsból készítették a finom zsványpecsenyét. A dobokon kocka perdült. Mások bunda körül hasalva üzték a szerencsejátékot. Hahotáztak és káromkodtak. Éjfél felé azonban a kockázóktól elvették a dobokat. Másra kellettek most.

Készülődött vertek. A vitézek felrántották a csizmát, nyereg mögé kötözték az elemózsiás zsákokat, mert mindenfelől hangzott a vezényszó:

- Nyer-gelj!

Aztán hosszan, elnyújtva:

- Ló-ó-ó-ra!

Csörögtek a fegyverek, dobogtak a lovak. A zűrzavaros futkosásban felkavargott és mindent elborított a por.

- Ma-a-rs! - Ma-a-a-rs!

Egyenként indultak a lovasszázadok, dobszóval a gyalogok. Kismarja felé, a Berettyó gázlójához. Az égen magasan járt a hold. Hideg, fehér fénnel töltötte be a világot. Finom, áttetsző ködfátyolon átlátszattak a mezők, a ligetek, csillogtak a vizek.

A csapatok előtt, lova nyakára hajolva, vágatott Császár Peti. Vitte a hírt, hogy a császári hajdúk elindultak. - Túl a Berettyón, tágas mezőn nagy tábortűz lobogott. Két ötvenes csapat ült ott nyeregben. Egyiket Lippai Balázs vezette, a másikat Németi. Amikor egymásután érkeztek a császári hajdúk századai, megállították őket és két sorban egymás mögött sorakoztatták. Egy lovas század ide, egy amoda, ugyanígy a gyalogokat is kétfelé.

Kik rendelkeznek itt velük és miért - csak a kapitányok tudták. De hamarosan megtudták mind. A tisztek összecsoportosultak az arcvonal előtt és sorra kezetráztak a két Balázssal. Aztán Bornemissza János, a legtudósabb a kapitányok közül, messzeható hangon kiáltotta a holdfényes éjszakába a tábortűz mellől:

- Halljátok, emberek! Ma zsoldot kaptatok a császártól. Kérdezem én tőletek: mostani szolgálatért kaptátok-e a pénzt? Bizony, nem! Ezt a zsoldot nem ezenhavi szolgálatért kaptátok, nem is az idei évre, hanem még tavalyi szolgálatért. Mert még a múlt évért is sokkal tartozik a császár.

- Úgy van! Úgy van! - kiáltozták mindenfelől.

- Ezért hittel nem tartoztok a császárnak, mert felbontotta kötését és nem tartotta meg a szegődést.

A hajdúság haragosan zúgott, helyeselt. Bornemissza végezte beszédét:

- Ezért tehát mi, az itt felült vitézlő hajdúság kapitányai felcsaptunk nemzetes, vitézlő Bocskai István úr önagysága szolgálatára, édes hazánk és magyar nemzetségünk, igaz hitünk oltalmára. Akiben van igaz magyar vér, velünk tart, akiben nincs - menjen a némettel a pokolba!

- Vivát! Éljen! - zúgott lelkesen az egész sereg.

A tűz mellől Dedriciusz György lovagolt előre. Levette fővegét. Mind a sereg követte példáját. György mellett Lippai állt.

- Az első oszlop rántsa ki kardját és esküdjék fel Bocskai István úrnak és Lippai Balázs főkapitány úrnak hűségére!

- Esküszünk! - hangzott a kiáltás. Aztán a kardok csisszenve csúsztak vissza hüvelyükbe.

Most Dedriciusz Németi Balázst vette maga mellé és a második oszlop elé lovagoltak esketésre...

Aztán György pap levette fekete ruháját. Köntöse alatt egyszerű hajdúviselet volt. Tíz embert vett maga mellé. Elnyargalt portyázni a Diószeg és Álmosd felé vezető országúton. A két hadoszlop az út két oldalán óvatosan haladt ugyanabba az irányba.

- Peti fiam - szólta induláskor Lippai Balázs a Császár fiúnak. - Nyargalj előre a falvakba, hívjad másodszor is a népet...

Diószeg, Álmosd, Székelyhida bíráinak kapuját éjszaka megzörgették. Csak egy parasztsuhancot láttak lóháton a ház előtt. Szavára mégis felugrott és rohant mindenki:

- Jön a német! Közel van! Lippai Balázs főkapitány üzeni, keljete fel és rendben induljatok az országút mentén. Ott megkapjátok a további parancsot!

A küldött tovavágtatott a holdfényes éjszakában.

*

Ba-ba-ba, bam! Ba-ba-ba, bam! Ba-ba-ba, bam!

Tompán buffogott a nagydob az éjszakában. A telihold fénye előntötte a mezőket, a mezők közt húzódó utat. Ahol a mindenfelé lapuló mezők közt egy sávot gidres-gödrösre tapostak, a kerekek felválták, ahol sár volt és pocsolyák, mint száradó patakmederben - az volt az út. Széle sehol: valahogyan mégis belelapult a mezők egyenletesebb és tisztább síkjába... Hideg októberi éjszaka volt. És a dob egyre közelebb buffogott. Három rövid, majd egy hosszú ütés:

Ba-ba-ba, bam!

Micsoda út az ilyen út! Nem igazi, nem épített, karbantartott országút, csak afféle csapás, amelyet emberek és gulyák ezrei tapostak az idők folyamán. Ötven-nyolcvan lépést is elér a szélessége. Száraz időben portenger, nedves időben sártenger - szeles, vagy hideg időben, mikor a sártenger megszárad, megfagy, akkor hegyes-völgyes, gödrös sivatag.

Ezen a sivatagon botladozik, kocog most egy csapat lovas. A lovasok bóbiskolva imbolyognak a nyeregben. A holdfényben csillognak a sisakok.

Világos, hideg az éjszaka: legalkalmasabb a seregvonulásra. A lovascsapat mögött kétszáz lépésnyire megint egy tiszt. Lekókadtt fejjel szunyókál ez is, elhagyja magát, a ló ütemes lépése ringatja a nyeregben. Petz Ker. János ezredes. Debrecen felől jön, hadoszlopa elhagyta Álmosdot és Diószeg felé közeledik.

Mögötte begöngyölt zászlóval kocog a zászlótartó. Ez nem alszik, de a hátrább jövő tisztcsoport behúnyt szemmel bízza magát lovára.

Csillognak a sisakok, a mellvérték, a lándzsák hegye. Lovak és izzadt testek szaga árad ki a rétekre. Tízes sorokban hatszáz lovas vonul szép lassacskán. Oldalvást a dobos; lova két oldalán egy-egy üstdob; ezeket oly szép ütemesen, egyenletesen veri, hogy a fáradt katonák szeme lecsukódik. A lovasok csak akkor riadnak, horkannak fel pillanatra, ha a ló gödörbe lép, vagy átszökken egy kis medren. Aztán újra elszenderednek.

A lovasok után végtelen sorban szekerek csikorognak, nyikorognak. Nagy ponyvásszekerek, eléjük fogva méltóságosan bólogató ökrök ballagnak. A ponyvák alatt katonafeleségek a gyerekeikkel; markotányosok portékáikkal. A szekerek közt bús tehének vagy egy kis birkanyáj is, szorgosan futkosó komondorok őrizete alatt. Aztán megint kocsik, lőporral, golyókkal, sátrakkal, üres sánckosarakkal. Ágyúk: kisebbet két ökör is megbír, a nagyobbakat hat-nyolc pár is vonja. Kétezer lépésnyire nyúlik el a járművek menete, csikorogva-nyikorogva a hold alatt...

Ba-ba-ba, bam! Ba-ba-ba, bam!

Ismét lovastisztek. Ismét begöngyölt zászló. Buffog a dob. Ha egyik elhallgat, hátrább - más tisztcsoport mögött - rákezd a másik. A dobos gyerekek dolgoznak.

A gyalogság nem halad olyan rendben, mint a lovasok. A sorok széthímlenek a gödrök és kátyúk között, az út két oldalára, a mezőre, ahol kevesebb a göröngy és kevésbé töri a lábat, kevésbé fárasztó a járás. A káplárok néha megemberelik magukat, kiáltoznak, összébbterelik az egy századba valókat, mint komondorok a birkanyáját... A dobok tompán szólnak, hol előrébb, hol hátrább...

Hanzi, az ötéves katonagyerek az egyik szekéren arra ébredt, hogy fázik. Közelebb húzódott alvó anyjához. De a rongyos pokróc alatt így sem tudott felmelegedni, újra elaludni. - Kiáltásra lett figyelmes.

Elől az üstdobok elhallgattak. A lovak tompa lépésein túlszendült egy hang:

- Wohin, wohin, gute Leut? Hová, hová jóemberek?

- Mindig az orrunk után - hangzott a tréfás válasz.

- És miért éjszaka?

- Mert sürgős.

- Pedig nem tanácsos az ilyen sietős út. Bocskai úr nagyon megharagudott a császárra és sereget gyűjt.

- Bízátok csak ránk azt a Bocskait. Majd mi elbánunk vele!

Innen is, túlról is még néhány kurjantás hangzott. - Sok szerencsét! - A dobok ismét megszólaltak.

Hanzi az út mentén lovascsapatot látott. Magyarok, de németül kiáltoznak - a császár katonái azok is. Álltak és nézték a hosszú menetet. Tréfásan kiáltozva kötekedtek a vonulókkal.

A mezők itt már nem nyúltak a sík végtelenbe. Bokrok, bozótok, cserjések sorakoztak a távolban és mind közelebb húzódtak az úthoz. Feketék voltak a bozótok és félelmetesek, mintha ördögök lappanganának köztük. A holdat is el-elsötétítették elébeúszó felhők... Hanzi borzongott. Visszabújt a ponyva alá. Behunyta szemét. Újra elaludt.

A kis Hanzi egyike annak a sokezer szerencsétlen katonagyereknek, aki úton vagy táborhelyen született s anyjával földönfutóként követi a katonaapát; az Európaszerte bolyong, évről évre hol itt, hol ott fogadják zsoldba. Ha aztán elesett vagy betegség vitte el, anyjuk továbbköveti a seregeket a markotányosokkal; a fiú felnőtt: ő is zsoldossá, tolvajjá vagy a világ más nyomorultjává válik...

Álmában a kisfiú zúgást hallott. A zúgás mind erősebb lett. Tűzfény vörös lobbanására riadt. Hosszan ropogtak a fegyverek.

A szekérsor állt. A kocsikon ülők sikoltoztak:

- Mi az? Mi történt?

A lövöldözés hátulról, a gyalogság felől hallatszott. Hanzi anyja leugrott a szekérről, lekarolta a gyereket. Mindent lekapkodva a kocsik alá feküdtek. Hideg, nagyon hideg volt a föld... Sívalkodtak a támadásra induló harcosok. Ezernyi patkó dobogott. Majd előlről visszafordultak a császári vértések és a lövöldözés irányába vágattak.

A kerekek küllői éles árnyékvonalakat rajzoltak a holdfényes talajra. Időnként a föld nem fehér volt, hanem vörösen villódzott. Ilyenkor újra és újra hosszan ropogtak a puskák...

Egy menekülő vértés nyargal el a kocsik mellett. - Mi történt? - kérdik tőle mindenfelől. Futtában visszakiált:

- Bocskai hajdúi rajtunkütöttek. Sokan vannak...

A hold lement. A sötétben folyt tovább a harc. Két ágyúlövés hangzott el. Kartács tördelte a szekereket. Az ökrök rémülten bögték, a sebesült igavonók rángatták a jármot. Hanzi közelében egy nő sikoltozott. Aztán felsírt egy csecsemő. Brekegő hangocskája ettől fogva megszűnt reggelig.

Végre megvirradt. Hanzi látta, hogy már csak ők vannak a szekér alatt. Meg a legközelebbinél a síró csecsemő nyugtalanul mocorgott pólyarongyaiban. Mellette egy asszony feküdt. Mozdulatlanul. Arca nem látszott, csak nagy fekete haja. Körülötte barna folt terjedt el a földön.

- Vér! - villant Hanzi eszébe. Elfordult, nem mert többé arra nézni. Egy-egy embert látott még a szekerek felől a mezőkre futni, kicsire összegörnyedve, hogy minél kevésbé látsszék - eltűntek a bokrok közt. Nekik már nem volt idejük menekülni.

Idegen emberek közeledtek rohanva a mezőkön át. Férfiak bunkóval, baltával. Asszonyok még nagyobb számban. Eltorzult arccal, haragosan, össze-vissza kiáltozva. Felugráltak az elhagyott kocsikra. Nyalábolták, kapkodták, amit találtak. Hátrább a markotányos szekereknél már dulakodtak is a zsákmányért. Az ő szekerüket is elérték. Valaki az ökröket fogta ki...

- Az én bugyromat akarják, az én kis holmimat! - jajdult fel Hanzi anyja. A nélkülözésektől, keservektől elvadult nő kiugrott a kocsi alól. Botot ragadott. - Nem takarodtok innét!

- Mama! - kiáltotta rémülten a gyerek. - Mama!

Az már nem hajlotta. Lárma, dulakodás támadt.

Hanzi bömbölve mászott ki a kerekek közül. - Mama, gyere vissza!

Anyját sehol sem látta. Csak a távolban pillantotta meg a harcot. A zsoldosok összetömörülve állottak. Kevesen már, igen kevesen. A mezők felől pedig újra felhangzott a támadók magashangú sivalkodása. Lovak robbantak elő a sűrűből, előreszegezett lándzsájú huszárokkal... Lövések roppantak... Aztán a német tömeg egyszerre csak szétbomlott. Futott mindenki az ellenkező irányba, a facsoportok, bozótok felé. A huszárok utánuk... vágta őket.

- Mama! - ordította kétségbeesetten a kisfiú. Megkapaszkodott a kerék küllőjében és toporzékolt. Arcán végigfolytak a könnyek. Kivörösödött az ordítástól.

Két zilálthajú parasztasszony állt előtte. Hanzi láttára az egyik tombolni kezdett.

- A kölykük! Az enyémet megölték! Falhoz verték a kis fejét! Megölöm, megölöm!

Felkapott egy botot a földről - azt a botot, amely Hanzi anyjáé volt - és Hanzira emelte.

A másik asszony lefogta.

- Ne vétkezz, Sára!

- Neked könnyű! Van kicsinyed... meg urad... az enyémetek megölték. Nem lesz több gyermekem!

A két nő dulakodni kezdett. Végre a Sárának nevezett asszony elernyed, hagyta, hogy a másik kivegye kezéből a botot. Eldobta. Hanzi elhallgatott. Szipogva, remegve nézte, merre repül a bot... és akkor megpillantotta anyját. Vagyis csak a szoknyáját. És a lábát. Feküdt az úton; merev, sárga volt a lába...

A fiatalabbik nő felkiáltott és nevetett. - Nézzed e! Be aranyos!

A másik kocsi alatt ismét brekegve sírt a csecsemő és hánya-vetette magát rongyaiban. Az asszony kihúzta a kerekek közül az apróságot. Könnyes szemébe nevetett. - Éhes vagy, ugye, lelkem?

És már is nyitotta ingét. Telt keblét a csecsemő szájába dugta. Az nyomban elhallgatott. Sára ingerülten szólt rá:

- Mit akarsz vele? Hazaviszed kenyérpusztítónak?

A másik nevetett.

- Kenyérszaporítónak. A kocsikról már elvittek mindent. Ez az én prédám. - És meglóbálta a kis csomagot.

Lovasok közeledtek. Hajdúk fogoly tiszteket kísértek. Köztük volt Petz Keresztelő János ezredes is. Hanzi megismerte. De most nem ordítózott, mint máskor; nagyon szomorúnak látszott. Lába a ló hasa alatt összekötve...

Sárából is eltűnt minden indulat. Csöndesen nézte Hanzit.

- Az enyém is most éppen ekkora volna - motyogta. - Ilyen szőke.

- Mama - szipogta a kisfiú.

Az idegen asszony sután, mereven kinyújtotta kezét és megsimogatta. Amikor megérezte a göndör, selymes haját, hirtelen térdre rogyott és magához szorította a gyereket.

- Jancsikám - mondta és csókolta maszatos arcát, nyakát. - Jancsikám!

Aztán sóhajtva felállt. Megfogta Hanzi - vagyis Jancsi - kezét.

- Gyere. Gyere, kisfiam, menjünk haza.

És a két asszony elindult a sehonnai, árva katonagyerekekkel a magyar jobbágynyúzóba.

*

Székelhida felől jövet bukkant Császár Peti arra a kis lovascsapatra, amelyet Dedriciusz György vezetett. Álltak az úton és észak felé kémlelődtek. Némelyik kényesebb paripa föl-emelte fejét és táguló orrlyukakkal szaglászott az éjszakába... Valahol messze-messze lovakkal vannak - közelednek.

Már hallszik is valami ütemes dobogás!

György deák sarkantyúját lova oldalába vágta és ügetni kezdett abba az irányba. Kissé görnyedten ült a lovon és megkapaszkodott a nyeregben: deák-lovas volt ökegyelme, de azért nem maradt el a többitől, sőt mindig az élen járt.

Aztán megálltak az út szélén, bevárták Petz ezredes csapatait. Mintha maguk is portyázó császáriak volnának. Dedriciusz beszélt velük. Peti is kiáltozott az elhaladókra Kassán tanult német szóval. Végignézték az egész hadoszlopot és amikor már az utolsó gyalogszázad is elvonult előttük, megfordították a kantárt és elvágattak. Be a mezőkre, eltűntek a bokrok, bozótok közt. Nyargaltak vissza, párhuzamosan a német sereggel, mígnem saját csapataikhoz értek.

A hajdúk a földön heverésztek, lovaik békésen legeltek. De mindenfelé füleltek az örök, együtt várakoztak a tisztek: minden pillanatban készen álltak a riadóra.

Petiék a holdfényben Lippai Balázs mellett Bocskai István alakját ismerték meg. György süveget emelt és részletesen elbeszélte, mekkora az ellenség, milyen rendben halad. Rövid tanakodás kezdődött. Aztán Dedriciusz újabb parancsot kapott: a kis csapat ismét elvágatott. Jócskán a németek elébe kerültek. Álmosd falu határánál keresztezték az országutat. A túlfelől lappangó seregben megkeresték Németi Balázst, neki is mindent elmondtak és átadták a parancsot, hogy tudja, mihez tartsa magát.

Aztán ők is lepihentek. Peti olyan fáradt volt, hogy nyomban elaludt a harmatos fűvön. Hamarosan futkosásra, mozgásra ébredt. Egyszerre villant eszébe, hol is van most. Rögtön talpra ugrott, kidörzsölte szeméből az álmot. A többiek már lóháton ültek.

A hold fénylett az égen, de néha felhők úsztak elébe; ilyenkor percekre sötétbe borult a világ. Peti látta, hogy a hajdúság századonként hosszú láncban áll a bokrok közt. Valahonnan, hátulról bunkós, kaszás parasztok is érkeznek, megállnak, szórványos csoportokba tömörülnek.

- Csendesség legyen!

Az országút felől éktelen nyikorgás hallatszott: már a szekerek haladtak előttük. Azután közeledett a dobszó - jöttek a gyalogos csapatok... A hajdúk visszafojtott lélekzettel vártak. Előrehajoltak a nyeregben. A lándzsák előre feszültek. A tisztek nyugtalanul lóbálták maguk mellett kivont kardjukat.

Mikor aztán a német gyalogosok teljesen beértek a kétoldalt leskelő hajdúk vonalai közé, a bokrok közt éles füttyszó sivített fel.

Peti egyszeriben azt vette észre, hogy ő is örült vágatásban ugrat végig a mezőn, lova átszökdel egy bokron. Ő meg ordított torkaszakadtából... mint a többiek, mind, tőle jobbra és balra. Előttük a német. Pillanatra látta a feljük forduló zavarodott arcokat, a hátratántorodó alakokat. Megcsapja a tömeg nehéz szaga és felszakadó kiáltása.

Lándzsa fordult feléje - félreütötte kardjával. Visszarántotta lovát. Az ellenséges tömegből lövések villantak... emberek zuhantak a földre. A német tanult katona: ugrándozva, futva tömörül össze. Sora girbe-gurba, de már hadirendben áll. Lándzsák fala szegeződik elibük, az ember nem esik bele bolondjába. A puskások meg nagyhamar töltik fegyverüket.

Mire eldördül a sorlövés, mindenki messzebb iramodik, Peti is. A golyók körülöttük füttyülnek. Utána a hajdúság megint megfordul és neki! Elsütik pisztolyaikat és ahol rés támad, közéfurakodnak lándzsával. Olyan csattogás, kalapálásforma zaj kezdődik, mint a kovácsműhelyben.

A hold elsötétült. A küzdők szétváltak. Mire ismét kivilágosodott, a németek hosszú kötélén két tarackot vontattak a gyalogosok közé. Nem lehetett odarontani, mert a puskások nagyon lőttek. Felállították és megtöltötték az ágyukat.

- Rajta! Rajta!

Két kartácsolás lobbant. Halottak, sebesültek buktak le a lovakról. Kiáltozás, kavargás. A huszárok a lándzsafal előtt cikáztak, közébeszúrtak, továbbnyargaltak... De a közelben feldobogott a föld: a menetoszlop elejéről a vértess lovasság visszatért a gyalogság megsegítésére. A könnyű hajdúlovasság ismét a bokrok közé fordult, rendbeszedelőzködött. Aztán óvatosan, tömött sorban előmerészkedtek, megközelítették az ellenséget. Az támadott. Biztos fölnyének tudatában előre csörömpölt, lassú ügetéssel.

A hajdúk megint elkerülték az összeütközést. Oldalt fordultak és engedték maguk után a vasasokat. Vitték őket az országúton, túl a gyalogságon, Álmosd felé. Különszakították őket. Másfelől Németi Balázsék is tudják, mi a dolguk. Egyszerre csak a németek mögött hangzik fel a hajdúk sivalkodása... Lippaiék is visszafordulnak...

A hold megint felhő mögé bújt. Mire előkerült, már nem volt német a két támadócsapat között. Egyesek még vagdalkoztak, amíg nagy kiáltással leestek a lóról. De a zömének csak a dobogása hallatszott, erre-arra távolodva. Futottak, menekültek a kiismerhetetlen éjszakai ellenségek közül. Kis részük visszatért a gyalogsághoz és melljük állt a meg-megújuló harcban...

Hús pitymallatkor didergett Császár Peti, mégis izzadt az üstöke. Lippai Balázs bácsi akkor olyan nyugodtan rendezte támadásra a csapatokat, mintha nem is száz lépésre állna az ellen-

ség. De annak a támadásától már nem kell tartani: összezsugorodott. Körbeállt a maradék, örült, ha még védekezni tud. A két Balázs serege körülvette őket és döntő csapásra készült.

Most már ezer és ezer parasztember találkozott össze a közeli falvakból, őket is csapatokba sorakoztatták: kaszát forgatva, cséphadarót rázva, alig várják a támadásra szólító jelt. Méregették az ellenséget, mely körben, előreszegzett lándzsákkal olyan volt, mint egy nagy sündisznó.

Újra rohamra fű a trombita. Szokásuk szerint a lovasok újra csatároztak, cikáztak a lándzsák fala előtt. A gyalogos parasztok eleje is visszatorpant. De a hátul jövők nyomták az előttük állókat.

- Üsd a bestét! Halál a vérszopókra!

A lándzsák hidegen, mozdulatlanul meredtek előre. Halálraszánt, edzett katonák markolták a nyelét. Császár Peti a parasztok mellett állt. Láta, amint egy legény hirtelen kiugrott a rendből, eldobta kezéből a vasvillát.

- Most vágjátok őket! - rikkantotta, összemarkolta négy lándzsa hegyét és lenyomta a földre.

Mellébe, hasába nyomódtak a vasak... Leroskadt, de még mindig fogta a lándzsákat.

- Most...! - sikoltotta.

Peti előreugratott. De megelőzték. A rést már betöltötték a falusiak. Bunkókkal ütötték le a lándzsásokat. Tanulatlan harcosok módjára, vaktában vagdalkoztak. Forgódtak, mint a motolla, de ahová lecsaptak, ott nem termett több fű. A sündisznóállás megbomlott...

Lovasok, gyalogosok rohantak a mezőn. Nyomukba üldözők. Császár Peti egy vértess lovast kergetett. Nem is jutott eszébe, mi történne, ha a vasasnémet visszafordul... Utolérte, kardjával nagyot ütött sisakjára. A sisak csattant, de állta az ütest. A lovas megszédült. Elejtette kardját, megingott a nyeregben. Peti akkorra már másodszor is lecsapott.

A német lova megállt, ágaskodott, két lábon szembefordult a fiúval. Német tiszt ült rajta.

- Pardon! - kiáltotta a német és fölemelte jobbkezét. Arca fehér volt a rémülettől, szeme Peti kardjára meredt. - Pardon!

- Vedd el a pisztolyát! - kiáltotta egy arranyargaló hajdú.

Jó tanács volt. A német lova már nyugodtan állt, a tiszt mindkét karját fölemelte. Peti a mellének szögezte kardját, úgy léptetett melléje. Kirántotta a nyeregkapából két pisztolyát és a földre dobta.

Hoztak már visszafelé más foglyokat is. Tiszteket. Minthogy közembert nem érdemes elfogni, ki fizetne azért váltságdíjat? Lábukat lovuk hasa alá kötik, hogy el ne szökhessenek; szedik tőlük a zsákmányt. Először sarkantyújukat húzzák le - csizmástul.

- Hát te fiú, miért nem veszed el rabod ruháját? - kérdezte egy véreshomlokú öreg hajdú. - Nekem adhatnád a keszkenőjét, hogy bekötözzem a fejemet. Nekem nem jutott rab, csak seb. Tiéd a köntös.

- Úgy szokás? De aztán mi marad neki? - szégyenkezett Peti.

- Mi gondod rá! - mordultak többen is. Az öreg nevetve adott Petinek emberséges tanácsot. - Add neki a te gúnyádat. Cserélj vele, hogy ne maradjon szégyenszemre pacuhán.

Nem engedte el a jó tréfát. Maga fogott hozzá a német tiszt vetkőztetéséhez. Akkor lovagolt arra Lippai Balázs. Meglátta Peti rabját és kalapot emelt előtte:

- Adj isten, Petz ezredes uram. Nem hittem volna, hogy így találkozunk... Te fogtad el, Peti fiam? - nevetett rá a gyereke. - Nemde, megmondtam előre, hogy hamarosan lesz vitézi ruhád. Ilyen szépre azonban magam sem számítottam. Jól kezdted az emberkedést...

A hajdúk megtudva, kit fogtak el, még jobb kedvre kerekedtek. Hahotázva öltöztették át az ezredest bornyúszájú ingbe, gatyába. Aztán elindították a foglyokat a gyülekezőhelyre.

Szembe velük parasztemberek vonultak énekelve. Most már ők is katonák. Hajdúk Bocskai zászlaja alatt. De nem zsoldoskatonák! A fölkelő föld népe.

- Paraszthajdúk! - mordult feléjük a sebesült öreg. Nem tudni, gúnyolódik-e, vagy mosolygás bujkál-e szemében a furcsa had láttára. Némelyiknek kiegyenesített kasza, bunkó van a kezében, de a legtöbbje már német lándzsával, puskával kérkedik. Hadnagyukon bőujjú ing, de fejét már csillogó sisak takarja. Oldalvást tőlük pedig suhancfiú büszke képpel döngetett egy nagy dobót:

Ba-ba-ba, bam! Ba-ba-ba, bam!

HARMADIK RÉSZ

Hoffmann úr, a kassai pénzügyi kamara igazgatója nagypecsétű írást kapott a császári udvarból: biztossá nevezték ki Erdélybe azzal a szigorú meghagyással, hogy azonnal foglalja el helyét a másik három császári biztos mellett és vezesse Erdély adóügyeit.

Attól a perctől fogva, hogy Hoffmann úr a kinevezést megkapta, lassan, szótagolva, kissé orrhangan kezdett beszélni, egyszóval olyan méltósággal, ahogyan egy kegyelmes úrhoz illik. Minden holmiját szekerekre csomagoltatta és haladéktalanul megindult új birodalma felé.

Rakamaznál, a forgalmas révnél kelt át a Tiszán. Mikor a komp sorra vitte át szekereit, ugyanakkor fordulóval túlhanról Imhof Pál kegyelmes úr szekereit hozta az innenső partra. Amaz volt eddig az erdélyi pénzügyek intézője. Hoffmann úr nagyon felderült, hogy társ nélkül marad ebben a hivatalban. A két kegyelmes úr örömmel üdvözölte egymást.

- Felmentésemet kértem és most sietek őfelségéhez beszámolni - újságolta Imhof úr.

Hoffmann megkérte:

- Adj felvilágosítást, milyen hely az, ahová megyek.

- Ime, lásd - felelte gögös elégedettséggel Imhof. Fellebbentette az egyik szekér ponyváját. Három nagy vasalt láda terpeszkedett a ponyva alatt. - Ez a három mind telisteli van pénzzel.

- Lesz öröm az udvarban, ha ennyi pénzt viszel őfelségének. Bizonyára nagy kitüntetésben lesz részed.

Imhof még szélesebben mosolygott.

- Egy láda a császáré. Kettő az enyém. A derék erdélyiek ajándékai... Az udvarban ne bízzunk. Ne keressük a nagyok kegyét, úgy is hiába várnók hálájukat. Én az ilyen hiúságokat már megvetem. Birtokot veszek és visszavonulok a magánéletbe.

Hoffmann úr elgondolkodott ezen: ha Imhof úr két év alatt annyit lophatott Erdélyben, amennyit Kassán egy életen át sem lehet lopni, mennyi maradt még vajjon Erdélyben? Aranyország az, vagy Hoffmann úrnak már semmi sem jut?

Sürgette a továbbutazást. De hiába ütötték, piszkálták a bivalyokat, nem mentek gyorsabban. Más igavonóval pedig nem lehet haladni az őszi utakon.

Zsibónál aztán a második császári biztossal találkozott. Sennyey úrral, aki Erdélyben a hadügyeket intézte.

- Hogy-hogy? Egyedül, egyedül? - csodálkozott Hoffmann. - Kassán Barbiano generális úrtól hallottam, hogy kegyelmességed az egész erdélyi haderővel útban van Várad felé, ott találkoznak.

- Előresiettem - mentegetődzött Sennyey. - A hadakat összehívtam és meghagytam, haladéktalanul kövessenek.

- De hiszen már Várad felé kellene járnotok!

Sennyei bűnbánó képpel tárta szét karjait:

- Mit tehetünk? Ember tervez, isten végez. A székely és a nemesi hadak kissé lassan gyülekeznek.

Hoffmann úgy érezte, ha nem siet, Erdélyből semmi sem marad neki. Visszahagyta szekereit és előrelovagolt Gyulafehérvárra. De ott már a harmadik császári biztost, Hoffkircher János Ádám kegyelmes urat sem találta. Harmadéve ugyanis, amikor a császár végre Erdély birtokába helyezkedett és Básta tábornokot onnan máshová hívták, ezek a császári biztosok kormányozták Erdélyt.

A székhelyen, Gyulafehérvárott most csak iktatók, meg más lyukaskönyökű, koldus hivatalnokok maradtak, akiknek kezén csak papír meggy keresztül, pénz soha. Ezek adtak felvilágosítást Hoffmann úrnak.

- Sennyey úr hagyott itt párszáz válogatott zsoldost, de ezeket most magával vitte Hoffkircher úr. Fel akarja menteni Szamosújvárt, melyet holmi paraszti seregek ostromzár alá vettek. Valami zavaros felkelés van ugyanis Erdélyben, de nem nagy méretű.

- Hát a székelyek és a nemesek, akiket fegyverbe szólított Sennyey kegyelmes úr?

- Nem sokan gyűltek össze. Elindultak Várad felé, éppen tegnap.

- Ak-kor rend-ben van - jelentette ki méltóságteljes orrhangján Hoffmann úr. - Mi itt munkához látunk. Folytatjuk az adóbeszedést és a bányákat elszámoltatjuk.

Az iktatók zavartan összenéztek.

- Bajos lesz. Imhof úr az összes aktákat magával vitte. Azt mondta, bemutatja az udvarnál. Amíg vissza nem küldi, nem tudjuk, hol fizettek, hol nem. Vaktában nem kezdetünk semmit.

Hoffmann a fogát csikorgatta: Imhof egész Erdélyt ellopta előle és még a nyomokat is eltüntette. A gazember! Mit tegyen? Imhof és Sennyey után ő is elhagyja alig nyert hivatalát? Ennek semmi értelme. Ki kell találni valamit.

- Imhof úr ökegyelmessége háromhavi fizetésünkkel adós maradt. Kérjük excellenciádat, fizesse ki - hajlongtak az iktatók.

- Hoffkircher úr után sietek, megbeszélem vele a dolgot - határozott Hoffmann.

Az iktatók elbúsultak: ez is itt hagyja őket. Ki fogja megadni fizetésüket? Le akarták beszélni a továbbutazásról:

- A parasztok mindenfelé mozognak. Nem tudni, mit akarnak. Egy titokzatos deák is nyargal faluról falura, hajdúk kísérik. Györgynek hívják a deákot, magyarul, románul, németül szólítja a népet, hogy keljenek fel Bocskai István és Lippai Balázs nevében, üssék agyon a császáriakat. Ne menj, kegyelmes úr!

- Annál inkább mennem kell. Hiszen Hoffkircher úrral van az egyetlen haderő! Az a György deák pedig alighanem csak valami kísértethistória.

Hoffmann úr mihamarabb adót akart szedni. Valami mohó vágy ösztökélte arra, odamenjen, ahol haderő van: ott szedhet adót. Nyargalt Hoffkircherék után. Könnyen nyomukba talált. Amerre frissen kirabolt falvak voltak, arra haladt el Hoffkircher serege.

Csodálkozó szemek fogadták a falvakon mindenütt a tucatnyi császári lovas, Hoffmann és kíséretét. A kegyelmes úr is csodálkozott eleinte, de aztán mélyebben tekintett a szemekbe és megértette, hogy gyűlölködve nézik. Csodálkozva csak annyiban: hogyan merészel ez a maroknyi ember köztünk járni? Az útmenti falvakban ugyanis valami nyugtalanság látszott. Sok volt az ember. Mindenfelől gyűltek. Ez a zsúfoltság, fülledtség azonban inkább csak a levegőben izzott. Az utak éjjel megelevenedtek, előjött a házakban rejtőző sokaság és kiegyenesített kaszákkal, bunkókkal, csépekkel tódult egy irányba. Ugyanabba, amerre Hoffmann tartott. Nem, a nyargaló György deák nem volt kísértethistória...

Torockószentgyörgyön időzött most Hoffkircher. Annak környékét fosztogatták csapatai. Sötét este, szakadó esőben érkezett oda Hoffmann. Koncz Pál nemesi udvarházában s a magas fallal körülvett melléképületekben, csűrjeiben szállásoltak a császáriak.

A ház nagyszobájában, egyetlen szál mécses mellett ült Hoffkircher a tisztjeivel. Mint rabok az utolsó vacsoránál. Ilyen siralomházi képpel álltak fel Hoffmann tiszteletére.

- Hát te? Minek jöttél ide még te is? - kérdezte tőle a másik kegyelmes, Hoffkircher.

- Azt gondoltam... - hebegte Hoffmann - hát én csak azt gondoltam... - Körülnézett. Láta ezeket az arcokat és egyszerre megértette, hogy önként társult egy halálraítélt társasághoz. Leült az asztalhoz ő is, boroskupát szorongatott és búsan nézett az egyetlen mécses lángjába...

- Halt! - kiáltott éjfél tájban az ablakon kívül álló őrszem. Kilőtte puskáját. Aztán beszaladt az udvarra. Hallatszott, amint csikordul a kapu és felrakják rá a keresztgerendákat. - Teli van a falu! Ezren meg ezren vannak...

- Gyujsatok fel egy kazlat, hadd lássunk! - hallatszott az udvaron a fiatal Muralto kapitány hangja.

Hoffmannék óvatosan kinéztek a vasrácsos ablakon. A tűzfény csakugyan ezrekre menő tömegre világított. Mindenfelől körülvették az udvarházat. Létrákat hoztak a falakhoz. Hosszú szálfákkal közeledtek a kapuhoz, nekizúdultak, hogy betörjék.

A tisztek sóhajtvá tették az asztalra a boroskupát. Puskákat töltöttek és kilőttek az ablakon. Eloszlottak az udvarra is. Mindenfelé lövöldözés kezdődött. Lassan ment, mert esett az eső és így tölteni csak a házban vagy a gazdasági épületekben lehetett. Herberstein és Muralto kapitány vezette a védelmet.

- Reggelig kitartunk. Aztán kirohanunk erre a csűrhére!

A parasztnak nem volt puskájuk. De hiába talált az udvarházból minden lövés a sűrű tömegbe, hiába hullottak százával a kaszás, vasvillás parasztnok. A megmaradt ezrek annál dühösebben támadtak. Elfogytak a puskagolyók. A katonák gombjaikat, az urak ezüstbogláraikat vágta le kabátjukról, azt töltötték a puskacsőbe... Aztán az is elfogyott...

Reggelre az udvar tele lett lemészárolt zsoldosokkal. A tisztek meg a császári biztosok összekötözött kézzel álltak a sokaság közepette.

- Üssük agyon őket!

- Vigyük Enyedre! A rablókat! Lásson fölöttük törvényt a vármegye. Akasszák fel őket törvényesen!

Ez az ötlet tetszett legjobban. A tömeg elindult Enyedre, maga között sodorva a foglyokat. Esett az eső, bokáig dagasztották a sarat.

- Kellett ez nekem? - elmélkedett Hoffmann kegyelmes úr, akinek keze elzsibbadt már a köteléktől. - És milyen rossz szaga van ezeknek a parasztnak!

Délután értek Enyedhez, de Mészáros Gábor, a bíró nem engedte be őket a városba.

- Megyei urak nincsenek itt. Ki tudja, hol bújkálnak. Mi, polgárok nem láthatunk törvényt a császár emberei felett. Semmi közünk hozzájuk!

Tanakodott, suttogott a nép vezetőivel.

- Miért nem ítél a nép?!

- Gyerünk vissza Szentgyörgyre!

Éjszaka volt. Az eső zuhogása betöltötte a tájat. A Vörös Sziklánál az út összeszűkül. A sokaság benyomult a szorosba. Majd rajta túl ismét szétáradt az úton és késő éjszakára érkeztek vissza Szentgyörgyre. De a Vörös Sziklán túl emberszem egyetlen császárit sem látott...

*

Adorjánál ütött tábornok Barbiano generális, odavárta Petz ezredes csapatait. Egy száz ember sem érkezett hozzá. Aki Álmosdnál elmenekült, útközben azt is agyonverte a nép. A környező falvak népének izgatott gyülekezéséből, készülődéséből tudta meg a gróf, mi történt. Sietve vonult vissza Váradra. Nem is a városba, hanem a várba bújt. Onnan tudakolta egy hétig, mi újság odakünn. Végre nagylassan megérkezett háromezer erdélyi nemes, meg székely és városi polgár. Bezzeg káromkodtak, amikor a császári tábor megváltozott állapotát látták, miért jöttek ide a császártól való félelmükben, amikor már nem is kell félni tőle.

Barbiano felkászálódott, hogy seregével visszatér Kassára. Hírlett, hogy útközben a berkek, erdők mind tele vannak Bocskai népével. Bajos lesz keresztüljutni.

Barbiano serege valójában elég erős volt ahhoz, hogy Bocskai elkerülje a bizonytalan mérkőzést. Csak követte, csipkedte a visszavonuló ellenséget. Rakamaznál a németek és nyomukban a vallonok átkeltek a Tiszán. Eközben beesteledett. A rác zsoldosok és az erdélyiek az innenső parton maradtak, másnapra...

Futásának híre megelőzte Kassán Barbianót. Délután érkezett a város alá és már előre örült, hogy átázva, átfázva, milyen jó lesz éjszaka a vastag falak mögött, puha, meleg ágyában!

A város kapuját azonban zárva találta. A falakon fegyveres céhpolgárok őrködtek.

- Engedjétek le a hidat! Én vagyok itt, nem az ellenség. Nem látjátok, szamarak! - kiáltott fel a kaputoronyba a gróf.

- Látjuk, látjuk - felelte onnan egy vargamester, akinek vékony bajusza a füléig kunkorodott. - De éppen azért nem nyitjuk ki, mert nem vagyunk szamarak.

- Csak nem akartok ti is dacolni a császár ő szent felségével? Megbolondultatok?

- Ha megbolondultunk volna, visszaengednők a község ellenségét. Láthatod, hogy nem bolondultunk meg!

- Micsoda tréfa ez?

- Hahaha! - harsogott a falakról a nevetés. - Nagyon jó tréfa!

Barbiano majd megpukkadt dühében, amikor látta, hogy azok a megvetett bugrisok hogyan kandikálnak le rá a falakról és alabárdjaikkal, puskáikkal mutogatnak feléje.

- Küldjétek ide a főbíró!

- Itt van.

Bokáciusz mester hasa pillanatra megjelent a falpárkány egyik nyílásában. A főbíró kalapot emelt. De a felvidéki főkapitány láttára nem hajolt meg és nem tette kezét a szívére. Majd azon mód eltűnt egy bástyafok mögött és csak egy hetykehangú fiatalember jelent meg helyette:

- A főbíró úr nem tud olyan nagyot kiáltani. Majd én tolmácsolom, amit mond!

Valójában, a mester nem akart sokáig mutatkozni a német puskák előtt. Rohamosan sötétedett és hideg szél fűjt. Barbiano hangja könnyörgőre vált:

- Engedj be, tekintetes, nemes főbíró uram! Csak egy éjszakára! Gondold meg, hogy fog haragudni a császár, ha megtudja...

- A főbíró azt üzeni, hogy a polgárság máris nagyon haragszik rád, gróf úr. Elhatározták, hogy nem engedik be méltóságodat, hiszen a templomunkat is elvette!

- Soha többé nem háborgatom szabadságaitokat. Esküszöm! Írást adok róla. A templomokat is visszaadom...

- Késő. Már visszavettük magunk.

- Hát jól van - sóhajtott Barbiano. Majdnem sírva fakadt, amikor meleg ágyára gondolt. Itt áll a hideg vaspáncélban. A vasat letenni azonban még jobban fázott. - Seregem kint marad. Csak engem engedjete be, csekély kísérettel... hogy összecsomagoljam a holmimat és kihozzam a feleségemet!

- Ejnye, ejnye - felelte Bokácius mester szavaival a jótorkú legény. - Nem szégyelnéd magad, főkapitány, kinthagyni a seregedet? Végy példát Hannibálról, Macedóniai Sándorról, Julius Cézáról és az óvilág minden nagy vezérééről: azok együtt maradtak katonáikkal hőségben, fagyban, minden veszedelemben. Meg aztán, testi épségedért sem szavatolhatunk, ha egyedül jönél be. Jobb lesz, ha a méltóságos asszony egyedül csomagol. Holnap utánad küldjük. Csak mondd meg, milyen címre!

Vágtatva érkezett egy lovas hírnök a grófhoz.

- Rakamaznál a rác zsoldosok kötekedtek a magyarokkal. Megütözték. Odavannak rác zsoldosaid - súgta a fülébe. - Az erdélyiek meg úgy eltűntek, mintha sose jöttek volna ki Erdélyből. Mondják, egy részük átállt Bocskaihoz.

Az őszi est már leszállott. Barbianónak eszébe jutott, hogyan vonult be először Kassára. Akkor ő nézett fentről a főbíróra, most meg az néz le őreá fentről. Úgy látszik, mégsem jó ő szent császári felsége feltétlen katonai fölényével kérkedni...

Főstrázsamestere jött hozzá:

- Éjszakára nem maradhatunk a környező falvakban. Hátha éjjel kirohannak ránk. Bocskai is megérkezhet. Hatszáz vallon gyalogunk és háromszáz német lovasunk maradt.

Barbiano hangja nagyon csöndes volt:

- Szepesbe megyek. De, ugye, nem bántjátok a feleségemet?

Erre a hangra Bokácius mester már személyesen felelt:

- Dehogy bántjuk, dehogy! Őrizz meg jóemlékezetedben, vitéz főkapitány úr, hiszen sok jót tettünk veled, nem tagadhatod. Szerencsés utat kívánunk! Menj sietve, mert ilyen csúnya időben könnyen náthát kaphat az ember...

*

Másnap ugyanabban a kapuban Lippai Balázs állt. A késő őszi nap melegen sütött. Az idő nyájasra fordult. A kapu nyitva volt. Ujjongó sokaság nyüzsgött a bejárat előtt és mögötte is, az utcákon. Fehérruhás leánykák sorakoztak a kapu alatt.

Lippai Balázs felnézett a magas kapubástyára. Felülről alabárdos céhlegények integettek:

- Vivát! Vivát! Éljen a magyar szabadság! Éljen Bocskai! Éljen Lippai Balázs!

Két magyar tanácsstag, Herceg István és Kalmár János féltérde ereszkedett Bokácius mester mögött. A főbíró pedig szívére tette kezét és hosszan, mélyen meghajolt. Aztán fölemelte

fejét, de nem szólalt meg, várt, amíg a sokaság örömjaja elcsöndesül. Eközben szeme végigjárt Lippai Balázs seregén.

Hát igen, szó sincs róla: voltak ott jó másfélezren hajdúk, tanult, régi katonák. De a többi! Hosszú-hosszú sorokban gyorsba öltözött parasztok kiegyenesített kaszával. Lehetek vagy négyezren. Álmosd óta ennyit fogadott fel Lippai a maga seregébe. Pedig Németi Baláznak is bőven kell, hogy népe legyen, mert semmiben sem akart Lippai mögött maradni. De Németi alighanem csak holnapra érkezik ide... És Bokácius mester szívét ámbár öröm töltötte el, amiért a város megszabadult a zsarnoki németek fosztogatásától és kegyetlen uralmától, maga előtt sem tagadhatta, hogy aggodalmasan és gögösen néz a felszabadítókra. Hiszen ezek *csak* parasztok! Gondolta, éreztetnie kell a polgárság fölényét velük szemben. Magyarul akarta üdvözölni a jövevényeket, hiszen ezekben a napokban nagyon megnövekedett a magyar szó becsülete. Mégis hirtelen megváltoztatta szándékát: latinul beszél. A hajdúk és parasztok dolga, hogy megértik-e és hogyan felelnek rá!

- Domine magnifice, nobis clementissime dux! - kezdte a beszédét Lippaihoz fordulva. - Nagyságos urunk, kegyes vezérünk!

Lippai Balázs hallgatta. Az első szavakra meghökkent, aztán elmosolyodott. Egy szót sem értett a dikcióból, de egyre szélesebben mosolygott. Császár Peti mögötte volt. Most pár lépéssel melléje kormányozta lovát és a fülébe súgta könyörgő hangon:

- Hadd feleljek neki én!

Császár Peti, íme, csakugyan visszatért Kassára és nem is úgy, ahogyan elment, koldus-tarisznyával. Petz ezredes fekete török lován ült, lábán térden felül érő, lebernyeges, puha lovaglócsizma; ezüstsujtásos fehér kabátot visel, széleskarimájú kalapja mellett strucc toll bólogat.

- Majd csak utánam - súgta vissza Lippai Balázs. Mikor aztán a főbíró bevégezte beszédét, Lippai pattogó hangon így felelt:

- Gracias ago vobis! Servitutem meam commendo dominationi vestrae!⁶ - Köszönöm neked. Szolgálatomat ajánlom uraságodnak!

Ismét kitört a vivátozás, miközben Balázs átvette a főbírótól bársonypárnán a város kulcsait. Bokácius pedig azt gondolta magában; kurtán, katonásan beszél ez az új főkapitány is. Gondolni se mert arra, hogy ez a pár szó Balázs minden deák tudománya, amire György pap tanította, hogy alkalomadtán köszönhessen urak, papok között. De tetszett is Bokácius mesternek: mégis milyen más ez, mint a császári vezér volt. Amaz zsarolással kezdte, ez meg szolgálatát ajánlja.

Császár Peti ezalatt még egy lépéssel előbbre kormányozta lovát és fölemelte kezét. Ő, igen, Bokácius mester híres iskolájában korán megtanították már a kisdíákokat is, hogyan kell szónokolni. Emelt, kissé éneklő hangon rákezdte latinul:

- Adassék hála és dicsőség a mennybéli istennek, aki angyalainak légióit egyesítette seregeinkkel, hogy megtörjük az ellenség erejét és megszegyenítsük barbár dühét! Üdvözljétek a harcosokat, akik diadalt arattak a közösségért. Nevüket égig emeli a hír és hordozza késő századokig. Mert mi nagyobb, mi dicsőbb, mi magasztosabb, mint védeni a közösséget, a hazai földet, öreg atyáinkat, zsenge gyermekeinket az ellenség rontásától? Esküdjetek meg

⁶ Gráciász ágó vobisz! Szervitutem meam kommandó dominacioni vesztré!

tehát, hogy hívek lesztek a főhöz, amely vezette a harcot, hogy szolgáljátok mindhalálig Bocskai Istvánt... és a többi.

Balázs csodálkozva tekintett Petire: miket beszél ez? De Bokáciusz mesternek meghökkenően ismerősök voltak ezek a hangok. Nem tudta, hová legyen. Hiszen ezt a beszédet ő írta diákjai számára: mintaszónoklat, hogyan kell ünnepelni törökön aratott győzelmet. Hány körmöst osztott ki, míg a fiúk megtanulták! Hát ez meg honnan tudja? Csak a császár neve helyett fűzte bele Bocskai nevét...

- Petrus Császár, necnon tu es, mi puer?⁷ - kiáltott fel végül nagy örömmel, amikor megismerte a szónokot. - Nemde, te vagy fiam, Császár Péter? - És tapsolt neki, majd sietett hozzá, kezét nyújtva. Peti kissé elpirult arra a gondolatra, hogy lóhátról nyújtson le kezét egykori mesterének. Node az is megérdemli: hiszen ajtajától háromszor kergették el őt, amikor nem ült ilyen magas lovon.

A városi kürtösök fölemelték hosszú trombitáikat, melyekről hímzett, tarka lebernyegek csüngtek és díszjelet fújtak, amikor Lippai Balázs és mögötte Császár Péter megindult. A kapu alatt a fehérruhás lányok a késő őszi virágait szórták a lovak lába elé.

*

Lippai Balázs tehát nagy sereg élén bevonult Kassára. A polgárok örvendeztek. Barbiano ömértósága már Szepes felé futott. Sőt nagy poggyásszal már felesége ömértósága is utána indult. Hogy aztán csak egy szál ruhában ért oda, arról azok a német zsoldosok tehettek, akik bennrekedtek a kassai várban. Ezek ugyanis megadták magukat Lippai Balásznak és fölesküdték Bocskai zsoldjára. Egy részük azonban sietve iramodott a grófné után és amit dús poggyászából szereztek, ha el nem dorbézolták, abból valahol kocsmát nyithattak és visszavonulhattak a magánéletbe, ha nem is olyan fényesen, mint Imhof úr. Hoffmann úr sorsát már ismerjük. Pázmány Péter atya nem volt a városban; éppen valahol nyugaton járt, talán Bécsben, újabb kegyes útbaigazításokért. Csak két jezsuita maradt Kassán; ezeket a pápa aztán vértanúknak nyilvánította és a szentek sorába iktatta; bizonyára arra gondolt, hogy ha már a magyarok annyit emlegetik a szenteket, hadd szidjanak köztük legalább magyarokat is, úgyis olyan kevés a magyar szent.

Mit kapott Balázs a várostól. Nem kevesebbet, mint Barbiano házat. Alig akart hinni a szemének: ez a szép, emeletes épület legyen az övé? Lippai kunyhója után ennyi szobát lakjék?

A bevonulás után azonban nem sok idő maradt elmélkedésre. Vacsora várta a tanácsháznál, későn került haza Petivel együtt. (Dedriciuszt a plébánián kvártélyozták be, amely üresen állt, amióta a város papjait a császáriak elkergették.) Új házában az első éjszakát könnyen megszokhatta Lippai. A grófné és távozása után egyes városi jóemberek úgy kiürítették a házat, hogy új gazdája nem lelt benne több kényelmet, mintha egy csűrben kellene éjszakáznia. A pusztai földön aludt és köpönyegével takarózott.

Reggel, mikor kivilágosodott, Balázs álmába is beszűrődött a nappali fény és ezzel együtt az a nagyszerű gondolat is, hogy: háza van! Felébredt. Fölkelt, nyújtózkodott. Peti még aludt, mint a bunda. Balázs nem zavarta. Szégyelte is volna magát előtte, amiért olyan kíváncsi a házra. Lábujjhegyen elindult, megnézte a földszintet, aztán bejárta az emeleti helyiségeket. Néhol kitört az ólomkarikákba foglalt üvegablak: ott gondos gazda módjára becsukta a fatáblákat, amelyeket csapkodott a levegőáramlás. Máshol, ahol épek voltak az ablakok, kinyitotta a

⁷ Petrusz Császár, necnon tu es, mi puer?

fatáblákat, hogy bejöjjön a világosság. Észre sem vette, amikor Peti is utána lopakodott. Egyszerre csak megszólalt mögötte:

- Éhes vagyok. Nézzük meg, nem maradt-e valami számunkra a padláson.

Okos szó volt. Dehát a padláson egy szál kolbász sem maradt, nemhogy füstölt sonka függött volna. Lementek a pincébe. Ott sem jártak jobban. A fosztogatók még a bort is kifolyatták a hordókból. Csupa lucsok volt a pince földje a kiömlött bortól.

- Be jó szag van itt - állapította meg Peti. - György bácsinak megszakadna a szíve, hogy ennyi bort csak szagolni lehet.

Nevettek. Amint így nézelődtek, Balázs szeme megakadt valamin. Kovából tüzet csiholt taplóra, úgy nézte meg közelebbről. Csakugyan, a fal mellett egy helyen az ázott föld felpúposodott. Egyebüttlapos, ledöngölt volt a föld, csak azon a helyen laza. Aláfolyt a bor: felázott.

- Ugorsza, Peti fiam, hozd le a csákányomat!

Peti ugrott és mert tudta, hogy a csákány nem alkalmas a föld kiemelésére, lehozta még széles pengéjű kardjukat is. Nekiálltak felásni a pince titkát. A csákány, a kardok hamarosan valami keménybe koppantak. Ismét meggyújtották a taplót, Peti két kézzel kaparta ki a földet a gödörből.

Ládika került elő. Mi már ismerjük a díszes, vasveretű holmit, melyet Bokácius nyújtott át Barbianónak, amikor bevonult Kassára. A gróf elásatta a pincében, a grófné a fejetlen futásban itt felejtette, ha ugyan tudott hollétéről.

Amikor Balázs és Peti, már odafenn egy ablakos szobában fölfeszítették a láda födelét, ugyancsak elámultak.

- Húnyd be a szemedet, mert megvakulsz - mondta Balázs, de maga is kissé behúnyta a szemét. - Láttál-e már ennyi aranyat életedben?

- Még álmomban sem - vallotta be Peti.

- De én sem - nevetett Balázs. - Házam van Kassán, de egy fillér sincs a tarsolyomban. Most aztán, rendbehozathatom a házat.

- Még marad is... reggelire!

- Marad hát! Tartsd a markod!

Lippai Balázs belenyúlt a ládába és egy marék aranyat akart Peti tenyerébe szórni. Az ijedten szabadkozott.

- Mihez kezdenék vele? Nem kell nekem! Sose volt pénzem életemben!

Végül megállapodtak. Peti elfogadott néhány aranyat, ezeket utóbb a ruhájába varrta. Aztán elindultak, hogy nagyúri módon megreggelizzenek: legalább is tojásrántottát süttetnek maguknak egy kocsmában.

*

Sennyey úrnak jó orra volt, idejében hagyta el Erdélyt. Mire Kálló várába ért, már benn is szorult. Mindenhol megmozdult a nép. Ez azonban nem rontotta el az urak étvágyát. Kátay Mihály várkapitánnyal, aki környékbeli birtokos volt, nagyokat ettek, ittak.

- Sose halunk meg! - kiáltozták.

Hogyan is történhetnék úrfélének baja! Akkor is hamar feltalálták magukat, amikor Bocskai István serege vette körül Kállót. A palánk tetejéről megállapították, hogy rengeteg paraszt nép sűrög-forog odalenn, ostromárkokat ásnak a bástyák megközelítésére és már három öreg ágyút is vontak alájuk.

- Mennyi ostromot bír a vár, Miska? - érdeklődött Sennyey.

- Ennyi nép ellen, ezekkel a fizetetlen zsoldosokkal, semennyit - felelte Kátay. - Segítséget sem kérhetünk sehonnan. Barbiano szalad, Básta messze van és a törökkel foglalkozik, Bécs még messzebb.

- Hát akkor szökjünk meg, ahogyan én megléptem Erdélyből...

- Hogy aztán két szék közt a pad alá essem, min te! Nem, barátom. Én meghódolok Bocskainak. Aztán futárt küldök Bécsbe és megkérdezem, mi a teendőm. Így ülök két széken.

- Istenuccse, nagy eszed van, Miska! Követlek.

Így hát ostromra nem került sor. A két úr kilovagolt a táborba és este már Bocskai sátrában vacsoráztak. Ők voltak az első urak, akik csatlakoztak hozzá. Szíves fogadtatásban részesültek. Bocskai előadta felkelésének mentségét: ő nem akart öfelsége ellen fellázadni; a hivatalnokok és generálisok önkényeskedései egyenesen kényszerítették, hogy maga is, a nép is önvédelemre keljen.

- Ez a baj, nagyságos uram, ez a baj - bizonykodott Kátay Mihály. - Hiszen tenagyságod dolgát bizonyára barátságosan el lehetne intézni a miniszterekkel...

És Kátay ujjaiával olyan mozdulatot tett, ami pénzt jelent. Bocskai hidegen, kiismerhetetlen tekintettel mondta:

- Csakhogy már nem rólam van szó, hanem az egész országról.

- Hiszen éppen az ország szempontjából kellene jobban megnéznünk a dolgot! - csapott le Kátay. Tudniillik, hogy »ország« alatt Verböczy jogászaiknak nyelvén a nemesek összessége értődött. - Nagyságod tábora tele van parasztokkal. Tudjuk, hogy fosztogatják a nemesi hajlékokat, bekvártélyozzák a hajdúkat az udvarházakba. Ez mindenfelé csak felháborodást, ellenérzést kelthet. Így az *ország* soha sem állhat tenagyságod mellé!

- Tudom. Ezért akarom ügyemet a törvény elé vinni. Üljön össze országgyűlés. Vessen véget a bajoknak. Fájlalom, ami történt. De ha háborúnak kellett lennie - ez a háború.

Kátay csupa hév volt:

- Be jól mondja nagyságod! De hát ne várjunk arra, hogy Rudolf császár majd valamikor összehívja az országot - Pozsonyba. Nagyságodnak kellene megtennie a szükséges lépést máris!

- Nem vagyok se király, se nádorispán.

- Mégis valakinek össze kellene hívnia a rendeket, legalább is azon a részen, ami nagyságod kezében van. És ez máris Magyarország fele. Lássuk csak! Nagyságod hadai Kassa felé járnak. Hátha tenagyságod legelől járó kapitányai...

- Lippai Balázs és Némethi?

- Bármilyen nevűk. Ők hívnák össze a rendeket. Ha összegyűlnek: jó - ha nem gyűlnek: könnyű lenne hajdú uraimékat megcáfolni és letagadni az egészet.

- Okos ember tekegyelmed - mondta Bocskai. Kiismerhetetlen tekintetében mintha gúny csillant volna meg. Ha Kátay kevésbé lett volna eltelve saját eszméjétől, kiolvashatná a nagyúr arcából, hogy ő már régen tisztában van mindezzel, de örül, ha valaki más vallja magáénak ezt a gondolatot, amely visszájára is fordulhat. Kátay Mihály ajánlkozott:

- Megírnám levélben az instrukciókat azoknak a főkapitányoknak. Jó deákos ember vagyok.

- Úgy sincsen kancellárunk és még szükség lehet rá - felelte Bocskai és nem lehetett tudni, komolyan beszél-e, vagy kötekedik. De ő sem látta a fáklya fénye mellett Kátay Mihály arcát, gúnyos-elégedett kifejezését, amikor ez mélyen meghajolt és szívére lett kézzel mondotta:

- Ajánlom szolgálatomat nagyságodnak.

*

Lippai Balázs új kassai házában nagy munka folyik. Különböző céhbeli iparosok egyszerre dolgoznak az egész épületben. A falakat újra meszelik. Asztalosok hordják be a nyoszolyákat, asztalokat, padokat, ládákat. A legények vígan füttyörésznek a szobákban.

Még nagyobb munka folyik egy sarokszobában, vastag tölgyfaajtó mögött. Négyen ülnek az asztal körül bizalmas tanácsban: a két Balázs, Dedricus György és az asztal végén Császár Peti is, előtte tinta, toll, papiros.

Bocskai levelén tanakodnak. A fölkelés szépen halad előre, a nép mindenünnen özönlik a zászlók alá. Hogy azonban ez »új dolgokra«, vagyis lázadásra irányuló mozgalomnak ne lássék, sürgősen össze kell hívni a nemességet, értésére kell adni a dolgok mibenlétét és meg kell nyerni a rendek segédelmét is.

Lippai Balázs szíve igen elnehezedett.

- Nem így akartam én ezt. Egy úrral, a megtámadott, a császár által veszedelembe hozott nagyúr Bocskai Istvánnal kívántam, hogy a nép szövetkezve légyen. Annak zászlója legyen palástul, amikor a nép fegyvert fog megromlott szabadságáért. De ha most mind a nemesség beszáll megindult szekerünkbe, nem tudom, vaj' ki látja hasznát a szabadságnak, melyért vívunk!

Németi Balázs nem aggodalmaskodott ennyire:

- A mi kezünkben van a fegyver. Mi vívjuk ki a győzelmet. Aztán majd mi diktálunk az uraknak.

- Nem ismered te az urak huncutságát. Pedig már kiismerhetted volna.

- Ne sokat spekuláljunk: előre! - csapott az asztalra Németi. - Mit tehet egy-két tízezer nemes száz- meg százezer szegény ember ellen? Itt vagyunk mi, majd vigyázunk, amikor ravaszkodnak.

- Máris ravaszkodnak - bólintott György. - Neked is igazad van, Lippai Balázs, - neked is, Németi Balázs. De most mit tehetünk? Együtt kell dolgoznunk velük, különben mindjárt ellenünk fordulnak. És a nemesség, ha kevesebb is, van jó fegyvere, hadhoz tanultabb, országosan szervezettebb a parasztnál... Hívjuk össze azt a gyűlést - és aztán vigyázzunk!

Tollat vett kezébe és hozzálátott, hogy hivatalos latinsággal megfogalmazza a levelet. Aztán Petivel együtt magyarra fordították és nekiálltak, hogy annyi példányban másolják le, amennyi szükséges. Miképpen az *országgyűlési emlékek tárában* mai napig olvashatjuk, a levél a következőképpen hangzott:

Nemes és nemzeti urak! Jóbarátaink!

Áldja meg az isten kegyelmeit minden testi és lelki jókkal!

Tudjuk, megérti kegyelmeit minden dolgainkat és igyekezetünket: hogy mi az egy élő istennek tisztességeért és szegény, megnyomorodott országunk szabadságáért fogtunk fegyvert a mi kegyelmes urunkkal, tekintetes és nagyságos Bocskai Istvánnal. Igyekeztünk ez ideig isten megáldott és napról napra jobbakat remélnünk.

Ezért akartuk kegyelmeit levelünk által megtalálni, hogy jó igyekezetünkben kegyelmeik is velünk egyetértsen és országunk szabadságáért fogjon kegyelmeik mind most, mind ezután fegyvert.

Hogy pedig ebben jobb módunk lehessen és mindenről jobb módjával végezhessünk, rendeljük azt, hogy a jelenvaló hónap, novembernek 12. napjára minden vármegyéből, városokból követek és minden urak meg főemberek személy szerint Kassára gyűljenek, hogy minden dolgról derekasképpen végezzenek.

Tartsa meg az úristen kegyelmeit jó egészségben!

Kelt november 4. napján, 1604. esztendőben.

Készséges szolgái

*L i p p a i B a l á z s
N é m e t i B a l á z s*

Így történt, hogy egy cigányjobbágyság és egy jobbágyparaszti országgyűlésre hívták Magyarországot rendelt...

- Ebben hát benne vagyunk - gondolta a tanácskozás után Lippai. Míg odafenn a leveleket írták, sétálgatott a házban. Szemlélődés közben jobb kedvre derült, aggodalmait oszlottak. Hosszan nézte, mint javítják a konyhában a tűzhelyet, a kovácsok és lakatosok mint hordják be és aggatják a falra a kondérokot, lábosokat, cserepeket. Dolga végeztével magához szólította Peti:

- Csomagold össze a ruhát, amit feleségemnek, kislányomnak csináltattam. Vég magad mellé két embert és vezetéklövet, hozd fel Lippáról Éva asszonyt és Évikét ide, Kassára...

*

A kassai nagytemplom zsúfolásig megtelt. Az oltár mellett, mennyezet alatt, trónuson ült Bocskai István. Őt fogadta, őt ünnepelte a város. Felvette immár az erdélyi fejedelem címet. Azzá kiáltották ki a Temesvárnál gyülekezett erdélyi bújdosók, elismerték az erdélyi megyékből egyre-másra érkező követek és ha az erdélyi országgyűlés még nem is választotta meg szabályosan, de a török császár már lóhalálában küldte el neki eleve is a megerősítő okiratot és a fejedelmi jelvényeket. Trónja mellett állottak a Temesvárról érkezett urak és mindazok a főemberek, akik csatlakoztak hozzá. Kátay Mihály is ott állt, immár valóságos kancellárként. És ott voltak a hajdúfőkapitányok is. Lippai meg Németi Balázs.

Az ünnepségeket a városi tanács mellett Lippai rendezte, mint a város katonai parancsnoka. Az ő papja, Dedriciusz György végezte most az istentiszteletet, a faragott, hatalmas oltárnál fekete talárban, paláttal vállán. Aztán felment a szószékre.

Szólt az orgona, zengett az ének. Az egykori tekéi pap soha nem beszélt még ilyen nagy templomban, ilyen fényes gyülekezet előtt. Végignézett az új fejedelmen, a vele levő urakon. Nézte a hajdúkapitányokat és a hajdúság válogatott szószólóit, a feketébe öltözött polgárokat,

élükön az aranyláncos főbíróval. Nyugodtan várta, míg elhallgat az ének és megszűnik a sokaság mozgolódása, zszibongása. Aztán nagy hangon megkezdte beszédét:

- Testvéreim!

Nem állítom, hogy van a földkerekségen oly esztelen ember, aki ne tudná: ha meg akarná a patak folyását állítani, először is a víz eredetét kell felkeresnie. Azonképpen az értelmes orvosdoktorok is legelőször a betegségnek okát szokták megkeresni, hogy azt megtalálván, könnyebben állhassanak ellene a betegségnek. Mert mindenkor könnyebb szembeszállni az oly ártásokkal, amelyeknek okát emberi elménkkal megfoghatjuk...

Lippai Balázs gyönyörködve hallgatta barátjának szavait. Büszkén nézett a fejedelemre és az egész gyülekezetre: mindenki áhítatosan csüggött a szónok ajkain. Az meg folytatta:

- Ezek tehát így lévén, szükséges, hogy szorgalmasan végére járjunk: mi okai legyenek országunkban a sok változásoknak, romlásoknak, a mostani háborúságnak. Jertek, lássuk meg, mi legyen annak valószínűs okozója, hogy a pogányok egyfelől, a német császár másfelől mirajtunk ily nagy diadalmot vöttek, mi pedig napról-napra édes országunkkal, ékes városainkkal, sokjövedelmű püspökségeinkkel, polgári rendünkkel fogatkozunk.

De megszűnünk csodálkozni rajta, ha a köztünk eláradott sok gonoszságokat megtekintjük. Mert íme, vagyon köztünk visszavonás, gyilkosság, irigység, kevélység, árultatás. Tisztesség adassék minden jámboroknak: de ha meggondoljuk, ezek igen kevesen vannak. A papok restek, a fejedelmek és urak elhagyják a gondviselést, a magisztrátusoknak csak jóllakásra és kevélységre van érkezésük. A vitézlő nép is jobbra csak prédáért kóborol, nem a szép szabadságért vonja ki fegyverét. Senki se csodálja tehát, ha a sok gonoszságért isten is megvonja tőlünk segítségét...

A gyülekezet mozgolódott.

- No, ez a pap is szépen ünnepli urunk bevonulását - jegyezte meg Sennyey úr, aki Kálló óta Bocskai szorosabb kíséretéhez tartozott.

- Jól megmondja! - bólogatott Németi Balázs. És alighanem egyetértett vele a templomban levő számos paraszthadnagy.

De a java most következett. György feljebb emelte hangját:

- Mit mondjak immár a fejedelmeknek, uraknak és tisztviselőknek a szegény községhez való keménységéről? Törvénytelenül dúlják, fosztják a szegénységet és erőhatalommal mindaddig húzzák-vonják, amíg csak hajók, szakállók marad szegényeknek.

Márpedig valamely mértékkel mérünk mi egyebeknek, olyan mértékkel mérnek egyebek is minekünk! Jajt kiált a próféta minden ragadozóknak, mert ők magok is prédára fognak jutni. Amely isten régebben megbüntette mind keresztények, mind pogányok között a magisztrátusokat a méltatlan adóztatásért, - azon isten most is megrontja a községen nyúzó-fosztókat, akárkik légyenek is!...

Most már a fegyelmezetten hallgató urak is mozogtak, sutogtak. Fenn a magas szószéken Dedriciusz folytatta rendületlenül:

- Az erőszak és a módfelett való félelem elhidegülést okoz és a község jóakarata elaluszik. Mert minden ember vesztét kívánja annak, akitől fél. Innen erednek a visszavonások, pártütések, a községnek feltámadási, a honi háborúságok, melyek mind nagy romlással járnak... Íme, ezek az okai annak, hogy édes országunkban elfogyatkozott a gyönyörűséges és kívánatos békesség.

Erején felül való fizetéssel, szolgálattal ne terheld a pórságot, mert ha nagyon megvonod a húrt - elpattan. Ott maradhat csak meg a békesség, ahol igazság uralkodik. Ó, szépséges igazság, békesség és egyesség, vajjon mikor jössz a mi elepedett, szegény országunkba magadnak fészket vetni és lakóhelyet szerzeni? Vajjon s mikor foltozod meg elszakadott ruháját édes hazánknak? Térülj hozzánk is immár valaha egyszer!

Vannak ugyan sokan, kik nem kívánják a békességet, kiváltképpen azok, akik nem a közjóra, hanem a maguk hasznára néznek. De az értelmesek szívük szerint óhajtják. Mert jól tudják, mely hasznos dolog a békesség.

Békesség idején virágoznak minden rendek, a törvények, a tisztességes tudomány és a kézimesterségek. Akkor bátorsággal lakhatnak házoknál az emberek és békével járhatnak utaikon. Csendesen gondot viselhet a község népére, nyájára, ménesére, marhájára. Ki-ki békességben bírhatja jószágát, vizét, szőlejét, szánthatja-vetheti földjét és táplálhatja igaz majorságból házanépét. Akkor van bornak, búzának, barmoknak bősege. Ez az olcsóság, a játékoknak, lakodalmaknak, vígasságoknak csöndes és rettegés nélkül való ideje.

Vajh, mi drágalátos a békesség! Fő gondjuk tehát erre legyen a fejedelmeknek és uraknak, hogy kinek-kinek igazságát kiszolgáltassák, az alattvalókat oltalmazzák. Úgy léssen a község földesurához, fejedelméhez jóakarató. Mert ha gyötrik a községet, ha felettébb megerőltetik, a békességnek nyilván fel kell bomlania és az erőszakkal vont ragadománynak más kézre kell kerülnie. Mert gonoszul keresett marha gonoszul vész el. Soha erőszakkal keresett birodalom nem volt sokáig állandó. De sokan nem veszik ezt eszükbe mégsem s ezért kínozzák oly igen a községet annyira, hogy mint a példabeszéd tartja: sokkal nagyobb tolvajok és orvosok vannak azok közt, akik aranyláncot viselnek, hogysen azok közt, kiket vasláncon tartanak...

- Új dolgokra izgat - motyogta Kátay és idegesen rágt a száját. Mások nem szóltak. Az urak lehajtották fejüket és hagyták maguk fölött elvonulni ezt a tanítást, mint a zivatart.

- Legyenek tehát a fejedelmek és urak igazságszeretők, kegyes gondviselők, kik vérükkel is örömet szolgálnak alattvalóikat. Fájjon nekik a község nyavalyája és igaz törvényt szolgáltatassanak mindeneknek. Járjanak el tisztokban: méltatlan adóval, hamis rovással, prédálással, erőszakkal, vérontással, hamis törvénnyel, kegyetlenséggel, hamis vámmal, hamis dézsmával, álnok harminccaddal, borváltsággal, ajándékkívánással, bírsággal a községet ne terheljék!

Mert hivataljokról nekik is számot kell adniok az úristennek. És keserű léssen az a számadás, ha hűtlen fejedelmeknek, földesuraknak találtnak, ki a község adóját, szolgálatját elvötte, de az ellenségtől fegyverrel nem oltalmazta s a sok adót cifrára, jóllakásra vesztegette.

Ezek és az ezekhez hasonló dolgok bontják fel hazánkban a törvényt és az igazságot, ki miatt a békesség is felbomol. Ezeket tehát és minden egyéb dolgokat, mi a békesség ellen van, irtsuk ki országunkból mindenütt, legyünk egyetértésben minden rendeken s meglátjuk, hogy mind ennyi sok háború árán így jut édes országunk a kívánt békességes jó állapotra. Úgy legyen!

- Isten fizesse! - morajlott a tömeg.

Az orgona felbúgott, a karének megzendült. A fejek meghajoltak és György kiterjesztett karral áldotta meg a gyülekezetet. Lippai Balázs arca égett a büszkeségtől.

- Az én emberem - gondolta. - Én találtam a kocsmá padján. Ki hitte volna, mi lakik benne!

Németi Balázs félhangosan jegyezte meg:

- Ezt a mi papunkat alighanem püspökké teszi önagysága.

Kátay Mihály és Sennyey urak összenéztek e szóra. Sennyey még a szája elé is kapta kezét, hogy kuncogását elrejtse. Lippai összehúzott szemöldökkel nézte. Ő megértette, ő már tudta, hogy a fejedelem sose fogja György papot püspökké tenni.

*

Bocskai nagy ünnepségekkel Kassán rendezte be fejedelmi székét és udvarát. Záporoztak a kitüntetések. Lippai Balázs nyakbavaló nehéz aranyláncot kapott vitézsége jutalmául. Azonkívül István fejedelem az ő számára állította ki az első címeres kutyabőrt: nemessé tette. Külön pergamenten még négy falut is adományozott neki: Mádot, Bajont, Jászót és Rátkát. Ebből már úri tartás tellett. Minden máról holnapra történt, úgyhogy Balázsnak beleszédült a feje. Hiszen a lippai kunyhót azért hagyta el, hogy a szegénység élére álljon. Most meg már ő maga is úr lett, ha nem is nagy. De a nemes urak a kezét szorongatják, szerencsét kívánnak neki, mivelhogy közékük került. Vajjon, mi is hát most az ő teendője?

Erre azonban nem maradt gondolkodásra ideje. Röpködtek a parancsok. Bocskai István nagy-tapasztalatú, régi vezér. Ámbár nem lehet tudni, hogy mit főz emellett kancellárja, Kátay Mihály. Németi Balázsnak csak ötszáz hajdúja maradt a régiek közül; a többit nagyhirtele-nében Sennyey úr kapta ezredül. Németi kárpótlásul új ezredtoborzási pátenst kapott. Már pedig, ha valaki egy hónap alatt kétszer kap pátenst és hozzávaló költséget, az igazán nem panaszkodhat. Nem is panaszkodott Németi. Ment hogy teljesítse a nagy tisztességet jelentő parancsot: Gömörben szed új ezredet és feltartóztatja Básta generálist, aki Esztergom alól közeledik tizenhatezredmagával, a császár minden megmaradt magyarországi hadnépével. És Németi Balázs örül, hogy elválasztották Lippaitól.

Hiszen Lippai Balázs sem panaszkodhat. Most már *generális* a címe, csapatai megmaradtak, de még a Kassán csatlakozott kétszáz németet is melléje adták, mivelhogy tanult, jól fegy-verzett katonák.

- Csak azt nem tudom, én vigyázom-e őket, vagy ők engem? - elmélkedett az új generális.

Egyébként igen szép dolog a rang. Díszjelet fűjnek a trombiták, megütik a dobot, ahol meg-jelenik. Válláról derekáig ér a piros vállszalag. Még Donnerwetter úr, a németek kapitánya is levett kalappal beszél vele. Mikor Szepesvára alá értek, úgy levelezett Barbianoval, mint aki egyenlőrangú.

- Add meg magad! - üzenté be neki Lippai.

Nem sokba vette, hiszen tudta róla, nem sok katonája maradt, míg idáig ért. Igaz azonban, hogy mellette lapulnak a várban a Felvidék legnagyobb földesurai, akik félnek Bocskaitól, félnek a néptől és fegyvereseiket a császáriak mellé állították, együtt védik a magas várat, ahová beszaladtak.

- Engedj el szabadon - üzeni vissza Barbiano és ez igen szerény kérelem. Persze, tovább sze-retne szaladni, egyenesen a császárhoz, hogy személyesen mentegetődzék, mielőtt »jóakarói« végleg eláztatják odafenn.

Így hát nem tudnak megegyezni. Lippai beveti magát Szepesváráljába, serege meg körülveszi a hegytetőn álló várat. Nyüzsög a tábor; sáncot, futó- és ostromárkot ásnak a parasztok, szak-értelemmel rendelkeznek a tanult német tisztek, örködnék, portyáznak a magyar hajdúk. Egymásután vontatják állásba az ágyúkat és megkezdik a falak törését. Megy minden, mint a karikacsapás.

Esténként is igen szép látvány a tábor. A várhegy körül széles körben lobognak az őrütek. A lángok mellett melegedő hadinép már históriát is énekel a közelmúlt dolgairól, a vitézek és a

nép összeseregléséről, támadásáról. Hegedő pengetése mellett, nyujtottan szól az énekes hangja a hideg csillagok alatt. Időnként bele-belevágnak mások is, akik már ismerik a nótáját. Úgy zeng az ének:

*Kassa felől Barbiano jó dobolva alá...
sok szép tarackokat vontattatnak alá.
Mert Bocskai Istvánt ők keresik vala,
Petz hadával össze-állanának vala.*

*Németek jövését urunk érti vala,
a vitézeknek azt híriül adta vala.
Mindenfelől a nép ugyan ráfut vala,
gyűltön gyűl, tábora megsokasult vala.*

*A magyar vitézek kevesen valának,
egy akarattal ők mégis indulának,
Petz János hadára reátámadának.
mindjárt a németek romlani fogának.*

*Szörnyű halált ottan nagysokan vallának,
fogságra belőlük sokan is jutának,
Petz János és úrfik fogva hozatának.
A magyar vitézek örömben valának...*

*

Rövid pár napig tartott csak ez az állapot. Kassáról sürgős levelek jó okokkal hívták vissza Balázst. Hiszen akármiért nem is hagyta volna el Szepest. Eljött az országgyűlés ideje. Bocskai István minél nagyobb pompával és számos gyülekezettel akart nyomatékot szerezni az összejövetelnek. Minden hívét begyűjtötte. Hiszen nem tudható, milyen számmal jönnek el az urak, mely városok, megyék képviseltetik magukat. Meg aztán ki tudja, milyen indulattal lesznek az összeverődő nemesek. Sennyey úr ugyan Kassán és környékén ül vagy kétezer hajdúval, javarészt a császártól átállottakkal, mert a föld népét szélnek eresztette. Ez biztonságos az uraknak, védelem a parasztok ellen. Az urak ellen - ha netán szüksége adódnék - Bocskai mégis jobban bízott Lippai Balázssal. Jól tudta ő, miért. Lippai lévén Kassa főkapitánya, igen helyes, ha ő is ott van kellő időben és némi megbízható erővel. Száz válogatott paraszthajdút gyűjtött csapatba, a jól felfegyverzettekből és melléjük százat választott a németek közül Donnerwetter kapitány vezetésével. Távolléte idejére helyettesül Németi Gergely kapitányt rendelte. Mert Németi Gergely kapitány lett. Ügyes ember, csak kissé hízelgő s ezt Balázs nem kedveli benne. Hármában tanácsot tartott velük elmenetele előtt.

- Nem lesz abból baj, ha ennyi jó vitézt elvonunk az ostromtól? - tudakolta Lippai.

- Nix semmi paj, ma foá - jelentette ki Donnerwetter kapitány. Végigkatonáskodta már egész Európát és ezalatt megtanult Európa minden nyelvén - káromkodni, esküdni. E dús szókincsét beleszötte minden mondatába. Most is németül kezdte és francia nyomatékkal végezte pár szavát. - Ha csak nem paj, hoty megszök minden ellenség.

- Hogyan szökök meg? Áttöri az ostromgyűrűt?

- Tehoty áttörik, kudjadremtete. Mekszök etyenként. Éjjel-nappal folyton szök, etyesével-keddeséfel. Át asz őrfonalon. Őr nem szaladhat utána! Mintetyiknek! Himmel-szakrament-krucifix nohámól! Kudjafüle fon Barbiano generál úrnak, nem serek. Legfeljep hadfan emper

mék. Porka madonna! - Amint látjuk, a kapitány magyarul is eléggé ékesenszóló volt, de német és olasz indulatszavak segítségével jobban ki tudta fejezni érzelmeit.

- Nem lesz itt semmi baj - vonta le a következtetéseket Németi Gergely. - Közkatonákért ugyan nem verünk riadót, ha szöknek. De arra vigyázunk, hogy Barbiano vagy Homonnai urak, meg a többi kereket ne oldjanak. Addig is lődözni fogunk.

Lippai Balázs Császár Petitől is kapott levelet. Szerencsésen eljárt dolgában, már vissza is érkezett Lippáról.

Hej, be sajnálta Balázs, hogy nem lehetett Kassán, amikor az asszony megérkezett. Örven-dezve és nyugtalanul sietett most hozzá: vajjon mit szól megváltozott állapotukhoz?

De a nagy kassai házba másképpen lép be az ember, mint a lippai hajlékba: nem láthat egy-szerre mindent. Így Balázs, amikor leszállt lováról és belépett a kapu alá, első ember, akivel találkozott, Örvendi Pál, Kereki várnagya.

- Gondoltam, öcsém, nem versz ki a házadból. Nem ismerek Kassán senkit. Hozzad szállot-tam.

- Nagy tisztesség - felelte Balázs, miután üdvözölte vendégét. - De hol az asszony?

- Az asszonyok? - igazította ki Örvendi. - A konyhában. Mivelhogy a feleségemet is magam-mal hoztam. Hadd lásson világot és vásároljon egyszer kedvére a városban.

Így hát a konyhában találkoztak először. Két kötényes asszony sürgött a tűzhely mellett. Alig ismerte meg hirtelenében, melyik a felesége. Idegenek előtt elfogódottan csókolták meg egymást. Azt is szégyelték. Szerencsére előrohant Évike és apja nyakába ugrott. Ez végetvetett a zavarnak.

- Boldog lehetsz, Lippai uram, milyen gyönyörű kislányod van - dicsérte Évikét Örvendiné. Gyermektelen volt és bolondult a gyerekekért. - Milyen jó leányka. Megbeszéltük Éva asszonnyal, hogy velem adja. Hadd nevelkedjék kis ideig énnálam. Ugye, megengeded?

Balázs meghajolt. Valóban hálával tartozott Örvendinének, hogy magához veszi a gyereket nevelőbe. Lippai Balázs *úr* leánya *kisasszony* már és meg kell tanulnia a módját. Ezt pedig otthon meg nem kaphatja. Mégis szégyelte a dolgot Balázs. Érezte, hogy Örvendiék a kedvét keresik. Miért? Mert nagy a rangja és négy faluja van. Örvendinek egy sincs, talán egy telke sincsen; szegény nemesember, Bocskai szolgája. De Lippai Balázsnak mégis tisztesség, hogy egyenrangúnak tekinti és úgy is bánik vele - a tegnapi cigányjobbággal.

Szégyelte, hogy Örvendiné mennyire kedvét leli a szép konyhában, gazdag felszerelésében és hogyha nem is nyíltan, sőt nagyon is ügyes tapintattal, de tanítja Évát, aki nem sok örömet talál mindebben, mert nem ért eléggé hozzá. Szép asszony Éva, ügyesmozgású, eszes, jó-beszédű - mégis, a szép konyhában, a berendezett házban nem leli helyét.

Balázs lesütött szemmel ódalgott ki a konyhából, ahol pompás ebéd készült. Keserűség gyűlt meg benne; érezte, valami baj van, de maga sem merte végiggondolni, mi a baj.

Mikor aztán végre kettesben maradtak Évával, maga az asszony tört ki:

- Minek hozattál ide, Balázs?

Lippai hallgatott. Összeszorította száját, nem szólt, de közben haragos indulattal viaskodott. Milyen hálátlan ez az asszony; szemrehányást tesz neki, amiért ilyen módba hozta! Micsoda ostobaság! De nem gonoszság lenne-e tőle, ha viszont ezért megbántaná az asszonyt? Mégis a rosszabbik indulat kerekedett felül benne. Nem csípősség nélkül kérdezte:

- Örvendiné asszony fog-e segíteni öltözködésedhez is?

- Miféle öltözködésemhez?

- Estére mindnyájan hivatalosak vagyunk a fejedelemhez. Tánc is lesz.

Bosszúsan felelte rá Éva:

- Én ugyan el nem megyek oda!

- Nem-e? És miért nem?

Felugrott és mérgesen végigmérte a szobát.

- Mert rajtam ne nevéssen senki! Uraknak való hely az, nem nekünk.

- Talán alábbvalók vagyunk az uraknál? Nem látod, hogy megváltozott a dolgunk?

Éva hallgatott. Duzzogva ült a padon. Arcát kendőjébe rejtette, csak időnként vetett egy pillantást Balázs felé. Az folytatta a zsörtölődést:

- Le akarsz húzni, amikor fölfelé megyek... Egyedül legyek este és a főemberek megcsúfoljanak: miféle felesége lehet vajjon, hogy rejtegetni kell? Otthon kell hagyni, mert nem emberek közé való!

- Te se menj!

- Megyek!

Az asszony vállat vont.

- Mindenki ott lesz, aki tisztséget visel. Az urak is mind ott lesznek, akik most jöttek és kegyébe akarnak férközni a fejedelemnek. Mi sem maradhatunk el most sehonnan, régi hívei, mert aki elmarad - lemarad.

- Nézd Balázs - kezdte Éva nyugodtan - a férfiak, bármilyen okosak is, némely dologban nehézkesen gondolkoznak és nem veszik mindjárt észre azt, amit egy nő mindjárt megérez. Hidd el nekem.

Balázs megállt. Ezt már ő maga is többször tapasztalta. Ám, ha Éva helyesen beszél is, nem tetszett neki most ez a beszéd.

- Vigyázz, Balázs. Amikor először fontolgattad a szegény földnépe sorsát és töprenkedtél, élére állj-e, megsegítsd-e, miképpen gondolkodtál? Nem gondoltál akkor arra, hogy urak kegyét keressed, csak az volt eszedben, hogy a szegénységet segítsd. Most úgy látszik, az úri kegy fontos lett neked. A szegénység dolgáról talán bizony meg is feledkeztél...

Férje ingerült mozdulatot tett.

- Ne vágj szavamba. Ha nem feledkeztél meg róla, jól van. Ez az uraság, amelybe csöppentél, mégis veszedelmes. Tudod, milyen bitangok az urak; nem akarom, hogy te is közéjük kerülj és olyan légy.

- Összezavarod a dolgokat - kezdte most már nyugodtabban a magyarázkodást Balázs. - Nem feledkeztem meg arról, miért fogtam fegyvert. Először a németet kell kiűznünk, az urakkal közös ellenségünket. Majd aztán megalkuszunk az urakkal. Így hát most jobb, ha én is valaki vagyok a nagyok közt, mintha csak szolgájuknak néznek.

Leült Éva mellé. Az elhárító mozdulatot tett.

- Nem vagy szolgájuk, ha a nép vezére vagy. El ne veszítsd magad, Balázs... Lehet, hogy akkor majd az urak veszejtenek el. Az is jobb, mintha hűtlenné válsz.

Az asszony sírt. Balázs rákiáltott:

- Nem leszek hűtlen! Mit rísz? Öltözz, aztán gyerünk!

- Nem megyek. Üss meg!

Balázs nem ütötte meg. Csak haragosan nézett rá és már nem tudta, feleségét szégyenli-e, aki elrontja életének ezt a farsangját, vagy önmagát kell-e szégyelnie. Kifordult a szobából és bevágta maga után az ajtót.

Az udvaron Peti játszott Évikével. Megfeledkezett arról, hogy ő már felnőtt számba megy, iskolát játszottak: Peti volt a tanító és írni tanította a kislányt. Most éppen szünet volt a tanításban és Peti megszűnt tanító lenni; mindketten »gyerekek« voltak és együtt hancúroztak.

Láttukra Balázs komorsága fölengedett. - Pár esztendő múlva ez a Péter gyerek már kérőnek állíthat be hozzánk - mosolyodott el.

Kilépett az utcára. Világos dolog: magában ő sem mehet a fejedelemhez estére. Felejteti, idejét tölteni a közeli kocsmába indult. Az első, akit ott a kisebb hajdútiszték társaságában megpillantott, Örvendi Pál volt. Meg nem állhatta a kérdést:

- Mi az, Pali bátyám? Nem mentek a fejedelemhez?

- Én? - felelte kissé szúrósan. - Nem vagyok én generális!

- Én talán az volnék. Mégsem megyek...

Várta, mit szól ehhez Pál. Hát ezt mondta:

- Igazad van, Balázs öcsém. Nem nekünk való az. Neked sem. Nekem sem, aki urunknak egy várát és birtokát vezetem, de azért csak szolgálja vagyok. Mert sokan lesznek ott olyanok, akik keresztülnéznek rajtunk, szegény embereken. Fölfele megy ismét csillaga urunknak. Ahol tenni kell, oda jók vagyunk mi - de szépelgéshez már vannak körülötte udvari emberek.

- Köszönöm, Pali bátyám - felelte önkéntelenül Balázs. Alaposan lehült, amikor látta, hogy ez a régi nemesember higgadt ésszel nem találja magát fejedelmi udvarba valónak. Évának alighanem igaza van. Már jobb kedvvel szemlélődött, hová telepedjék. A sarokban egy asztalnál egyedül Dedriciusz György birkózott a boroskantával.

Odatelepedett. Földerült a pap:

- Nini, leereszkedsz hozzám, Balázs? Már azt hittem, rám sem ismersz. No, erre koccintsunk egyet!

Hozták a bort Balázsnak, koccintottak.

- Szamárságot beszélsz, Gyuri. Miért bántasz, cimbora?

Dedriciusz kissé nehezen forgó nyelvvel, ha lassan is, de folyékonyan magyarázgatni kezdett. Mutatóujjával Balázs orra előtt hadonászva:

- Azért, pajtás, mert az ember nem tudhatja, hogyan legyen veled, mi is vagy te tulajdonképpen. Hipp-hopp: olyan lettél, mint a suba. Kívül hímes, belül szőrös. Aszerint, amilyen az idő, a subát is hol kifordítják, hol befordítják. Kívül nemesember lettél, földesúr - belül paraszt maradtál. Új képeddel az urakhoz tartozol, őket kell szolgálnod érdekeid szerint. A földnépe felé szőrös képedet mutogatják, hogy felüljenek neked és harcoljanak melletted. De ki mellett harcolsz te?

- Részeg vagy te, Gyuri - felelte komolyan Balázs. - Nem vagyok én szélkakas. Azért fogtam fegyvert, hogy megszabadítsam a szegénységet nyomorgatóitól és ebben maradok.

Közben vívódott magában: mi lelt ma mindenkit, hogy nyíltan, vagy burkoltan őt zargatja? Csakugyan olyan furcsa állapotba került ő? Alighanem neki is megzavarodott a feje és nem tudja, hová legyen... Ez a fejedelmi este is mennyire vonzotta! De most már nem akart gondolkozni felőle. Visszaadta a csípést Györgynek:

- Hát te, Gyuri, mit ücsörögsz kocsmában? Szép asszony, Katarina szoknyája mellett a helyed. Vagy tán már kiadott rajtad?

- Dehogyan adott. Azt sem tudja, hogy itt vagyok.

- Vaj', micsoda legény vagy, ha elbújsz előle?

- Igenis, ember vagyok, azért búvok előle. Mert szégyelem magamat. Gondolod, seregkaplának lenni olyan tisztesség, amivel kérőnek állíthatok be vagyonos szépasszonyhoz?

- Nem szégyen az.

- De nem is olyan hivatal, amire nőülni lehet.

- Ne búsulj, Gyurka. Arra talán csak jó ez az én földesuraságom, hogy szerezzek neked egy-két helységet, ahol pap lehetsz.

György mérgesen rázta le válláról Balázs kezét.

- Tiszteltetem földesuraságodat; a te falvaidra sem nőülhetek. Azok a faluk egy pápista úréi voltak, aki a császárhoz szökött. A fejedelem elvette tőle és neked adta. De ki tudja, mikor adja vissza neki, vagy milyen békességet paktál majd a császárral. Hátha ezt az egész földet visszaengedi. És akkor az a régi úr plébánossal jön haza. Nem, köszönöm, ebből nem kérek, méltóságos generális uram...

Balásznak viszketett a tenyere. Talán még hajba is kap barátjával. Meggondolta azonban, hogy nincs értelme kötekedni vele. Ott hagyta a már amúgyis kapatos embert és hazament, megbékíteni Évát.

*

Másnap reggel kezdődött az országgyűlés. Vagyis csak részgyűlés volt ez, országgyűlés kicsinyben. A Bocskainak behódolt megyék és városok mind küldtek követet, a tekintélyesebb birtokos urak is majdnem mind megjelentek. Csillogtak a fényes ruhák. A tornyokban szóltak a harangok. Amikor Bocskai István a gyűlésbe ment, a városfalakon díszlövéseket adtak le az ágyúk, az utcán felállított katonaság tisztelgett.

Mindent előkészítettek. Az előző napokon Kátay kancellár sürgölődött, az érkező követek és urak csoportokba verődtek egy-egy országgyűlési ügyekben jártas társuk körül - Bokácius mester is ilyen volt, mert a múltban már két ízben is képviselte Kassa városát pozsonyi országgyűléseken - és megtárgyalták, hogy s mint legyenek a dolgok. Ment hát minden, mint a karikacsapás.

A gyűlésterem végében trombiták harsantak, amikor Bocskai belépett és felhaladt az emelvényre. Csak akkor hallgattak el, amikor a fejedelem leült. Fejében prémes süveg, kezében papírtekercs. A trónus mögött Kátay Mihály, balról a hajdútiszték csoportja, élükön egyedül Lippai Balázs állt vörös vállszalaggal. Jobbra prédikátorok fekete köntösben, vállukon palásttal. Az emelvény előtt keresztben hosszú asztal: emellett ültek a nagyobb, földesurak és hivatalviselők. Mögötte végig a termen más hosszú asztal, ennél foglaltak helyet a megyei és városi követek.

- Vivát, vivát! - kiáltották az összegyülekezettek. - Éljen, éljen! - Amikor Bocskai leült, többen szintén leültek és a nagyobb urak között akadt néhány, akit nem is lehetett többé

lábraállítani, bármint noszogatták, kapacitálták szomszédai. Mert vajjon kicsodájuk nekik Bocskai István, hogy álljanak előtte, amíg ő leül? Ha viseli is az erdélyi fejedelmi süveget, idekünn, Magyarországon nem uruk... Mindez azonban nem okozott zavart - Bocskai alig pillantott az írásba. Gyakorlott szónok volt, szép hangon mondta el megnyitóját:

- Miérthogy az úristennek kegyelméből az alattam való vitézekkel együtt a kardot azért kötöttem fel oldalamra, hogy szegény hazánknak megromlott szabadságát az idegen nemzetségnek igája alól kiszabadíthassuk és a régi kíváncsú, jó állapotba hozhassuk: immár igyekezetünkben és dolgunkban oly előmenetelt értünk, hogy Felső-Magyarországnak jó része az én hatalmam alatt van. Kegyelemeteket is fejenként felindította az úristen, hogy országunk szabadságának megtartásában velem egyet akarnak érteni: minden elmélkedésem és minden gondolatom azon vagyon, hogy dolgaiban kegyelemekkel együtt állandó lehessenek, országunk szabadságát megvédezhessük és meg is őrizhessük.

De kegyelemeteknél is nyilvánvaló lehet az, hogy ami eddig esett a német nemzetségen, az csak kezdeti a dolgoknak. Minderre engemet az alattam való vitézekkel együtt nem a magunk hasznának keresése vezérlett, hanem szegény, megnyomorodott hazánknak édes szeretete...

Így folyt a szó Bocskai ajkáról. De egyszerre Lippai Balázs olyant hallott, amitől szíve elszorult. Feleségének tegnapi szavai, Dedriciusz kötekedései megvilágosodtak. Ettől félt. Nem nyílt beszéd volt ez, de mindenki értette, mire céloz Bocskai. Lám, más a nép útja és más az uraké, akik idegyűltek. Méltán félt ő, amikor ezt a gyűlést össze kellett hívnia, mert az előterjesztésben most ilyeneket hallott:

- Immár a vitézlő népet is fegyelemben kell tartani, hiszen rendbontása eddig is akaratom ellenére esett. Hatalmam alatt minden rendeknek igazságot akarok szolgáltatni, hogy a régi, kíváncsú szabadságát mindenki visszanyerje és megtartsa, a kelletlenségek és zavargások pedig elháruljanak. Ezért kívánom kegyelemektől, hogy nekem adót rendeljenek a vitézek zsoldjára... és minden rendek valósággal és személyesen fölkeljenek és velem jöjjenek az ellenségre...

Értette Balázs: a nemességet szólítják fegyverbe, fölkelő paraszthadak helyébe pedig sürgősen zsoldos csapatokat akarnak állítani: csak zsoldos hajdúk álljanak fegyverben, ne paraszthajdúk! Hát mindig az uraknak kell felülkerekedniük? A szegénységet mindig kisemmizik? Úgy megzavarta Balázst ez a beszéd, hogy a részleteket már nem is hallotta. Csak arra neszelt fel, amikor az előterjesztés végeztével a gyűlés vivátozott, majd az elülső asztalnál felállt egy őszhajú öreg és papírlapról olvasni kezdte a választ, amelyben már tegnap megállapodtak az urak. Ez a válasz már nem célozgatott, hanem nyíltan szólt:

- ...Mivelhogy nagyságod a vitézekkel egyetemben kardját nem avégre kötötte fel, hogy hazánkban megromoljunk, hanem hogy épüljünk, nagyságod sok atyámfíának és a vármegyéknek sok panaszaiból megérthette, minemű elszenvédhetetlen gyalázatokkal és károkkal illettek bennünket a nagyságod vitézei. Hogy peniglen az úristen meg ne haragudjék tenagyságodra, tenagyságod vitézeire és mireánk is: az élő istenre könyörgünk tenagyságodnak, hogy először is orvosoljon bennünket, hogy ne legyen több panaszunk tenagyságod vitézeire.

Nyilván vagyon nagyságodnak, hogy a törökkel való hadakozás és a német hadak járásának kezdetitől fogva mennyi ínségben és nyomorúságokban voltunk. De ennek előtte soha rajtunk és édes hazánkon az idegen nemzetektől sem estek rajtunk ilyen gyalázatos ínségek és károk, mint nagyságod mostani hada miatt...

Ennek hallatára Balázs azt szerette volna, ha Bocskai úr haragosan felpattan és parancsot ad, verjék bilincsbe ezt a gonosz vénembert, aki így legyalázza a fölkelő magyarságot és szétkergetteti ezt a gyülekezetet, amely hangosan helyesel szavaihoz. Mégsem csodálkozott rajta,

hogy nem történt semmi efféle. A fejedelem csak ült és hallgatott, arcáról mit sem lehetett leolvasni. A szónok pedig zavartalanul folytatta:

- Kérjük, hogy nagyságod térítse meg az uraknak, nemeseknek a vitézei által elvitt jószágokat, sőt károkat, hogy nagyobb szeretettel szolgálhassunk nagyságodnak... Könyörgünk, hogy mind az urakat, nemeseket, a szabad városokat és az egyházi rendet tartsa meg régi, jól végzett szabadságában és törvényeiben, amiért az úristentől nagyságod vehesse örök áldását...

És végén csattant az ostor. Nyíltan, szemérmetlenül megmondták az urak, hogy a népfölkelés leszerelését kívánják, visszakövetelik jobbágyaikat a zászlók alól:

- Elszökött szolgáljainkat és jobbágyainkat, bármely kapitányság vagy hadnagyság alatt legyenek is, nekünk visszaadják.

- Vivát, vivát! - harsogott a terem. Balázs nem bírta hallgatni tovább, minő alkudozás kezdődik az adómegajánlásról, meg arról, kinek és hogyan kelljen a nemesek közül hadbamennie. Szédülten igyekezett kifelé.

- Mi dolog ez és hogyan kerülök bele én? - kérdezte magában. Kábulatában még Sennyey úr ismerős ábrázatának is megörült, amikor odakünn meglátta. Úr ez és ellensége a föld népének, amelyet haza is küldött a Németi Balázstól átvett ezerből. Mégis valaki, akitől megkérdezhetett:

- Vajjon, hazaküldi urunk a föld népét, amint odabenn kívánja az ország?

Sennyey nevetve legyintett:

- Nem gondolod, hogy urunk bolondgombát evett. Talán majd azzal a párszáz úrral menjen Básta ellen, akik valamikorra összekászolódnak a hadra?

Balázs felsóhajtott. Sennyey még mindig nevetve oktatta tovább:

- Vártuk ezt. Önagysága visszavág majd nekik azzal, hogy a károkat nemcsak az ő vitézei okozták, hanem az uraknak maguknak jobbágyai tették azokat kiváltképpen. Ő sajnálja, hogy így esett, de ez a háború... Igen megfélemlettek a rendek odabenn, haha!

- Amiért önagysága széke mellé minket is odaállítottak madárijesztőnek? - kérdezte hirtelen Lippai Balázs.

Sennyey erre nem felelt, de csupa hamisság volt a képe. Még soha ilyen barátságosan nem beszélt Lippaival.

- Ide hallgass, Balázs uram - mondotta aztán. - Csak úgy ne járjunk, hogy itt terem Básta, mielőtt ez a gyülekezet eloszlik.

- Hát ennyire volnánk?

- Ennyire még nem. De útban van. És hátha gyorsabban jár, mint gondolnók. Mi a Sajó innenső partján várjuk meg. Odaküldi urunk minden erejét. Az én ezerem is már indult Szentpéterhez, ott lesz a tábor. A török is küld segítséget.

- Németi Balázssal mi van?

- Hír szerint, ismét van több ezer embere és Osgyánnál akarja bevárni Bástát. Én nem szólhatok bele az ő dolgába, a tiedbe még kevésbé, Balázs uram, de javaslanám, hogy Németihez való barátság címén, néznél körül táborában, hadd tudjuk, mit várhatunk tőle. Nem urunk nevében mondom. Csak úgy mondom.

- Azonnal odamegyek - lobbant fel Lippai. Örült, hogy jó okkal szabadulhat a gyűlésről.

Sennyey rámosolygott és kezét nyújtotta. Bizalmaskodás, vagy ravaszkodás volt-e a tekintetében, Balázs ki nem olvashatta belőle. Legméltóbb feleletnek azt tartotta volna, ha odavághatna neki egyet. Ennek mégsem tudta volna okát adni, hát csak undorral elfordult tőle és hazasietett. Fellármázta Császár Petit, lovakat nyergeltetett. Azonnal nyargalvást indultak Németi Balázs táborába.

*

Füleken már Básta táborozott. Rimaszombat felé fekszik Osgyán, ahol Németi Balázs vetette meg a lábát. A gömörmegyei falu két domb közt húzódik. A dombok előtt patak folyik, azon át híd vezet a füleki útra. A falu fölötti két domb egyikén áll a kastély: négyszöget képező bástyák, mind a négy szögleten vastag kerek torony.

Lippai Balázs és Peti lent a faluban találkoztak Bornemissza János főkapitánnyal, akit Bocskai adott Németi mellé társul, mint tapasztalt katonát, higgadt embert. Ez vezette fel őket a kastélyba, ahol Németi éppen a bástyákon intézte négy ágyú felállítását. Mind a négyet Füle felé helyeztette el.

A két Balázs találkozása nagyon szívélyes volt. Ámbár Kereki óta csorba esett barátságukon, de a vér nem válik vízzé. Megölelgették egymást, megveregették egymás hátát.

- Peti fiam, mit is hoztál Balázs bátyádnak? - szólt Lippai a fiúra.

Császár Péter kihúzta tarisznyájából az amúgyis félig kilógó kutyabőrt. Merthogy Bocskai úr Németinek is íratott egyet, ha ez nem is jöhetett el a kassai ünnepségekre.

A másik Balázs kigöngyölte a címereslevelet. Írástudatlan létére is mindjárt megértette, miről szól az. Félrehúzta száját, hogy bajuszának egyik szára a szemét érte.

- Aztán mire jó ez nekem? - kérdezte. - Amíg élek, kard van az oldalamon. Több becsületet nekem ez az írás sem szerezhet.

- Hát nem. Az bizonyos.

- Családom nincs. Azt sem tudom, hová tegyem ezt a cifraságot azzal a nagy pecséttel. Legjobb lesz, Peti fiam, ha visszateszed a tarsolyodba. Ha köll, nálad keresem...

Több szó erről nem esett. Leindultak a kastélyból, Németi megmutatta táborát. A kastély fala alatt szorgalmas munka folyt. Több száz parasztember mélyítette, szélesítette a várarkot, a kihordott földdel feltöltötték az árok túlsó partját. Ennek az ellen-töltésnek kettős a haszna: ezzel is mélyebb az árok és a töltés is védi távoli ágyúlövések ellen a bástyát.

A túlsó dombon még nagyobb munkában sűrűlődtek. Ott készült a megerősített tábor, a földvár. Árkot ástak, földsáncot raktak, megtámasztva karókkal, fatörzsekkel. - Lent a faluban volt tán a legnagyobb izgalom: vesszőből sánckosarakat fontak. Ezeket a patak partján, a hídnál helyezték el. A kosarak közé kötélén vontattak két kisebb ágyút, melyeket taracknak neveznek. Elsáncolták a patak partját. A falu túlsó végét, a dombok túlsó oldalán is árokkal, sánccal zárták el.

- Erős helyen várjuk be az ellenséget; nem csatára - ostromra - mondta elégedetten Németi Balázs.

Lippai csak akkor szólalt meg, amikor visszatértek a kastélyba és avatatlan fül nem hallotta beszélgetésüket.

- Csakugyan elhatároztad, itt várod be Básta támadását?

- Itt.

Bornemissza a háttérben állt, ahol Németi nem láthatta. Csóválta fejét, könyörgő pillantást vetett Lippaira. Az csakugyan kérlelni kezdte régi társát:

- Gondold meg, négyezerháromszáz embered van mindössze. Ebből csak háromszáz régebbi hajdú. A többi hirtelenében összeverődött parasztember Gömör megyéből. Fegyverük: kasza. Katonai gyakorlatuk: semmi. Básta tizenhatezer válogatott katonával közeledik...

A két Balázs közt régóta készülő vihar ekkor kitört. Németi az asztalra csapott

- Engem akarsz te tanítani? Vagyok olyan főkapitány, mint te!

- Ne okoskodj, Balázs! - csitította Lippai. - Nem akaszodom én a nyakadba.

- Igen helyesen. Én sem avatkozom Szepesvár ostromába. Pedig bizonyára lenne ott némely észrevételem... Egyébként mi kifogásod van a paraszthajdúk ellen? Hiszen magad kezdted a nép fegyverre hívását. Magad mondtad, hogy a szabadságért felkelő nép csodákra képes.

- De nem lehetetlenre. A lelkes népet nem szabad jóvátehetetlen kalandokba vinni. A kár akkor egyaránt éri a népet, az országot, a szabadságért kezdett egész ügyünket. A szembenálló erők nagyon is aránytalanok. Még számukat tekintve is. Kérdés azonban, megmarad-e harci rendben a tanulatlan nép, ha csatára kerül sor. A másfélöles lándzsával szemben a kasza is kurtanyelű fegyver. Nem nyílt csatában kell mérköznünk...

Egy tiszt lépett a szobába.

- Főkapitány uram, baj van - jelentette Németinek. - Az a Horváth megszökött.

- Hű, az árgyélusát! - káromkodott Bornemissza. - Akkor Básta ismeri már egész hadállásunkat. Kém volt a nyomorult! - Magyarázón fordult Lippaihoz: - Két napja jött egy Horváth nevű hajdú Básta seregéből. Azt mondta, átáll és nagy hasznunkra lesz, mert tanult pattantyús. Két napja lődörgött szabadon a táborban. És most ez lett belőle...

- Eddig is tudta Básta, hol van Osgyán - kiáltotta Németi. - És Bocskai uram is tudta, miért állított engem a sereg élére. Majd Básta is megtudja.

- Azt nem parancsolta Bocskai úr, hogy megmérkőzzünk - ellenkezett óvatosan Bornemissza. - Csak arról volt szó, hogy zavarjuk, tartóztassuk az ellenséget...

- Elég! Bornemissza uram konspirál ellenem Lippai urammal?

- Amit főkapitány uram mond, én azt cselekszem - mentegetődzött amaz.

Lippai szomorúan felállt. Kezét nyújtotta:

- Ne haragudj, pajtás. Én még egyszer kérlek, ne kockáztasd a háború sorsát. Remélem, találkozunk még az életben, ámbar te nemigen igyekszel arra. Addig is engedd meg, hogy Szentpéternél gyülekező seregemből segítséget küldjek. - Császár Petihez fordult. - Írj azonnal parancsot: négyszáz hajdú vágatva siessen Osgyánhoz Németi főkapitány uram parancsa alá. Az írást magad vidd rögtön nyargalvást Szentpéterre.

Németi Balázs erre mitsem szólt. Kedvetlenül elfordult régi társától.

*

Az öreg Nagy András kapitány vezette Osgyánhoz a négyszáz főnyi segítséget. Peti is velük tartott. Mikor másnap délelőtt közeledtek a helyhez, ágyúlövéseket hallottak. Előbb négyet, aztán kettőt. Ebből Peti kitalálta, hogy a kastélyból is, majd a híd mellől is kilőtték az ágyúkat. Itt az ellenség!

A falu közelébe érve, szabályos időközökben sorlövéseket hallottak.

- Ezek a német puskások! - szorult el a fiú szíve.

Az elsáncolt faluba nem engedték be Lippai katonáit. Azért hát Nagy András belovagolt Petivel, hogy jelentkezzék Németi főkapitánynál; a csapatok lövéstávolságra állapodtak meg a rimaszombati útra néző sáncról.

Sűrű füst csapott a szemükbe, amint végignyargaltak a falun. A hideg novemberi napot fölmelegítették az égő háztetők, ropogó zsupfödelek. Egyre-másra tüzes ágyúgolyók csaptak a házak közé, a kazlakba. A falu lángban állt. Az udvarokon jajveszékelő asszonyok batyut kötözték. Sikoltozó gyerekek kapaszkodtak anyjukba és arcukat a szoknyába rejtették. Birkák bégettek, malacok visítottak. Férfiak kötelet kötöttek a marhák szarvára, úgy vezették ki az istállóból, hogy megvadulva el ne iramodjanak.

Péter a kapitánnyal csakhamar a falu innenső végén állt. Elvakultak, köhögtek a füsttől, de amikor a szellő egy-egy pillanatra kitisztította a levegőt, tájékozódtak.

Az ellenség közeledésekor Németi Balázs maga vezette háromszáz legjobb lovasát elébe. Daróc falunál bukkantak a német előőrsökre, ezeket levágták, majd a vértésekkel viaskodva vonultak vissza. Igen ám, de addigra itt a hidat sebtében elbontották. Nem tudtak átjönni az innenső partra. Peti látott távolabb magyar lovasokat, amint az erdők felé nyargaltak szétbomlott sorokban. Mások balra, a megerősített tábor dombja alatt vergődtek át egy iszapos gázlón; voltak, akik a vízbe veszték, a többiben nagy kárt tett már a német lövése.

A híd roncsainál a két magyar tarack éppen tüzet adott. Ezekről kétfelé öt-öt század állt villogó kaszákkal, felállítva szép négyszögekbe.

A patakon túl most bontakozott ki az ellenség. Hátrább alacsony halom húzódott, onnan dörögtek az ellenséges ágyúk. Torkukból vastag füst gomolygott és ebbe a feketeségbe villant a lövés tüze. Lövéseiket a falura irányozták. A paraszthajdúk rendeit nem érintették, mert ezek oly közel voltak, hogy ugyanakkor saját embereiket is eltalálhatták volna.

Merthogy azok már egyes helyeken igen előrejuttek. Ötven főből formált puskás szakaszokat kétszáz főből álló lándzsás zászlóaljak váltogatták. Tíz puskás állt egy sorban. Földbeszúrták vaspálcájukat, ennek villaalakú tetejére támasztották a fegyvert és vezényszóra begyűjtötták kanóccal. Aztán töltéshez fogtak. Abban a szempillantásban a mögöttük álló ötödik sor előreszaladt, felsorakozott előttük, az szúrta le villáját és készült tűzadáshoz. Míg egy sor lőtt, négy sor végezte a töltést. Minden sorlövéskor a puskások mellett álló lándzsás csapat is két lépést tett előre, így közeledett szép rendben a hadvonal.

A magyar oldalon csak két csoport hajdú viszonzta a lövéseket, de a kastély bástyájáról a négy ágyú jól dolgozott. Bornemissza János vezette a völgyben álló csapatokat.

- Jól van, Bornemissza uram! Minden szépen megy! - kiáltotta Németi Balázs, aki a patakon átvergődve, most ért a hídhöz.

- Csak tovább!

Nagy András jelentkezett a parancsnoknál.

- Köszönöm édes fiaim! Maradjatok tartalékul, ahol vagytok. Ezen a szűk helyen nem férünk el többen... Ejnye, máris zavar van!

Németi Balázs huszárjai átázva értek az innenső partra, meglazult hevederrel, félrecsúszott nyereggel. A domb és a patak közt se helyük, se idejük rendezkedni. Német lándzsások máris utánuk indultak. A gyalogság mögé kellett vonulniuk. De ugyanakkor a túlsó szárnyon, a kastélydomb lábánál is a szárnyat képező lovasok a németek puskatüzébe kerültek, nem viszo-

nozhatták, a vízen át nem is támadhattak. Ezeket is a gyalogok mögé rendelte Bornemissza, hogy majd akkor avatkozzanak a harcba, amikor a gyalogokra kerül a sor.

A lovasok hátrahúzódása azonban zűrzavart keltett a gyakorlatlan parasztcsoportok közt.

- Futnak! - kiáltotta néhány hang. - Itt hagynak bennünket!

Az imént még oly szépen álló kaszás négyesek megbomlottak, összekeveredtek és a lovasoknak nem volt útjuk a hátravonulásra. És minthogy mégis el kellett vonulniuk, hogy rendbeálljanak, utat törtek maguknak. Ez fokozta a zavart. Bornemissza ott forgódott köztük lovával és kiáltozott, hogy mindenki maradjon nyugodtan a helyén és teljesítse a parancsot.

Drága perceket mulasztott el a kaszás had. A német zsoldosok ugyanis egyszerre több helyen gázoltak a vízbe. Volt, akit elnyelt az iszap, elsüllyedt a patakmeder gödreiben, nagyobb-részüket mégis átvergődött a mélyen. Tanult, fegyelmezett katonák voltak. A sekély vízben, közvetlen a magyarok előtt újra sorakoztak... Ekkor lehetett volna beszorítani őket a vízbe.

A vízparton álló ezer ekkor visszaözlött a faluba. Bornemissza már parancsot adott a tartaléknak, hogy az udvarokból, kertekből jöjjen elő. Jött is, de ebből még nagyobb keveredés támadt.

Peti látta, amint Németi Balázs felkapaszkodott a megerősített táborba. Kardjával intett katonáinak, hogy jöjjenek előre és lőjék a gázlókat. Nagy András bácsi ekkor így szólt Petihez:

- Gyerünk innen öcsém, ennek nem jó vége lesz. Soha, mióta a világ, tanulatlan had meg nem állhatott nyílt csatában katonák előtt.

Lóháton átvergődtek a falun a túlsó végéig. Bornemissza ott már kinyitatta a kaput, hogy fut-hasson, aki tud. Fejcsóválva nézte a csúnyán megzavart népet. Nevükön szólította, kiáltozva hívta a derekabbakat, hogy álljanak mellé: mihelyt a sokaság eltisztul az útból, ellentámadást akart indítani egy rendezett csapattal.

Péter innen látta, hogy a németek már mindkét dombon nyomulnak fölfelé. A kastély ágyúi megdördültek; alighanem kartácsra voltak töltve, mert elsöpörték a támadókat. Túlán, a táborból fegyvercsattogás és vad harci lárma hallatszott. Németi Balázs bátran felvette a küzdelmet.

Nagy András bácsi a tarkóját vakarva nézett oda fel:

- No, erre is áll a mondás: »Neki, Balázs! Hübele Balázs!« Nem jó munka ez, bármily serény, jó vitéz is Németi öcsém.

A domboldalon megjelentek az első menekülők. Csakhamar követte őket az elsáncolt tábor egész védőserege. Németi Balázs lóháton kimagaslott közülök. Nyugodtan, harsány kiáltásokkal vezette népét.

- No, nézzed! - csodálkozott András kapitány. - Hát ezek nem futnak?

Ha nem is rendben, de tömegben együttmaradt a hadinép. Lám, a tanulatlan kaszások sem szaladnak el az ellenség elől, ha bíznak vezérükben és a vezér a helyén van. A lejtőn megálltak és még egyszer visszafordultak. Németi kiáltására a puskások összetömörültek és töltéshez fogtak. Eközben a vezér maga is lándzsát vett kezébe és a dombháton feltűnő üldözőkkel szemben ellentámadásra vezette embereit. Micsoda riadással rohantak Balázs lova nyomába. Visszanyomták a németet. Aztán szép lassan tovább hátráltak lefelé. Az ellenség ismét a nyomukba szegődött. Ekkor a puskások kétszer adtak rájuk sortüzet, mire elmaradtak.

Ugyancsak vitézkedett Németi. Ha már hadvezérként kudarcot vallott, megmutatta, hogy jó katona és hű a zászlóhoz. Vezette tovább csapatainak maradékát és csakhamar elnyelte őket a völgyben az égő falu füstje.

Petiék várták, mikor bukkannak fel a Rimaszombat felé vezető úton. De Németi Balázs nem futott meg a csatából, melyet maga keresett. Harcolni akart utolsó leheletéig. Egyszerre csak, kiemelkedve a füstből, a túlsó domboldalon tűnt fel. A kastély még érintetlen volt. Oda húzódott a megmaradt sereg, oda vetette be magát végső küzdelemre...

- Vajha tarthatná magát! - sóhajtotta Bornemissza. - Básta nemsokáig ülhet meg a vár alatt; egész seregével; de vajjon, meddig tarthatja magát Balázs uram?

A Szentpéterről jött segítőcsapat szép rendben várta az út mentén, amíg az utolsó menekülők is kijöttek a faluból, az utolsó ugrádozó kecskét is magával húzta egy kislány az erdőbe. Mikor aztán az első németek bukkantak ki a füstből, András bácsi rájuk küldött egy szakaszt, az elsőket levágták. De a vértéseket nem akarták magukra zúdítani. Itt már nem volt dolguk. Megfordultak és visszatértek a maguk táborába...

Ott gyűltek, gyülekeztek a seregek. Sok-sok tábortűz égett az éjszakában. És Peti a sötétben, valamelyik tűz mellől szomorú ének foszlányait hallotta. Frissiben kelt a história:

Ezenközben németek készültenek...

*Básta Györggyel sokan gyülekeztenek,
Borsod vármegyében fészket vertenek,
magyarokkal megvívni igyekeznek.*

Németi Balázs ott gonoszul jára...

*vakmerőség ott neki nem használta.
Mást bokornak ne nézz a viadalban!
Ellenségtől félj végig viadalban!*

*Sok jó szegénylegényt Balázs ott veszte,
bizodalmat ezzel németnek szerze...*

NEGYESDIK RÉSZ

- Imhol parolám nagyságod szolgálatjára - mondotta Homonnai Drugeth Bálint.

A szentpéteri táborban, Bocskai sátrába lépett be. A sátorban már két úr ült. Az öreg Rákóczi Zsigmond és a fiatal Mágocsi Ferenc. Hosszú idő óta először volt Bocskai vele egyenlőrangú emberek társaságában, nemzetségük régiségét, vagy birtokaik nagyságát tekintve.

- Igen jó néven vesszük tőled, uramöcsém, hogy elsőik között vagy az ország bárói közül, kik mellénk álltak a szabadságért kezdett ügyünkben - felelte Bocskai István. És amit nem láthatott sem Lippai Balázs, se Kátay Mihály, se más, magukfajta jobbágyi származású vagy kisebb nemesúr, barátságos arccal nézett most beszélő társaira.

- Nehezen értettük meg nagyságod indulatját - szólalt meg Mágocsi, akit apja küldött maga helyett a táborba. - Látván a pórság csöndülését és szenvedvén a szegénységtől, amely házunkra, majorjainkra, asztagjainkra tört, inkább készek lettünk volna Básta uramhoz folyamodni. Inkább hittünk a gyűlevész nép felkelésének. Ki hitte volna mindjárt, hogy Bocskai uram legyen ezeknek mögötte? De meggyőződve alaposan a dolgok körülállásáról, nagyságodban megvagyom bizodalmonk.

Bocskai arca változatlanul derűs volt, csak hangja lett igen nyomatékos, amikor mondotta:

- Kismarjai Bocskai István nem búvik ki a maga bőréből!

Rákóczi Zsigmond krárogott. Csak nehezen találta meg hangját:

- Ebben nyugodtak vagyunk. Többen is követni fognak minket az ország elei közül. Illésházy István uram is hazatérőben vagyon Lengyelországból. Mikorra várja nagyságod?

- Minden percenetben itt lehet.

Homonnai eközben szintén elhelyezkedett egy tábori széken. Zömök, negyvenéves forma lehetett, tízzel fiatalabb Bocskainál.

Tisztelettel figyelt az idősebbek szavaira. Közben odakünn zúgott a tábor. Tülkölés, éljen-rivalgás új és új csapatok érkezését jelentette. Mikor legnagyobb volt a zajgás, sípolás, mert Csillag bég vezetésével krími tatárok vonultak fel és a magyar tábor mellett telepedtek meg, mint a török segédc csapatok elsői, akkor érkezett csekély kísérettel Illésházy.

- Adjon isten jó egészséget nagyságodnak - ezzel lépett be a fejedelem sátrába. Szárazfejű, magas ember, válla jártában kissé előrehajlik és hosszú karjaival kaszál. Lába is hosszú: oly méltóságosan rakja egymás elé ezeket a vékony, kissé befelé görbülő lábszárakat, mintha minden lépésével mondaná: ide nézzetek, ki vagyok én! Orra is vékony, hosszú. Homlokán, halántékán ősz fürtök; arcának színe lilászörös. Ez illik viselőjének állandóan mérges természetéhez. Kurta üdvözlés után, még le sem ült, már rákezdte:

- No tessék! Mindjárt tudtam, előre megmondtam. Nem vezet jóra ez az egész. Most is azt mondom: csak ő szent császári felsége kegyelmétől függünk, ahhoz kell fordulnunk. Minek áll össze egy Bocskai István holmi paraszttal, új dolgok kezdőivel!

- Ugyan, mi történt?

Illésházy összeszorított szájjal beszél, helyesebben csak szája bal csücskével, amelyet félrehúzó és úgy fröcsköli a szavakat:

- Hát nem tudja még nagyságod? Én útközben hallottam... No, Básta uram ma alaposan befűtött nagyságod hadnépének... Osgyánnál. Hírmondó sem maradt belőlük...

- Még nem vettük hírét - felelte nyugodtan Bocskai. - A szóbeszéd többnyire túloz. Hogyha úgy is volna, mint nagyságod mondja, erőnk nem vallja kárát, mert csak csekély előhad vala Osgyánnál. Majd megtudjuk, mint volt.

- Mint volt? - Illésházy rekedten nevetett. - Ahogyan lesz! Parasztok voltak ott. És nagyságod serege nagyobbrészt mindenhol parasztokból vagyon. Úgynevezett serege! Jobbágyok, szolgák, nem katonák!

- Nem félünk így sem Bástától.

Illésházy változatlanul tovább mérgelődött:

- Hiszen tudtam én, kár kijönnöm Lengyelországból. Mehetek vissza. Csak hiába fáradtam. Nagyságod nem fogja pórhadakkal legyőzni őfelségét... Traktálni kell vele. Alkudjunk, tárgyaljunk, hogy adja vissza elkobzott birtokainkat és bocsásson meg nekünk. Én csak amondó vagyok...

- Helyes. És éppen Illésházy uramtól várjuk, hogy megkezdje a tárgyalást a császárral a békesség felől. Addig is, mellettünk lévén az ország népe, hadakozunk Básta uram ellen. Beati possidentes⁸ - tartja a latin: Jó annak, aki birtokon belül van. Most a császár ül nagyságod birtokaiban; mielőtt traktálni kezdenének, visszaültetjük oda nagyságodat.

- Parasztszolgákkal? - pattant fel vörösen a nagyúr. - Inkább...! - Felugrott, mintha ki akarna rohanni a sátorból. De meggondolta és visszaereszkedett székére, aztán nem szólt többet. Csak lilás vörös képét forgatta és magában dörmögött.

Bocskai szemében gúnyos vidámság csillant meg, amint Illésházyra nézett, mintha mondaná: Birtokaidat bezzeg az ördög kezéből is szívesen visszaveszed... Tudta, hogy a hatalmas, gőgös Illésházy dül-fül, amiért Bocskai lett az ország vezére. Csak ennyit szólt hozzá csöndesen, de nem él nélkül:

- Mi ezekkel a panaszokkal meg tudtuk védeni birtokainkat és így most senkitől sem kell várnunk, hogy visszaadja nekünk azokat. Igaz, hogy nem szaladtunk a császár haragja elől Lengyelbe, hanem fegyvert fogtunk...

Illésházy úgy képzelte, hogy vágásra vágással felel:

- Csakhogy mi mindenkor igaz hívei maradtunk őfelségének és akkor sem rebelláltunk ellene, amikor álnok szolgálai hamis ítélelevelet koholtak ellenünk fej- és jószágvesztésre, hanem őfelsége kegyelméhez folyamodtunk...

- Vagyis őfelsége ugyanazon álnok, orv és lopós minisztereihez, akik a hamis ítélelevelet koholták és azáltal nagy darabokat szeltek le maguknak az Illésházy-birtokokból - mosolyodott el a fiatal Mágocsi.

Illésházy arca még lilább lett, az öreg Rákóczi krákolgott. A szóváltás Illésházy esetére célzott. Az elmúlt esztendőben a császári udvarban elhatározták, hogy Magyarországnak azt a nyugati részét, amely a Habsburgoknak jutott, besorolják az örökös tartományok közé, megszüntetik különállását. De mi volt az ország? Pár tucat nagyúr birtoka. Végezni kell ezekkel a főurakkal, akkor nincs »ország«, a császár dús uradalmához jut, melyekből tetszése szerint osztogathat megbízható híveinek birtokot. A zsíros konc reményében a bécsi tervnek magyar cinkosai is

⁸ Beáti posszidentesz.

akadtak. Illésházy kifosztásával kezdték a sort. Protestáns volt és birtokai a nyugati határ közelében terültek el. Nosza, a császári miniszterek hamis vádat koholtak és Istvánffy Miklós alnádor minden törvényes bíraskodás nélkül fabrikált egy ítélelevelet, még az ország pecsétjét is rátette: Illésházy Istvánt fej- és jószágvesztésre ítélték. Ettől a nagyúr úgy megijedt, hogy szó és védekezés nélkül kifutott Lengyelországba. Birtokait elszedték - Istvánffy is kapott belőle megfelelő jutalmat... Bezzeg, amikor aztán Bocskaival akarták ugyanezt megismételni, visszájára ütött ki a dolog. Azóta mindenki gondolt valamit Illésházy István okossága és bátorsága felől. És ez nem volt hízelgő reá nézve.

Ezeket a gondolatokat kavarta most fel a szócsata. Tudta ezt Bocskai István. Hallgatva nézte az úri társaságot. Aztán felállt, széke mögé került, a támlára tette kezét és csendesen beszélni kezdett:

- Urak. Ötvenesztendős koromban kellett megértenem, hogy egész életemben téves úton jártam... Huszonhétesztendős voltam, amikor országos méltóságra, mintegy Erdély élére jutottam. Báthory Kristóf halála után gyermek fia, Zsigmond töltötte be a trónt. Gyámja lettem, mint anyja után nagybátyja, legközelebbi vér szerint való atyafia. Ettől fogva egyetlen cél vezérelt: helyreállítani Magyarország egységét, hogy ott folytathassuk történelmünket, ahol az 1541-iki katasztrófa megszakította, amikor a török elfoglalta Budát és éket verve az ország közepébe, kettérepesztette azt. Apámtól még sokat hallottam arról az időről, amikor magyar király trónolt Buda várában. Azt a régi, kíváncsú állapotot kerestem. Tapasztaltuk, hogy a Zápolyai II. János ereje kevés volt ehhez, de még Báthory Istváné is, aki pedig lengyel király is lőn. Reménységemet a Habsburgokba vettem, akik a császári hatalom birtokában mozgósíthatják a németeket, spanyolokat, a pápát, akár az ördögöt is - de rendelkeznek erővel, hogy a törökkel szembeszálljanak és Magyarországot egyesítsék. Azt az utat követtem, amelyen hajdanvaló Fráter György kudarcot vallott. Bevallom, én is kudarcot vallottam.

Erdély a császár kezére került. És mi lett a következés? Ami Fráter György idejében. A császár gyöngének bizonyult Magyarország egységét kivívni, de elég erős Magyarországot Erdéllyel együtt kirabolni. Gyöngye a törökkel szembeszállni, de erős a magyar szabadságot eltiporni. Mint magyar király nem Magyarország érdekében mozgósítja császári erőit, hanem Magyarországot határgrofságnak használja, hogy védje német tartományait, és elvérezzen érte; ezenfelül fosztogatja és raboltatja, mint a spanyolok Amerikát. Illésházy uram is a megmondhatója...

Hiába a vér, hiábavaló volt minden áldozat. Előlről kell kezdenem és mindent megfordítva. Van bátorságom és erőm ezt megvallani. Töröknél nagyobb ellensége a magyarnak a császár; először őt kell kivenünk az országból...

- Hohó! - emelte fel ujját Illésházy. - Nem addig van az! Ez lázadás! Isten ellen való véték, öfelsége isten kegyelméből viseli Szent István koronáját!

- Ám viselje, amíg viseli - folytatta Bocskai. - Nem kívánjuk elvitatni tőle sem a koronát, sem a királyi címet. Tán ha Bécsben a császár személyében akad egy magyar királyka, a török is inkább csínján bánik velünk. Annak a bécsi királynak azonban minél kevesebb magyar föld jusson kirablásra, törökkel való csatatérül. Mi Erdélyhez minél több magyar földet kapcsolva, megújítani kívánjuk ama gyümölcsöző évtizedeket, amikor a törökkel szövetségben lévén, senki idegen ellenség földünket nem tapodta.

- Jól vagyon ez! Így legyen - helyeselte Homonnai.

Rákóczi Zsigmond harakolt, egészen belevörösödött. Minden szem feléje fordult. Talán nem akart semmit sem mondani, de a pillantásokat magán érezve, mégis megszólalt:

- És mi légyen a szegénységgel? Felülve maradjon?

- Az, az - tódította Illésházy és kaján pillantást vágott a fejedelem felé.

Bocskai elősétált széke mögül és megállt Rákóczi előtt:

- Nagyságodat, Zsigmond bátyám, kérném, hogy némi válogatott hajdúsággal bemenne Erdélybe és ott képünket viselvén, rendet csináljon, mivelhogy ott már a császár embereinek semmi keresete sincsen...

Rákóczi Zsigmond fejhajtással vette tudomásul megbízását. Bocskai folytatta beszédét:

- Ama háromszáz bujdosó hajdút, aki Kereki várunkat védelmezte, az elpusztult köleséri jószágon kívánjuk megtelepíteni örök szabadsággal. A többi hadakozó hajdúság felől is formálunk oly gondolatokat, hogy miképpen a keleti végen a Székelyföld vagy, nyugat felé, a törökkel érintkező elpusztult földeken holmi Hajdúföldet fundáljunk...

- De nem a mi szolgáinkból? - hörrent fel Illésházy.

- Senkinek törvényes jussát nem sértvén - fejezte be gondolatmenetét Bocskai István. Majd a feszülten figyelő Homonnai elé lépett:

- Téged, Bálint öcsém, szentpéteri táborunk generálisává teszünk. Cselekedj meg mindent, hogy illően fogadjuk Básta uram csatáját...

*

Az osgyáni csata estéjén Básta tábornok a következő levelet küldte Bécsbe:

Ezennel jelentem, hogy a táborral ma Osgyánhoz értem. Ott találtam az ellenséget és hamarosan legyőztem. Ámbár nagy számmal a várba hátráltak és onnan védekeznek, de ilyen nagy sokaság ott sokáig nem tarthatja magát. Remélem tehát, hogy Ő Szent Felsége kívánsága szerint, Magyarország ügyeit hamarosan megint az előbbi állapotukba hozom.

Kelt az osgyáni táborban, november 18-án, 1604.

Básta

U t ó i r a t. Intézkedést kérek további löporküldemények iránt. Közlöm továbbá, hogy mielőtt jelen leveletem lezártam volna, a lázadók kirohantak a várból; egy részük átvágva magát, a közeli erdőkbe menekült, a többit lekasaboltuk. A várat elfoglaltuk. Ez alkalommal egy kazal tövében, bal combján lövés okozta sebbel elfogtuk Bocskai ezredesét, Németi Balázst. Rögtön megparancsoltam, hogy jobblábánál fogva akasszák fel.

Kollonics Ferdinánd úr a mai támadásnál megsérült, de sebe nem halálos, őszintén sajnálom ezt a balesetet.

Kelt mint fent.

Básta

*

Két óra múlva Básta levétette a fáról Németi Balázst. Egy tábori borbély eret vágott rajta. Aztán bevezették Básta sátrába. A sátorban egy fáklya világított. A tábornok az asztal alá nyújtotta lábát, hátratámaszkodott székében és karbafonta kezét.

- No, nyújtózkodtál a sok lovaglás után? - kérdezte nevetve.

Németi Balázs igen elgyöngült. Forrt benne a méltatlankodás, a harag. Nem felelt.

- Nem tudod, ki előtt állsz? Majd megnyitom a szádat, paraszt!

- A háborút csak most kezdtük - felelte csöndesen Németi. - Még nem tanultuk meg, hogyan kell bánni a foglyokkal. Álmosdnál elfogtuk Petz ezredest és nemes tisztjeit. Bocskai úr kezében vannak. Majd üzenek neki...

Básta nevetett.

- No, ülj le! Beszéljünk okosan... Mit csináljak veled? Felnégyeltesselek és azután vágassam le a fejedet, vagy fordított sorrendben?... Persze, megállapodhatunk abban is, hogy szolgálomba állsz. Utóvégre hajdú vagy. Nálam biztosabb a kenyered, mint Bocskainál, akit két hét alatt pokolba kergetek. Ismersz már. Nálam is ezredesi pátenst kapsz. Köszönd meg szépen.

Németi Balázs előredőlt ültében. Fáradtan a térdére könyökölt. Halványan mosolyogva nézett Básta szemébe.

- Köszönöm szépen... de nem kérek belőle. Most már te is ismersz. Ha közönséges zsoldoskapitánynak tartanál, nem ültetnél le, hanem már régen leüttetted volna a fejemet. Ugye?

Básta bólintott.

- Én azonban a nép kapitánya vagyok. Az én szavamra Gömör megye egész parasztsága fölkel. Hallom, kétezren estek el Osgyánnál. Az én hibámból. Ezért megérdemlem a halált. De akár azok ölnek meg, akiknek felelettel tartozom, akár te - ezzel a fölkelés nem ér véget. A kétezer helyébe máris húszezer gyülekezik az egész vidéken.

- Látod - felelte Básta. - Értelmes ember vagy. Hát igen. A vidéket le kell csöndesíteni. Jobb szép szóval, mintha kétezer után még húszezret kellene levágnunk. És lecsöndesíteni te tudnád a legjobban. Ezenkívül a javát még szolgálatodba is fogadnád...

- Hogy Németi Balázs parasztjai öljk Lippai Balázs parasztjait? Ebet ebbel maratsz, mi? Jól kifundáltad... Mit várhat még ez a Németi Balázs? - gondolod magadban. Elvesztette a csatát és ezzel övéinél a becsületét is. Előbbeni táborában nincs több keresnivalója, de ellenük harcolva még érdemeket szerezhet a császárnál...

- Úgy, úgy!

- Csakhogy az én nevem Németi Balázs. Nem pedig: áruló. - Felállt. - Felnégyeltethetsz, levághathod a fejemet. Nincs több szavam.

Megfordult és kifelé indult. Básta úgy szólt utána:

- Most még nagyon tüzes vagy. Lehűthetem tüzedet. Egyelőre nem bántlak. Még gondolkodhatsz!...

*

Most már Lippai Balázs sátra is Szentpéternél állott. A szepesi ostromot az osgyáni csata-vesztés hírére megszüntették, a fejedelem Lippai csapatait a táborába gyűjtötte. Barbiano grófnak addigra mindössze hatvan katonája maradt a várban, azokkal futhatott ki végre az országból, a császárhoz, mentegőzni.

Lippai sátrában a lócán magas, vállas férfi ült. Ormótlan csizmába bujtatott lábait szétterpesztve, teljes hosszúságukban nyújtotta maga elé, tenyerét combján nyugtatva. Börnadrágja a csizmaszárba gyűrve. Övén széles paraszti bőrtüsző. Első pillantásra valami erdészfélének nézne az ember, de abaposztó kabátján kapitányi vállszalag. Képe kerek, egészséges, haja

keseszőke, homlokába, fülére lóg. És ez a piszeorrú arc olyan szélesen, derűsen mosolyog, hogy szája majdnem a fülét éri.

- Hát hogyan is volt az Bicse várával, Bjeli Stec? - kérdezte Lippai Balázs.

Bjeli Stec szőke szakállas, kerek képe csupa nevetés.

- Hát az úgy történt, hogy a bicsei *szedlják* maguk küldtek értünk. A Thurzó grófok ugyancsak szipolyozták a bicseieket. És mivelhogy az ilyen embernyúzóknak nagy a jámborság, fényes pápista templomot építettek a luterista bicseieknek és mellé jezsuita iskolát is. Az uraság önmagáról sem feledkezett meg: csoda fényes kastélyt emeltek a községben. Mit tehettek a bicseiek? Fejük felett emelkedett az erős bicsei vár.

No jó. Egy este kibontott *zaszlavával*, dobszóval bevonultunk Bicsére. A két bicsei várnagy: egyik nagyobb fajankó, mint a másik. Úgy megijedtek tőlünk, hogy az orrukat sem merték kidugni a várból...

Bjeli Stec abbahagyta a szlovák szavakkal tarkított elbeszélést: nevetnie kellett a kellemes visszaemlékezésen.

- Az volt a tréfa! Neki a pápista templomnak. Leütöttük az összes kőszentek fejét, mindent összetörtünk. Üszköt rája! Aztán neki az urasági kastélynak...

- Üszköt rája! - nevetett Balázs.

- A várból meg csak nézték... Rájuk üzentünk, hogy fejükre gyújtjuk a várat is, ha nem fizetnek ennyi meg ennyi sarcot és nem adják át a várat. Fizettek. És kivonultak a várból kegyelemre. Mi a sarcot szépen megfizettük a bicseiekkel. Legalább visszatérült nekik valami abból, amit Thurzó uraimék kivágtak a bőrük alól... Hát így jártunk Bicsén.

- Vannak-e arrafelé, Trencsényben, Árvában más kapitányok is?

- Deli Kozma, Pala Pál... Mióta kitört a *vojna*, minden *szedlják* hajdú akar lenni. De én csak olyant veszek be, akinek jó fegyvere van és rendes ruhája. Bjeli Stec zászlóalját meg lehet nézni.

- Nohát, Bjeli Stec, eddig csak a magad szakállára jártál, most adok neked kapitányi pátenst-levelet, igazi katona leszel. És mindjárt feladatot is kapsz.

- Köszönöm szépen, generális uram. Mi lesz az?

- Hallottad hírét Illésházy István grófnak, akit a császáriak fej- és jószágvesztésre szentenciáztak? A birtokait elvették, ő Lengyelbe futott... Hát ezt az urat most hazaviszed és visszahelyezed trencsényi várába.

A szlovák kapitány mosolya megfakult.

- Maradt volna Lengyelben! Ott se koplalt, van neki földje, jobbágya ott is elég. Még én telepítsek haza egy nagyurat?!

- Igazad van - bólintott rá Lippai Balázs. - Nekem se öröm, ha a grófok mifelénk szaporodnak. Szívesebben látnám, ha fogynak. Mégis itt arról van szó, hogy ezt a nagybefolyású embert csak azért is a császár képébe kenjük, Básta háta mögé. Érted már?

- Értem. Akkor isten neki! Hol az az Illésházy úr?

- Gyere.

Bjeli Stec a fejébe nyomta széleskarimájú, tollas kalapját és követte Lippait. Bocskai sátra közelében találták meg Illésházyt. A magas, kajlalábú, görnyedtvállú úr vezéri buzogánnyal kezében, társalgott főemberekkel.

- Imhol nagyságod szolgálatjára Bjeli Stec hajdúkapitány - szólította meg Balázs, kalapját levéve.

Amint régente illett, a szlovák parasztkapitány barátságos kézfogásra nyujtotta tenyerét, amivel a kisebb ember ajánlotta magát a nagyobbnak. De Illésházy csak feléje fordította véres szemét és horkant egyet, mintha mondaná, hogy paraszt vele még ennyit se közösködjék. Bjeli Stec nem jött zavarba. Talán még örült is ennek, mosolya kifényesedett. Hatalmas medvemancsával pártfogólag megveregette a nagyúr vállát:

- Ne félj, uram. Úgy hazavisszük Trencsénybe tenagyságotat, mintha szárnyas angyalok hordanának az ölükben.

Aki ekkor Illésházy István úr önnagysága lilás-vörös ábrázatába nézett, azt gondolhatta volna róla, hogy menten megüti a guta.

*

Básta tábornok tudós ember volt, nemcsak egyszerű katona. Szép könyvet írt a hadászat minden csinjáról-binjáról: hogyan kell egy seregtestet összeállítani, különböző terepeken vonulni, ütközetre felfejlődni, és a többi. Mindezt ékes rajzok, vázlatok, tervek is szemléltették olasznyelvű könyvében. Legtöbbet foglalkozott a táborverés művészetével, az erőd-építéssel és a megerősített tábor biztosításával.

Ezt Császár Peti is tapasztalta, amikor egy gubancszőrű, de jólábú parasztló hátán igyekezett Putnok felé. Két lovas állt az úton: egyiknek kezében lándzsa, másikban karabély.

- Mit árulsz fiú?

- Almát.

Lován kétfelől két puttony lógott, tele szép, piros almákkal. Háromszáz lépéssel odébb már tíz lovas állt keresztben az úton. Újabb ötszáz lépésnyire már ötven. Innen már hallatszott a had zaja, a szaga is elhatott idáig. Magaslatról megpillantotta a tábor. Hosszú lejtőn túl ismét magaslat emelkedett: tetején Putnok városa, errefelé az oldalában a tábor.

Olyan volt, mint egy óriási vásár. Sok-sok sátor: felettük por, füst, a lacikonyhák étel- és a lovak trágyaszaga hömpölygött.

Peti az almákkal akadálytalanul bemehetett a kapun. Azon belül egész századnyi kapuórség pihent készenlétben. Így volt ez a tábor összes kapuinál, a tábor felé haladó összes utak irányában. Ahogy Peti belépett, a tábor piacterére érkezett. Itt markotányosok mérték a sört, csapolták hordókból a bort, ordítottak a német és vallon katonák, felöntöttek a garatra. Máshol vasedényekben sistergett a zsíros pecsenye: a vevő tartotta kenyerét, választása szerint villázott ki a pecsenyesütő egy szelet húst és rakta a kenyérre. Ismét másfelől szitkozódás, veszekedés hallatszott: Nincs több hitel! - fogadkozik a markotányos a követelőző pénztelen zsoldosnak. - Ma pénzért, holnap ingyen!

- De ha nem kapunk zsoldot! Nem dögölhetek éhen!

- Ezt intézd el a generálissal, ne velem pörölj! - feleselt csípőre tett kézzel a kövér markotányosné.

Peti kantárszáron vezette lovát, lassacskán baktatott végig a táboron. Szemlélődött mindenfelé. Századonként csoportosultak a nagy, csúcsos sátrak, az ezredek táborhelye közt széles

utca, elegendő hellyel a sorakozásra. Szélről, a tábori sánc mentén a lovasság, tüzérség: hosszú sorompókhoz kötve sorban a lovak, fejükön abrakos tarisznya: a ganajt lapáttal a sánc-árokba hányják a katonák. Hát szép rend volt, az bizonyos. A tábor nagyjában négyzetalakú volt, földsánccal, árokkal körülvéve. A mérnökök, erős előcsapatok kíséretében napokkal a sereg előtt járnak. Kimérik a tábor helyét és a környékről összeterelt parasztokkal kiásatják a sáncokat, megtüzdeltetik karókkal és felhánytatják középen a dombot is, ahol a vezér sátra áll.

Peti a vezéri sátor körül őgyelgett. A kis domb lábánál a tábornok törzsszázada táborozott: egy szakasz állandó őrséggel vette körül a magaslatot. Peti már végigjárta a táborban a gyalogság, a lovasság, de még a tüzérség és a műszakiak táborrészeit is, de sehol sem találta, amit keresett. Különben is valószínű, hogy az oroszlán barlangjában tartja zsákmányát: a prófosz csakis a törzsnél lehet, a generális közelében.

- Almát vegyenek! - kiáltozta és kantáránál fogva, lovát bevezette a törzs sátrai közé. Három szép almát adott a legkisebb rézpénzért. Nem sietett, lassan haladt sátorról sátorra. Eltréfált a katonákkal. Annyira nekibátorodott, hogy már a sátrak bejáratát fedő lebernyegeket is félrehajtotta és mindenhová bekiáltott:

- Almát vegyenek!

Aki nem volt őrsegen és nem volt pénze vagy kedve a piacra menni, a sátrak közt ácsorgott, tereferélt a napfénytelen, nedves, hideg későőszi délelőttön. Kisebb rész azonban ki sem mozdult a sátrak langyos, levegőtlen homályából. Heverték a szalmán: volt, aki aludt, volt aki felkönyökölve vagy hanyattfekve beszélgetett: akadt olyan is, aki helyet kotorva a szalma közt, nagy figyelemmel kockát vetett szomszédaival.

Peti sorra benézett mindegyik sátorba. Volt, ahol egy-két mogorva alak durva szavakkal kiutasította. Máshol elvették kezéből a kínált almát, de fizetés helyett kinevették... Az őrsegen lévő szakasz sátrai üresek voltak, csak két-három beteg heverészett ottan. Hátra voltak a tiszti sátrak. Az egyik előtt őr unatkozott.

- Mit akarsz? - förmedt Petire.

A fiú megkockáztatta, hogy ökölcsapás lesz a fizetsége: almát nyomott a katona kinyújtott kezébe. Az dörögött valamit és beleharapott az almába. Peti ebbe a sátorba is bedugta a fejét.

A szalmán felhúzott térdel két teljesen felszerelt katona ült, lábuk közt karabély. Velük szemben hanyattfekve feküdt Németi Balázs bácsi. Vasbékó a két bokáján, összekötve hosszú, könnyű lánccal. Egyébként kedélyesen beszélgetett két őrével.

- Almát vegyenek!

- Mennyiért adod? - kérdezte az egyik őr.

- Fillérért hármat.

- Adj.

- Ilyen almát nem találnak ezen a vidéken - magyarázta Peti jó hangosan, hogy magára terelje Németi figyelmét. Három-három almát nyomott a két katona markába, Balázs nyújtotta érte a pénzt. Az egyik őr máris Németi Balázs felé kínált egy almát, de Peti gyorsan megelőzte.

- Rádás a fogoly úrnak - mondta és egy különösen nagy almát nyújtott át Balázsnak. Míg pillanatig az őrök és a fogoly közt állt, az almán mutatóujjával kétszer arra a helyre tapintott, ahol egy kis nyílás viasszal volt beragasztva.

Németi Balázs csak a szeme sarkából hunyorított. Aztán olyan közömbös arccal fordult el Petitől, mint aki tudomásul sem vette létezését. Annyit se mondott: köszönöm.

- Jó lesz estére - dugta zsebre az almát - most nem kívánok enni.

Ennyit hallott Peti, amikor kifordult a sátorból.

*

Délután heves szél dudált a síkság felől. Becsapott az erdőkbe, nagy sóhajtásokkal zúgatta, mozgatta a fákat.

Estére megeredt az eső. Aki tehetett, tető alá bujt. Az esőcseppek oly sűrűn kopogtak a vászonfalakon, hogy odabenn az ember saját szavát se hallotta. Mindenki aludt. Még Németi Balázs őrei is egymás vállára hajolva bóbiskoltak. Ekkor vette elő Császár Peti almáját...

Odakünn csak az őrszemek álltak helyükön és füleltek a sötétbe, túl esőn, szelen, nem hallják-e ellenség közeledését, hiszen látni tíz lépésnyire sem láthattak el. A táborkapukat becsukták, tüzeket gyújtani nem lehetett.

Sötétedéskor Peti még egyszer gyorsan végigjárta a tábor, helyet keresett magának éjszakára, ahol megbujhasson. Előbb a markotányosokra gondolt. De félt megszólítani a durva, hangos embereket. Elvetődött a boglyák és szénásszekerek közé, a tábor délnyugati sarkába. Ott csak néhány fuvarozásra parancsolt paraszt lézengett káromkodva, de hogy ezek is bebújtak szekerekbe vagy bundájuk alá, Peti is letakarta lovát, megkötötte egy szekér rúdjaához: maga bebújt mindjárt mellette egy szalmakazalba.

Későn virradt. A dobok pörögtek, már amennyire esőben pöröghettek. Nagy mozgás volt táborszerte: indulás. Bontották a sátrakat, szekerekre raktak minden felszerelést. Mihelyt kivilágosodott, a lovasság egy része sorakozott, majd elindult kelet felé. A többi csapat meg a szekértábor, sorba beállt nyomába, ki-ki amikorra felkészült.

Peti ment velük. Puttonyában még néhány alma. Hol előrelovagolt, hol hátramaradt a vonuló oszlopok mellett. Végre megtalálta, akit keresett: Németi Balázst. Gyalog ment, kezébe felfogva lábbilincset, hogy ne akadályozza a járásban. Nyugodt arccal lépdelt, szinte vidáman és érdeklődve nézegetett mindenfelé. Combsebe alighanem jelentéktelen volt s az elmúlt két hét alatt behegedt. Előtte, mögötte két-két lándzsás lovagolt.

Egy darabon Peti oldalvást, velük egy vonalban haladt. Így egyszer alkalom adódott, hogy elkapja Németi tekintetét és cinkos pillantást váltsanak. Balázs bácsi lenézett bilincseire és mosolygott. Emelintett egyet a kezében tartott láncon. Peti földerült: értették egymást.

- Ne mászkálj itt folyton, te kölyök! Takarodj! - förmedt rá az egyik lándzsás kísérő.

Peti hátramaradt. Majd oldalt került egy ligetbe, ott leoldotta és elhagyta puttonyait. Aztán ismét előrelovagolt, valamivel Németi elé, úgyhogy annak folyton szeme előtt maradt. Időnként még lovát is táncoltatta. Akinek ez szólt, érthetett belőle. De többre most nem volt alkalom.

Az eső egész nap szemerkélt. Nehéz, csupa nedvesség volt a novembervégi levegő. A lovak, a vonómarhák párologtak. Az út óráról órára sárosabb, kátyúsabb lett. A környéket betöltötte a lábdobogás, a kerekek keserves csikorgása.

Básta serege Edelény felé vonult.

*

Szentpéter innen van a Sajón. A folyó másik partján, néhány mérfölddel feljebb van Edelény. Az edelényi templomdombot a lakosság már régen körülsáncolta a török ellen. Ez adta Bástának a gondolatot, hogy Edelényben erősen megvesse a lábát. Ezer tanult német és vallonzsoldost küldött előre, több ágyúval. Ezek éjt nappá téve dolgoztak a sáncok emelésén: gerendákkal támasztották meg: a sarkokon körbástyákat építettek, oda az ágyúkat tették, hogy oldaltűzzel védhessék a falakat.

Ezalatt Bocskai szentpéteri táborában mozgalmas élet folyt. Gyűlten gyűltek a csapatok. Szervezésük, gyakorlatozásuk elég gondot adott a vezéreknek. Lippai Balázs elemében volt. Kassai sötét gondjai nem foglalkoztatták. Nem is volt ideje most egyébre gondolni, mint Básta közeledésére. Amíg azzal le nem számolnak, kár a szót egyébre vesztegetni.

Ámbár a tábor főgenerálisa egy nagyúr: Homonnai Bálint, de a valóságban nemigen zavarja az embert. Csak tanakodik a többi főnemessel és vesződnek azzal a csoportonként, százanként szivárgó nemességgel, amely a vármegyékből nagynehezen összeverődik, ha már nagyon zargatják őket, hogy fel kell ülni.

Az erő Lippainál van. Hozzá ezrével érkezik a nép. A török segítségnek nagyobb a híre, mint az ereje: Csillag bég krími tatárjai és Husszein szolnoki pasa a maga csapataival párezer ember. Bocskai nem sürget nagyobb »pogány« segítséget, mert nem bízik benne, a török sem akarja kivonni a várakból erőit, mert nem bízik a magyarokban. Már akkor a parasztokkal mégis könnyebb boldogulni.

És Lippai szervezi a táborba özönlő ezreket. Az ő seregtestében nincsenek nagyúri tisztek. Hajdúkapitányokból lesznek az ezredek, tapasztalt strázsamesterekből - vagyis őrmesterekből - a főstrázsamesterek: az őrnagyok, akik az ezred igazi katonai szakemberei, vezérei. A hadnagyokat, kapitányokat és a kisebb tiszteket a falusiak választják, vagy az ügyesebbek magukat küzdik fel elismert vezetőkké. A kaszás, puskás népet csapatokba szervezik, vezényszavakra, katonai mozdulatokra oktatják a hajdúk. Csupa közrendű ember egymás közt: lelkesedik mindenki, teljes az egyetértés.

Egy reggelen Bocskai sátrába hívatta Lippai Balázst.

A fejedelem hosszú prémes köntösben iratai fölé hajolva, asztala mögött állt. Aztán szemét Lippaira emelte és mintha már megkezdett beszélgetést folytatna, úgy mondta:

- Igen, Balázs... A te vitézségedben és vezéri tudásodban bízunk legjobban ebben a háborúban... Ha Básta edelényi kastélyát elfoglaljuk, megfosztjuk támaszpontjától ezen a síkon, ahol esetleg csatát vívnánk vele. Úgy lenne több reménységünk a győzelemre... Téged bízunk meg az edelényi kastély elfoglalásával. Érted, mi a feladatod?

Egyhangúan dűnnyögve beszélt. Hol papírait nézte, hol futó pillantásra emelte szemét Balázssra. Az utolsó mondatnál homlokán két kis ránc húzódott és hangját parancsoló éllel kissé megnyomta.

Balázs nem félt a fejedelemtől. A nehéz feladatot örömmel hallotta, éppoly közömbös hangon felelt, ahogyan a parancs elhangzott.

- Értem. Mindjárt hozzáfoghatok?

- Mindjárt.

A fejedelem ismét az asztalára nézett. Balázs pillanatig várt. Minthogy több szót nem kapott, fejébenyomta sisakját és kissé megnyomva szavát, köszönt el:

- Isten megáldja nagyságodat!

És sietve kifordult a sátorból.

Aztán belevetette magát a feladatba. Generális volt, vállán keresztbe piros vállszalag. Lova pompásan száguld, ágaskodik, fordul. Parancsszavára peregnek a dobok, ezredesek, főstráza-mesterek rohannak hozzá, hogy meghallgassák utasításait. Kiáltoznak a kapitányok, a káplárok: sorakoznak a századok. Egyenes rendben villognak a lándzsák, végükön a szélben cicázó zászlócskákkal, aztán a sok-sok mezítláb talpaló parasztember, büszkén vállhoz szorítva kiegyenesített kaszáját. Hát még a puskás szakaszok! A hajdúk fölényeskedve kötekednek a paraszti puskás csapatokkal, ezek hahotázva vágnak vissza a goromba tréfákra. A tizes sorok oszlopokba rendezkednek. A zsoldoshajdúk száma jó másfélezer, a paraszthajdúké ötezenél is több. A zsoldosok jobbára lovasok. Századonként osztotta el őket a paraszti ezrek közé, ötszázat együtt tartott tartalékul.

A meztelen talpak és bocskorok csattogtak, cupogtak a sáros földeken, utakon, amint széles félkörbe fejlődve megközelítették, majd bekerítették Edelényt. Ökrök vontatták a nyolc ágyút. Az éjszakát tüzek mellett virrasztották: reggel felé aztán sűrű ködben a fekete emberkigyó mindenfelől a templomkastély közelébe nyomult.

Mire felszakadt a köd, a kastélybeliek csupa, csupa friss földkupacot láttak a bástyák közelében. A kupacok egyre mozogtak, terjedtek, közeledtek. Ezer meg ezer izmos paraszti kar hányt ki az árkokból a földet: csendültek az ásók. Futóárkokban ásták magukat előre a falakig, ahonnan hiába dördültek meg az ágyúk, hiába lövöldöztek a legügyesebb puskások: alig tudtak kárt tenni a közeledőkben. Valósággal a sáncárok széléig ásták előre magukat, aztán azzal párhuzamosan oldalvást hányták ki az árkokat, itt-ott szélesebb vermetek tágítva: a földet pedig sáncul kupacolták fel a vár felé. A vermekben rögtön puskás csoportok helyezkedtek el és megkezdték a tüzelést a várfalon lévő németek ellen. Olyan szaporán és ügyesen lőttek, hogy az ellenség kénytelen volt megbújni előlük és kevésbé háborgathatta az árok-ásókat. Lőtték a lőréseket, lőtték a sarokbástyákon sürgölődő pattantyúsokat és oly közlőről, hogy az ágyúk működését szinte lehetetlenné tették.

De megszólaltak a magyar ágyúk. A német ezredes a kapu felől várta a támadást és odagyűjtötte java erőit, legtöbb ágyúját. Lippai Balázs viszont hátulról, a temető felől gyűjtötte rohamra csapatait, odavitte a nehéz, hosszú létrákat. Mind a nyolc ágyú onnan döngette a bástyákat, volt is egypár helyen földomlás, lecsúszott a sánc teteje. Végül megszólaltak a dobok, a trombiták.

Derék ostromra! Rohamra!

Balázs régi katona volt, nem először látott csatát, - de amit ebben a pillanatban látott, őt is meghökkentette. Bezzeg Németi Balázs abban is tévedett Osgyánnál, hogy védelemre állította fel a tanulatlan paraszti hadat, amelynél minden hátrányuk kitűnt. Lippai Balázs támadásra rendelte őket Edelénynél és ebben minden előnyük érvényesült.

Egetverő vivatozás, jézusozás közt, lelkesen rohantak előre, mintha nem harcba, hanem valami eddig nem élvezett, gyönyörűséges mulatságba mennének. Cipelték a nehéz gerendákból ácsolt létrákat és egymást taposták, hogy hozzájussanak. Csak valami hat helyen volt oly keskeny a sáncárok és alkalmas a talaj, hogy sikerült a bajos művelet: áttolni a vizesárok felett, a sánc pereméig a létrát. Most menedékesen állt, ezen aztán az ügyes felszaladhatott, a bátortalanabbnak, ügyetlenebbnek négykézláb kellett végigkúsznia. A vermekből puskások lövései védték a létra tetejét, hogy a várbeliek le ne lökhezzék, el ne vágassák. Hahotázva, lökdösődve igyekezett mindenki kiélvezni a létramászás örömeit - pedig a létra végén kemény ellenség várt, fegyverrel.

Néhány legény dacos bosszúsággal látta, hogy nem fér a létrához. Elmentek a sáncárokig és egymást fogva, bemerészkedtek vízébe. Kitapasztalták, hogy nem ér a víz, csak mellig. Gázolható! Kiáltozásukra száz meg száz ember lepte el az árok partját. És újabb percek alatt nyüzsgtek az emberek az árokban - a túlsó parton, a sánc alatt. A sánc hamar munka volt: egyes helyeken erős, egymáshoz erősített szálfákkal volt megtámasztva a menedékes földsánc. Itt fejszékkel, baltákkal estek a gerendák aljának, kivágták a földből, lecsúszatták némelyiket s aztán meglazult szomszédaikat is. A fák alól hozzáférhetővé vált a föld: azon föl lehetett kapaszkodni. Más helyeken csak vesszőfonadék védte a földet, melyet a rövid idő alatt s a hideg időben meg se tapaszthattak: ezen aztán minden előkészület nélkül lehetett felkúszni.

A bástya egész hosszában kialakult a *derék ostrom*. A németek, vallonok készen várták őket. Garmadában álltak a bástya tetején a kövek és a szurkos csuprok, melyeket meggyújtva hajigáltak a felfelé törekvők közé. Szóltak a puskák. A sarokbástyákról az ágyúk is belebedörrentek és kartácsot szórtak. Huszonötöt is lesöpörtek olykor a támadók közül, de azonnal száz támadt az elesettek helyébe. Legijesztőbb a tüzes koszorú volt. Ez is kénből és szurokból készült s lobogva, égve repült a sűrű tömeg közé.

Lippai Balázs lova hol az ostromlétrák lábánál táncolt, hol a bástya hosszában száguldott; Balázs nem akart hátramaradni, ámbár érezte, hogy ebben a vad lelkesedésben már semmi szükség vezérre. Még csak visszaveretés esetére védelemről sem kell gondoskodnia a tartalékokkal: az áradatot nem lehet megállítani. Látta, amint tüzes koszorú hullott egy parasztharcos nyakába, de az ügyet sem vetve rá, a sűrű rendek közt felhatolt a bástya tetejéig, ott kaszáját egy vallonba szúrta; csak aztán rogyott le összeégve, halva. Amott is égő emberek törtetnek fölfelé.

Az ellenség elhagyta a bástyát, beszorult; a templomudvarra. A tiszték az ezredes köré csődülnek: mit tegyenek? A várba özönlik a túlerő.

- Életemben már sok vívott várban forgottam, de ilyen népet még nem láttam, aki ennyit nem törődött volna a maga életével - csóválta fejét az ezredes. - Tűzzétek ki a fehér zászlót!

*

Básta seregének végtelen menetoszlopa megállt, összetorlódott. A tiszték előre, hátra nyargaltak, majd csoportokba gyűlve, tanakodtak: mi történt, mi lesz?... A generális szállásáról bizonytalan hírek jöttek.

A tábornok, Básta, néhány mérföldnyire hátrább, egy faluban szállásolt. Szobája a földesúr házában alacsonymennyezetű, földespadlójú, nyirkos, barátságtalan lakás: szalmával betömött, fatáblás ablakok, sötét szoba.

- Így jár az ember, ha siet és annyi időt sem enged, hogy kényelmes sátrát felvonják - dörögte magában, amikor az edelényi templomvár elestének hírére bosszankodott. - Két faluja van ennek a barbárnak... Jobbágynak bőre alól a zsírt is kiszedi, de úgy él, mint a disznó. Ilyenek ezek a magyar nemesek! Undorító!

Emlékezetébe villant szülőföldje: Itália gyönyörű városai, palotái... Haragját inasán töltötte ki:

- Két gyertya mellett vakoskodjam, te barom? Azonnal hozzál még négyet, hogy dolgozni tudjak! De két gyertyatartóban!

A szoba kivilágosodott. Az asztal három oldalán álltak a gyertyák. Negyedik oldalán Básta hajolt az asztal fölé. Ott feküdt Felső-Magyarország térképe. A hegyeket, hegyláncokat apró kúpok sora jelezte, a városokat bástyák, tornyok: az utakon még egy-egy puskás katona is

bandukolt és a térkép sarkaiból dundiképű istenségek fűjták a szelet Magyarországra mind a négy égtáj felől.

Básta a térképre tette hüvelykujját, arra a helyre, ahol serege most állt. Aztán mutatóujjával megkereste a Sajó partját, ahová ő maga rajzolta be Edelényt. Majd szemével Kassa helyét nézegette. Kassa Edelénytől északra fekszik...

- Hm.

Gondolkodott: serege most egyenesen keletnek tart, Edelény felé, ahol Bocskai áll. De hát mit keres ő Edelénynél, amikor nyakán a tél és dolga sietős? Végeznie kell a hadjáratnál: a katonák már hónapok óta nem kaptak zsoldot... Legyőzni Bocskait - nem érdemes. Elég, ha odaszögezi seregét Edelényhez, amíg maga Kassa alá vonul és megveszi a Felvidék főhelyét, amely Bocskai hatalmának támaszpontja.

Hogy erre nem gondolt előbb! De időt még semmit se veszített... úgyis elhatározta, hogy most az egyszer szakít a módszeres hadviseléssel és sietni fog - úgysem érdemes komolyan venni ezeket a gyűlevész magyar seregeket... Míg tehát Edelénynél serege zömével leköti Bocskait, egyidejűen táborának minden felszerelését, a nehezen mozgó poggyászt, a nagyobb ágyúkat, megfelelő fedezettel, Kassa felé küldi: ott verjenek erős táborát és készítsék elő az ostromot...

Megrázta az ablakpárkányon álló harangocskát.

- Kéretem az ezredes urakat!

...Az úton nyugtalanul topogott a sokezer ember: hol fognak éjszakázni, ha itt időznek az úton? Rövid a nap. Az eső szemerkél...

Végül hátul mozgás támadt és a mozgás terjedt előre. Az igavonókat újra befogták, a sorok rendezkedtek. Aztán nagy kiáltozás kezdődött. Elöl a lovasság, utána a gyalogság folytatta útját. A hátrább lévő csapatok kikerülték az úton a szekereket és előrementek. Így, szekerek nélkül egyszeribe frissebben, gyorsabban mozogtak. A szekerek közt tábornokok futkostak; rendezkedtek, mely fogatok menjenek a vonuló csapatok után... de mindig csak mögöttük haladjanak! A markotányosok megragadták a futkosó tiszteket, ajándékokat adtak, vagy egymással veszekedtek: mind a sereg zömével akart tartani.

Az oszlop elején az összetorlódott szekerek közt is már hézagok támadtak, a zsúfoltság feloldódott. Egymás után zökkentek ki a kocsik a latyakból, ahová álltukban beragadtak és elindultak. A szekértábor jobbfelé hagyva a mozgásban lévő csapatokat, északkeletnek kanyarodott, a kassai útra. Velük ment az ágyú, a tüzérek javarésze, sok műszaki tiszt a maga szegődöttjeivel. Csak ezerkétszáz jókedvű lovas kísérte őket. - No, ezeknek jó dolguk lesz; ennyi markotányos között, hol ennyi az árus és ily kevés a vevő, a hitel is újra divatozni fog; meg asszony is bőven van gondjuk viselésére...

Básta tábornok minden terhet Kassa felé irányított, táborának minden nehézkesen mozgó, vagy nélkülözhető részét, ami akadályozta a gyorsan végrehajtott hadmozdulatnál.

A nélkülözhető terhek közé tartozott Németi Balázs is. Négy lovas között, zörgő láncát kezébe fogva, ő is a Kassa felé vezető utat taposta.

Peti is ott őgylgett a megrekedt szekérsorok között. Meghallgatta a katonák, markotányosok szóbeszédét, elkapta a tisztek egy-egy megjegyzését is. Aztán induláskor megállt a keresztúton és nézte, mint válik kétfelé a német sereg. Elindult a kassai résszel. Egy darabig velük haladt. Majd sötétedéskor elszakadt tőlük és délkeletnek fordult. Lova nyakára hajolva, vágatott a Sajó felé.

*

Ismét három éjszaka nyeregben... De Básta seregei még az első pihenőhöz sem értek, Edelény-nél Lippai Balázs már tudta Básta szándékát. Még hajnalban gyors megbeszélés Homonnai Bálinttal, a tábor főgenerálisával - reggel jelentés Bocskainak.

- Jól van, Balázs. Csak végezd, ahogyan gondolod...

És a Szentpétertől Edelényhez telepedett tábornok egyetlen katona sem hagyta el, kivéve, aki tisztséget viselt a parasztok között. Akiket Lippai rendelt a hadrakelt, de tanulatlan nép vezetésére. A tábor katonai ereje nem csökken azzal a négyszáz paraszttal, aki Balázs parancsára lovat nyergel, kantározt. A kaszákat a kengyel mellé szúrták, a kardot - akinek volt - a nyereg-kapára bogyózták. És hajrá! Nem kényesen ülték a lovat, csak úgy parasztosan: zötyköltek a hátán. Ügetés közben a tízes sorokat sem tudták megtartani: összebomlottak. - Hajrá!

De ahol ez a nyargaló áradat végigzúdult, félelmes hatást keltett. A nemesurak a pincébe bújtak: itt az utolsó ítélet! A parasztok kicsődültek a házak elé, az utakra.

De Lippai nem azért nyargal ezzel a csapattal, hogy bámészkodókat hagyjon maga után.

- Jön a német! Fegyverre!

Ötvenes csoportokat szakított ki közülük és szétküldte őket Borsod, Abaúj és Szepes falvaiba, amerre Bástának át kell vonulnia. - Császár Peti mindvégig Lippai Balázs sarkában volt. Három nap és három éjszaka... Ők nem térnek le a legrövidebb útról, egyenesen előrenyargalnak oda, ahol Bástaék útját keresztezhetik. Felsővadászon, Szendrőn át Torna felé.

Hajtják a népet: kapára, kaszára, cséphadaróra! Kenyeret a tarisznyába! Álljatok sorba! Aztán: gyerünk! Innen magyar, amonnan szlovák parasztcsoportok topognak elő ünneplő bocskorukban. A szűr alatt, derékban átkötve, fehér ing - ha egyéb nem akad, az ünneplő, a halottas ing...

Híre jön: az ellenség elérte a Boldva völgyét, azon halad fölfelé.

- Elbontani a Boldva hídjait! - parancsolta Balázs. És egy csapat máris nyargalt Nagyidára, hogy a folyó kisebbik ágánál teljesítse a parancsot.

Ibrányi Ferenc kapitány ötven lovassal Csécsre siet, a folyó főágához, amely közelebb van az ellenséghez. Peti ezzel a csapattal tartott.

Csécsnél elkéstek. Előreküldött német lovasok szállták meg az átkelőhelyeket, biztosították a hidakat. Erős vértesszázad örködött a Boldva hídján. Ibrányiék gyengék ahhoz, hogy megtámadják őket. Túl a falun csak lesbeállnak és eligazítják a mindenfelől gyülekező paraszti csapatokat. Estére megérkezett Lippai Balázs is. Közömbösen fogadta a hírt.

- Így is jó... talán még jobb is.

Heves, északi szél tombolt. Leszakadt a hegyről a völgybe, rázta a fákat, zúgása fel-felmennydörgött. A Boldva megáradt az utolsó hetek esőzéseitől. Magasra dagadt és harsogva rohant medrében. Ennyi zúgás közepette semmiféle őrség sem hallhatta, hogy a völgyi utat közbülszorító hegyvonulatokban ezer meg ezer ember lopakodik, az út mentén megszáll minden ölnyi szakaszt, túl és innen a Boldván. És az ezrek szaporodnak ötezerre... tízezerre.

Itt-ott apró tüzezske villan fel, amilyenél a pásztorok melegszenek. Az ilyen elszórt tüzezskek mellé percenként más és más csoportok futnak, egy kis meleget magukba gyűjteni. Aztán visszatérnek őrhelyükre, topogni, fázni, kezüket dörzsölve várni... Várni!

Másnap reggel, mihelyt felszakadt a köd, Peti lelovagolt a Boldva hídjához, a német őrséghez. Ismét két puttony a lován, teli almával.

- Vegyenek almát!

És elindult, szembe a közeledő ellenséggel. Találkozott a végtelen szekérszloppal, ágyúkkal. Végiglovagolt mellettük, tűrte a durva tréfákat, az almák fizetség nélküli elkapdosását.

Németi Balázssal is találkozott. Megmutatkozott neki. Aztán messzire hátralovagolt a vonuló szekerek mentén. Az almaárusítás sehogyan sem ment ebben a hidegben. Kevés volt a katona. A szekerek utasai, a katonafeleségek, markotányosok bebújtak a ponyvák alá, legfeljebb a fuvarosok dugták ki orrukat a fedél alól vagy a bundából. Helyet sem talált Peti, ahol az út mentén szépszerével megszabadulhatna puttonyaitól. Végre akadt egy vállalkozó szellemű markotányosné, aki szekere végén, ahol legkevésbé vágta a szél, kibújt és megalkudott Petivel az egészre, puttonyostul; nevelésesen olcsó áron. Úgy örült a jó vásárnak, gyanút sem fogott, miért ilyen együgyű ez a fiú.

Most már könnyebben lovagolt előre Császár Péter, bár így portéka nélkül megkérdezhetik tőle, mit keres a seregnél. És háborúban a német nem sokat gondol egy parasztsuhanc életével. Még néhány embernek szórakoztató is, ha felköthetik egy ágra. Hasznos is, hogy elvehetik lovát...

Peti megint ellovagolt Németi Balázs mellett. Kissé megcsiklandozta lovát, meghúzta kantárat, mire a ló két hátsó lábára állt és táncolt. Peti a ló forgása közben Németire nézett, az is vissza őreá.

- Jó lova van ennek a fiúnak - jegyezte meg Németi egyik kísérő lovasának és ujjával Petire mutatott - az ember nem is gondolná ilyen kócosról!

Elég ennyi... A menet elérte a Boldvát. A szekerek kerekéről lekaparták a sarat, rádübörögtek a hídra végtelen sorban. Hatszáz lovas messze elől - hatszáz messze hátul... A szél lecsap a völgybe, üvölt az erdők fái közt. Medrében harsog a Boldva.

És a folyó innenső partján, kissé alább a hídtól, messziről láthatóan már ott állt Peti, szorosan a víz mellett. Leszállt a nyeregből. Közeliében néhány parasztember. Mintha itatni akarnák lovaikat. Amikor Németi Balázs a híd közepére ért, a partról éles füttyszó hallatszott. Balázs a híd karfájához lépett. Lehajolt, mintha csizmáját igazítaná.

Miután Peti abban a bizonyos nagy almában a putnoki táborba egy kis ráspolyt vitt neki, már az első éjszakán, amikor zúgott a szél és esőcseppek kopogtak a sátor vásznán, bundája alatt bereszelte láncait. Most mindkét bokájánál, szorosan a békók mellett, megmarkolta a láncot. Egyet csavart és a lánc két vége letört.

Négy óre jóformán észre sem vette, mi történt, a Rétség-lakó vízi ember egyetlen ugrással átvette magát a korláton. Bele a vízbe. Ragadták a rohanó hullámok, ő úszott a part felé. Ahol Peti és társai álltak lovakkal...

Mi ez? A szél? Nem! Füttök az erdőkben. Dobok riadója! Végig a völgyön. A hegyeken tülkök szólalnak meg; az egyszerű pásztori szerszám most harci jelt ad.

A fák, a bokrok megelevenednek. Cséphadarót forgató emberek rohannak elő. Le az útra. A felhők közül, a köd mögül halványan fénylik a téli nap, de fénye elég, hogy megcsillanjon a kaszák pengéjén... Ezrek és ezrek... ötezer... tízezer...

A rémület micsoda üvöltése szakad fel a kocsisoron! A kocsisok elvágják az istrángot és akinek lova van, rápattan és menekülni próbál. Mások a földre vetik magukat. - A kísérő katonák megállnak. Körülnéznek. Megértik helyzetüket.

- Imához! - vezényelt egy bibircsós orrú, öreg kapitány. Elsőnek vette le sisakját, meghajtotta fejét és keresztet vetett. Aztán visszaigazította fejére a sisakot, megszorította állszíját, megpödörte bozontos ősz bajuszát és kivörösödő képpel, torkaszakadtából, rekedt, kicsukló hangon adta ki az utolsó vezényszót:

- Kard ki!

A Boldva hídján egy lándzsás lovas, a tömkelegen át még visszatolakodott a túlsó partra. Onnan belegázolt a vízbe. Sarkantyúzta, ütötte ágaskodó lovát és a rémült állatot bekényszerítette a rohanó habok közé. Lándzsáját előreszőgezte...

A völgyön végig tülekedők kavardása. Az utat elborítják a holttestek. A tábori poggyászt vivő szekerek sorra lángba borulnak és a füst betakarja a rombolás képét...

*

Későn derengett a téli hajnal. Vasárnapra virradt. Zuzmarás volt a föld és a köd oly vastagon feküdte meg, hogy öt lépésre sem lehetett látni. Aki a szabadba lép, mintha vastag dunnába került volna: tanácstalanul topogott, eltévesztette az irányt. Az edelényi táborban megeshetett, hogy aki a szomszédos sátorba akart átmenni, a tábor szélén találta magát és nem tudta, hol van. Különösen, ha kissé boros volt a feje.

A vezérek feje pedig nem is kicsit volt boros. Egész éjjel mulattak a győzelem örömére.

Előző pénteki napon ért Básta gyors menetben Edelényhez. Tábor sem vert, nem vesztegette az időt: azonnal csatarendbe állította csapatait és támadott. Olyan rendben, olyan pontosan ment minden, mint a parancsolat. Örült a szíve, amikor egy dombról nézte. A hosszanti négyszögekben álló, három méter magas lándzsaerdők két lépésenként megállva, szabályosan mozogtak előre. A négyzetalakú puskás szakaszok elején pontos időközökben gomolygott fel a vastag, vattaszerű füst; a sánckosarak közt fürgén szökeltek a pattantyúsok, kezükben hosszú ágyúcsőtisztító seprűkkel és az ütegek a kellő pillanatban ütemesen adták le a sorozatot: egykettő-három-négy... A szárnyakon és a tartalékban a deres földet kapálták a lovak. Mikor a tábornok megadta a jelt, a lovasok egyenes sorokban, lassú ügetéssel harminc lépésnyire közelítették meg a magyarokat, de nem szembe, hanem félbalra tartva és jobbkezükből kilőtték a pisztolyt. Aztán vezényszóra megrántották a kantárt: a lovak hátsó lábukon jobbra fordultak, mire a lovasok a bal nyeregkapában lévő pisztolyt vették elő és balkézssel sütötték el. Majd kardot rántva, támadtak, vagy egyszerűen visszakanyarodtak, aszerint, ahogyan a parancs szólt. - Básta gúnyos pillantásokat vetett a kócos sorokban álló magyar csapatokra, az ordító, előrerohanó lovastömegekre, a támadás elől szétfutó gyalogs csapatokra. Ezek is katonák? A nemesek megyei bandériumai meg a parasztok egyáltalában nem azok. A hajdúkat - a magyar sereg tulajdonképpen katonáit - a császáriaknál csak segédc csapatoknak tartják, portyázásra, földéítésre. A balszárnyn török segítség, de alig látszik.

Mégis mi ez? A magyarok a császáriak legszebb manőverére sem futnak el! Lovasok is, gyalogok is - portyához, nem komoly csatához szokott módjuk szerint - szétfutnak ugyan, de mögöttük új rendek állnak. És lőnek! A gyors vonulás, az álmatlanul töltött éjszaka után a zsoldosok fáradtak, kedvetlenek, nem mernek belevágni a tömegbe, amely nem tudni, mit rejt. Ha igaz a török segítség nagyságáról elterjedt hír, mögöttük egész török hadsereg lehet...

Dél lesz, délután - alkonyodik. Semmi eredmény. Básta visszaparancsolja csapatait. Szép rendben hátravonulnak és a ködfüggöny mögött sok-sok táborüzet gyújtva, ismét szabadban töltik az éjszakát... A tábornok nem engedi el, amit megragadott. Másnap újra kezdi a csatát: szombaton. És ugyanúgy végezte. Most már elhagyta a csatateret és csapataival eltűnt az esteli ködben.

A magyarok győzelmet ünnepeltek. Az urak nagy sátorban vették körül az asztalt. Aki úr a fölkelő táborhoz csatlakozott, mind ezredes lett, vagy generális, de kölykebbike is legalább kapitány lett. Homonnai Bálint főgenerális és Mágocsi Ferenc ezredes-kapitány egymás mellett ültek. Hajnal felé vagy ötvenedikszor büszkélkedett Homonnai.

- Látod, pajtikám... mi megvertük... a németet! - Mellére ütött. - Mert... mi urak vagyunk! A parasztokat megverték Osgyánnál... hahaha

Mágocsi szintén akadozó nyelvvel, az ittas ember konokságával vitatkozott vele:

- Tisztel-lek... és böcsül-lek, édes bátyám... de... de az edelényi kastélyt, látod, parasztok foglalták... el. - És mutatóját ide-oda mozgatta amannak orra előtt.

- Nem címít! De azért ceretlek... Igyunk rája... cervuc!

- De egy olasz pap-barát... montanekem... Joannesz Baptisza... olyan népetmég... nemlátott... mint akik Edelényt vívták...

- Pápista barát!... Hazudott... Nemcímít!

- De ő látta... saját cemivel. Vigasztalta a sebesülteket és haldoklókat... és feloldozta őket bűneik alól... mindjárt még azt is megbocsátotta nekik, hogy közben mocskos szájjal... káromkodtak.

- Rettenetes... ilyen népséggel kell majd együtt lennünk... a mennyorcágban... Miért oldozta fel őket?

- Azt én... csakugyan... nem tudom.

- Nem címít! Pápista dolog. Nem kerülnek a mennyorcágba. Az Úr eleve elrendelte, hogy kik kerülnek... a mennyorcágba... Csak nem fog egy Homonnait kihagyni! De a paractok... menjenek a pokolba!

- Igazad van... édesbátyám! Erre icunk egyet, cervuc!

Homonnai megkapaszkodott Mágocsi vállába és nekilelkesezve magyarázta:

- Nekünk csak hinnünk kell, hogy eleve elrendeltetett... És hogy az úrvacsorában benne vagy az Úr teste és vére...

- Nem benne... az maga a test és vér... Udvari papunk egy évig minden vasárnap erről becélt...

- Nem maga a test - csak benne van! Én jobban tudom... Mondják, hogy csak mellette vagy... az Úr, mások, hogy... fölötte vagy. De ez mind pogányság! Azt is mondják... hogy körülötte vagy.

- Lehet... igazad van édesbátyám... Én már öccezavarom az egéct... Pedig pápista vagyok, hehehe!

- Nem baj... én mindent elhicek... hogy üdvözülhessek... és azért én téged... nagyon ceretlek, édesöcsém! Cervuc!

- Édes... bátyám... én azt hiszem - odakünn löttek! Pusk-kából.

- Dehogyan löttek! Hicen Básta elszaladt...

De most már ágyúból löttek. Lármajel!

A tábor megzendült. A dobok peregtek. A tisztek kiáltoztak. Sorakozás! Mars, mars!... Ki a tábor elé.

A ködben nehéz tájékozódni. A kapitányok századuk tegnapi és tegnapelőtti helyét keresik. Az ezredek a régi rendbe akarják felállítani csapataikat. A századoknak alig van idejük összeverődni, a tanulatlanabb csapatok sorba sem állnak. Futtában kötik fel a fegyverüket és akkor kezdik a puskátöltését, amikor szemből már ötven lépésnyire ropog a sortűz.

Hol az ellenség? A ködben csak sötét foltok mozognak. Egyik fél sem tudja, mi van szemben.

Básta nem vonult el tegnap este. Csak hat mérföldnyire távozott, nyugalmasabb táborhelyre, egy völgybe, ahonnan tüzei sem látszóttak. És most hajnalban egyszerre csak újra megjelent teljes hadrendben.

Mire megközelítette a magyar tábor, az őrség már riadót vert. A rajtaütés nem sikerült. Mindenütt magyar csapatok látszóttak a ködben. Innen is, onnan is megszólalnak az ágyúk, ropognak a puskák.

A magyar vezérek is hideg vízbe dugják fejüket, felkötik a kardot és elindulnak, hogy megkeressék csapataikat. Fejük még nehéz. Eligazodni bajos. Nem csinálhatnak már semmit, nem is mernek megbolygatni csapataik állását, mert abból zavar támadna. A köd mindenkit valósággal leszőgez; senki sem mer elmozdulni arról a helyről, ahol megállott, ahol már megvetette a lábát.

Reggel hétre valamelyest ritkult a köd. Homonnai úr végiglovagolt a csapatok között és szidta a keservüket, miért nem állnak rendes sorban, miért hagynak helyet ágyúknak ott, ahol ma nincsenek is ágyúk, miért vannak széles közők az egyes zászlók között?

De most már az ellenség is látja a hibákat. Vértés lovasok rohamoznak egy ilyen rés ellen. Homonnai elvágat, keresi a táborban a lovas tartalékot; szerencsére, meg is találja és a németre küldi... A résben lovascsata támad... a német meghátrál. Közben azonban a réstől kétfelé álló gyalogcsapatok összekuszálódtak és a rés még nagyobb lett. Ha ezek percekben belül rendbe nem szedelőzködnek... gyalogos tartalék kellene a helyükbe. De hol van a tegnapi tartalék?

A német dobok rohamjelet vernek. A ködben is látható, amint a hosszú zászlóaljok felett a lándzsaerdő megmozdul és leereszkedik - előre. Ütemes lépésekkel közelednek. Ez az a pillanat, amikor a kurtanyelű kaszák emberei zavarba jönnek. És a jobbszárnynon kaszások állanak...

Egy idő óta jobbfelől, a ködből kurjantások, bizonytalan lárma hallatszott. De ki törődik most ezzel? A kaszások csakugyan bomlanak, hátrálnak a közeledő lándzsaerdő elől... Ekkor egyszerre hátulról lódítja meg őket valami emberáradat. A téli mező felett, a harci lárma közepette, messzire hallhatóan harsány hang hat át:

- Rajta! Rajta, fiaim! Üsd-vágd a németjét! Rajta!

- Vivát, Lippai Balázs! - felel rá mindenünnen a kiáltás. - Vi-vá-át!

Nem harci rend, nem felállított csapatok, hanem vonulás közben a ködben összekavarodott embertömeg vetődött ide, bele-beletévedve a Sajó ingoványaiba, csak a hadizaj irányát követve. És amikor szembekerültek az ellenséggel, azonnal nekirohantak. Neki, úgy, mint a Boldva völgyében a szekértábornak. Ezt a rohamot nem lehet megállítani. A rohanókat meg lehet ölni, de ha megölni nem lehet, futni kell előlük.

És a rohamozó németek megálltak. Első soruk kezéből kitekérték a lándzsát... a kaszáknak, cséphadaróknak útja nyílt. A szép sorok megritkultak, elgörbültek és dobszó nélkül, gyorsabban tűntek el a ködben, mint ahogyan előrejöttek. A jobbszárnynon a magyarok harci kiáltása nyomott el minden más hangot. Tömegek lendülnek előre. Szemből - hátrább - sortűzek; de a

tüzelő szakaszokban most nem az utolsó sor fut előre töltött fegyverrel, hanem az első sor fut mindig a többi háta mögé a kilőtt fegyverrel. Ez az előrenyomulás fordítottja...

Lippai Balázs lóháton magasodik ki a támadó tömegből. Mögötte kis lovascsapat, közöttük Peti.

- Csak bátran, fiaim! - Előre, míg engem láttok!

- Honnan a csodából került elő Lippai? - csodálkozott Mágocsi.

- Most már akár ne is jött volna - feleli Homonnai. - A balszárnyon futnak uraimék!

- A megyék? Lehetetlenség, hiszen nemesemberek! - folytatná az éjszakai kötekedést Mágocsi. Szemből vasasnémeket pillant meg; dübörögve, zörögve közelednek. Ezeket nem tanácsos bevárni. Torkaszakadtából kiáltja embereinek:

- Hitevesztett áruló, aki átmegy a Sajón!

Mögöttük a Sajó vize. Nem hallgatnak Mágocsira... Hanem a német megáll. Rendezkedik. Vár. Kört formál és védelemre készül. Ki tudja, hány Lippai lappang még a ködben?

...Tábor nélkül, csak udvarával szállt Miskolcra Bocskai. Ott találkozott Lippai Balázs Homonnai Bálinttal.

- No, főgenerális uram - mondta neki keserűen - mitse vethetsz immár Németi Balázs szemére.

- Ezt majd ökegyelmével beszélem meg, ha elemkerül - felelte amaz bosszús felfuvalkodással.

Csendesen jegyezte meg Lippai:

- Azzal már aligha... - mert Németi uram a Boldva vizébe veszett.

*

Illésházy István gróf baj nélkül tette meg a hosszú utat. Mindenütt nagy reverenciával fogadták az urak; jobb híján olykor kisebb nemesuraknál is megszállt éjszakára. Bjeli Stecék sok bosszúságot szereztek neki. Kétszer találkoztak csapatostul német zsoldosokkal, akik Barbiano hadából szöktek meg és kóborolva, a föld népét fosztogatva, igyekeztek a határ felé. Stec csapata ezeket egyszerűen agyonverte. Illésházy sápadtan sziszegte:

- Rettenetes! Mit fog szólni ehhez öfelsége? Ez rontja a békés egyezkedés lehetőségeit... Én is felelős vagyok ezekért a kilengésekért.

Paraszt kísérői elől okosabbnak tartotta elhallgatni nézetét.

Híre megelőzte. Mire a csapattal Trencsénhez ért, a császár tisztjei már kiszaladtak onnan. A régi hajdúk a falakon várták gazdájukat és süveglengetéssel, üdvölvésekkel fogadták. A polgárok üdvözlő küldöttsége elébejött a kapun. A paraszthajdúk szép sorban akkor vonultak át a vár hídján. Szemükkel méregették Trencsén várának magas falait, tornyát.

Bjeli Stec kapitány a kapuval szemben felsorakoztatta embereit, úgy hallgatták a felköszöntőket, amelyekkel Illésházyt fogadták.

- Ti várjatok itt - mondta Illésházy kurtán a kapitánynak, amikor a küldöttséggel a kapu felé indult. Ott valamit mondott a várnagynak. Az eltűnt a kapuból, hogy intézkedjék. A kapuban levett süveggel, egy régi jó puskás állt. Vadászatokra is el szokta vinni az úr az előbbeni időkben. Illésházy megismerte és magához intette.

- Látod amott azt a kapitányt, aki kardjára támaszkodva áll a sor előtt? - kérdezte tőle.

- Látom.
- El tudnád-e találni első lövésre?
- Harminc lépésről? Mi az nekem, uram!
- Tíz aranyat kapsz, ha lelövöd.
- Tréfálsz, uram.

Illésházy látta, hogy embere meghökkent, tétovázott. Ráivallt:

- Ne okoskodj, ha én parancsolok!
- Nem vagyok én hóhér, hogy parancsra öljek. Már megengedj, nagyuram... Nem tíz, de száz aranyért se tenném.
- Nem aranyat, száz botot kapsz!
- A mi emberünk az...
- Vessétek a torony fenekére! - kiáltotta Illésházy a várnagynak.

Az két pribékjével az öregre vetette magát. A vénember izmos karjának egyetlen mozdulatával félresöpörte őket.

- A toronyba? - hörögte kivörösödött arccal. - A penészes pincébe, a patkányok közé? Így fizetnek a régi hűségért?

A pribékek is tétováztak. A várnép sora megbomlott, nyugtalanul csoportozódtak az öreg körül. Illésházy már arra gondolt, hogy visszavonul, elejti a gonosz tréfát.

- Agg eb, nem értesz te már a puskához! Csak a szád jár - gúnyolódott és elfordult.

Súlyos volt a sértés. Az öreg dühösen feltopta fegyverét.

- Nem-e? Hát ide nézz!

Mellbevágta az egyik pribéket, aki túlközel került hozzá. És felsietett a bástya lépcsőjén...

Így fizetett Illésházy István gróf, amiért paraszthajdúk visszavitték régi uraságába.

Bjeli Stec elestére a rémület kiáltása szakadt fel hajdúi közül. Ordítva rohantak a kapu felé. A felvonóhíd már fölemelkedett a földről. Egyre emelkedett - a kapu bezárult előttük. Itt álltak, párszázan, kézi fegyverekkel, az égre meredő falak aljában.

Odabenn, a várnép közt is zavar, futkosás, kiáltozás támadt.

- Mi az? Mi történt?

Ki akartak szaladni testvéreikhez, akiket az imént még ünnepélyesen köszöntöttek és akiknek kapitányát most valaki lelőtte. A kapu zárva volt. A fejetlenségben csak Illésházy tudta, mit akar. A várnagy pedig teljesítette a parancsokat.

A kaputoronyból ágyúlövés lobbant. A paraszthajdúkat megriasztotta fejük fölött a dörrenés. Mi ez? Törbeejtik őket? Rajtukütnek?... Vezetőjük vájatlanul elveszett, tanácstalanok.

A bástyáról vaktában újabb ágyúlövés. Stec emberei szétbomlanak, menekülnek a veszedelmes helyről, ahol nem ismerik a járást, nem értik, mi éri őket. Még elesett kapitányuk testét sem vitték magukkal.

Illésházy parancsára a szolgák a Vág hídjáról a folyóba vetették.

Ezután Illésházy megüzente Bécsbe, hogy ajánlja szolgálatát a Bocskaival való békesség traktálása dolgában. Nem várták a felelettel. Váltott lovakon vágatva hozták Mátyás főhercegnek, a császár helyettesének menlevelét. Illésházy sem töltötte az időt ebben a veszedelmes világban. Sietett Bécsbe, hogy megkezdje a békealkudozást a császári urakkal.

*

Az alacsony boltozatos szobában csak a kandalló fénye vetett világot. Kátay Mihály kassai házában a tűz előtt, szemben egymással, előrehajolva ült a házigazda Sennyeyvel. Suttogva beszéltek, mintha a vastag falaknak is füle volna. Arcukat vörösre festette a kandalló parazsa.

- Biztos vagy abban, hogy ő az?

- Megüzente a jelszót. Egy órája érkezett a városba. Lengyel borkereskedő képében utazik. Majd meglátjuk... Azonnal értesítetted. Az inasom kíséri ide a szállásáról.

Az ajtó felé néztek. Légáramlat apró lángokat lobbantott fel a parázson: az ajtó kinyílt. Kátay bizalmas inasa, magasra tartva a kétágú gyertyatartót, lábujjhegyen belépett. Meghajolt, szó nélkül az ajtóra mutatott, az asztalra tette a gyertyát és kiment.

Az ajtón vékony, magas alak lépett be, földigérő lengyel dolmányban.

- Jó estét, urak - szólt rekedt, átázott hangon. - Kellemes meleg van itt.

- Üdvözöllek, méltóságos uram - nyújtotta kezét a kancellár. - Én vagyok Kátay Mihály. Társam: Sennyey úr. Mindkettőnket ismersz...

- Jó hírekből. - Az idegen kigombolta a prémmel bélelt, nehéz köntöst, amilyent akkor a magyar urak is általánosan viseltek - és levetette. A dolmány alatt csipkegalléros spanyol ruha, utazásra, vadászatra szabott öltözet. Ez volt a nyugati urak viselete. Lábán térdén felül érő csizma. - Egyszóval együtt vagyunk.

Leült a tűz mellé a székre, melyet Kátay tolt oda. Kezét melengette.

- Mit hoz nekünk méltóságod?

Az idegen félszemmel Kátayra pillantott, aztán Sennyeyt vette szemügyre. Csak némi hallgatás után válaszolt:

- Mindenekelőtt őfelsége kegyelméről és jóindulatáról biztosíthatom uraságtokat.

A két magyar úr fejét hajtott. Az idegen szája sarkában kaján mosoly bujkált. Zsebébe nyúlt és egy kis tokot vett elő. Kátaynak nyújtotta.

- Kegyének némi csekély jeleként küldi ezt.

A kancellár felnyitotta a tokot. Kis bársonypárnába ágyazva, csodásan kidolgozott aranygyűrű feküdt benne, hatalmas zöld drágakővel. Az idegen felhívta figyelmüket a gyűrű részleteire:

- Olasz ötvösmester munkája. Őfelsége, mint tudjuk, nagy híve a szép mesterségeknek. A gyűrű kígyót ábrázol; köralakban mesterien elhelyezve, a követ három Párka tartja - a Végzet, az Élet és Halál ógörög istennői.

- Köszönöm szépen - rebegette Kátay. Ámulva nézte a szép munkát. A művészetek közül a magyar uraknak mindenkor csak az ötvösséghez volt érzékük, mert az nemesfémekkel és drágakövekkel dolgozott. A közönséges köveket faragó szobrásznak, a vászonra, fatáblára dolgozó festőnek kevés volt a becsülete. A ravasz Kátay megsejtette, hogy valami rejlik ebben az ajándékban.

- És jelent-e valamit ez a kígyó, mely Eszkulápnak, a gyógyítás istenének szent állatja, avagy a sorsunkat intéző három Párka ezen a gyűrűn?

- Valóban... A Párkák nem tartják szilárdan életünket - e követ sem: félrefordítható. Így!

- A kő mögött kis üreg, benne sárga por...

- Őfelsége, mint tudjuk, buzgó művelője a vegyészetnek. E kis port sajátkezűleg méltóztatott elkészíteni...

Az idegen ismét helyére fordította a követ.

- ...kedves és nagyrabecsült volt udvari tanácsosa számára. Ettől Bocskai úr minden országos gondjából kigyógyul.

Kátay becsukta a tokot. A levegőbe hajította és újra elkapta. Szentelen mosollyal fordult Sennyeyhez.

- Mit szölsz ehhez?

Sennyey is mosolyogva fordult az idegenhez:

- Őfelsége tanácsosai kissé távol élnek. Prágában. De néha úgy gondolkodnak, mintha a holdban élnének.

- Hogy értsem ezt?

Az idegen zavarbajött. Nyugtalanul nézett Sennyeyről Kátayra. Hátha nem cinkosok, hanem beugratók közt van! Kátay fölényes gúnnyal oktatni kezdte:

- Ha én ezt a kis sárga port Bocskai úr ételébe vagy italába szórnám - aminek, ha őfelsége kívánja, semmi akadályja - annak most csak egy következménye lehet. Engem agyonvernek. Egyéb semmi. Minden megy tovább a maga útján. Legföljebb Bocskai helyett Homonnainak, Rákóczinak hívják a vezért - vagy akár Lippai Balázsnak.

- Nevetséges! - tört ki az idegen. - Osgyánnál, Edelénynél győztek őfelsége csapatai...

- No és? - Sennyey vette át a szót. - Utána Básta generális úr idemasírozott Kassa alá. Nem voltak se ostromágyú, se poggyásza, se élelmiszere, se sátrai... Hogy mondtam? Idemasírozott? Inkább mondhatnám: idemenekült. Beüzent: adjuk át a várost. Kiüzentük: nem adjuk. Én voltam a parancsnok...

- Hát akkor miért nem adtad át?

Türelmetlenül, gorombán hangzott a kérdés. Sennyey is ingerülten felelt:

- Mert nem adhattam. A polgárok és a hajdúk agyonütöttek volna és más parancsnok lép a helyembe... Az urak nem ismerik a helyzetet!

Sértődötten dőlt hátra és nem szólt többet. Kátay folytatta:

- Az egész ország fölkelt vagy legalább is fölkelőben van. Ezt Bocskai halálával megállítani nem lehet. Sőt, ha kitudódik vagy csak gyanús is a fejedelem halála, olaj lehet a tűzre... Észrevette uraságod, hogy Osgyán, Edelény semmit sem változtatott a hadi helyzeten? Básta generális úr most Eperjesen ül egész seregével és koplal. Valósággal ostromzár alatt áll, noha Eperjes körül Bocskainak egyetlen katonája sincs, - de fölkel ellene az egész ország!

- Ez a helyzet - tette hozzá Sennyey. Kátay még ezt mondta:

- A miniszter urak csak egy módon vihetik előre a felséges uralkodóház ügyét: folytassák Bocskaival a tárgyalásokat.

Az idegen megharagudott.

- Úgy látszik, akik ideküldtek engem, tévedtek. Úgy tudtuk, hogy barátaink, őfelsége hívei közé jövök.

- Ez úgy is van.

- Megnyugvással hallom. Mert eddig nem vettem észre... Nos, ne gondoljatok olyan ostobáknak, hogy a gyűrűvel mindent elintézettnek vélünk. Katonai rendszabályokra is gondoltunk. Írásban hozom a teendőket, pontokba szedve. Tehát...

Papírlapot vett elő zsebéből.

- Először: Kassa városa átadandó Básta tábornoknak. E fontos hely birtokában megtehetők a további lépések. (Sennyey uram, meg fogod találni, meg kell találnod a módját!)

Másodszor: Őfelsége tanácsa tisztában van azzal a mélységes ellentéttel, amely a magyar nemesség és a parasztság közt fennforog. Miután bebizonyult, hogy a nemesség megbízhatóságára építeni nem lehet:

a) Lippai Baláznak, aki a Bocskai-féle seregek zömének parancsnoka és az összes Bocskai-féle vezérek közt az egyetlen tehetséges katona...

Sennyey felhorkant, de az idegen rendületlenül folytatta:

- ...őfelsége az erdélyi vajdaságot ígéri;

b) a hajdútiszték nemesi birtokokat kapnak a hűtlen nemesek elkobzandó jószágaiból.

Harmadszor...

Az urak nem hallgatták tovább. Felugrottak. Kátay felháborodva kiáltotta:

- Szóval Lippainak szánják Mihály vajda és Baba Noák szerepét egy személyben? Jó. Aztán jön Básta és megint rendet csinál?

- És ha nem jön? - kérdezte az idegen. - Hátha Lippaival okosabban lehet beszélni...

- Ilyet mersz előadni Rudolf császár őfelsége, a koronás magyar király nevében magyar nemeseknek? - pattogott Sennyey. - Alkotmányos szabadságunk nevében fel vagyok háborodva!

- Ti is olyan rebellisek vagytok, mint a gazdátok! - tört ki az idegen. Felállt, magára öltötte hosszú dolmányát, de nem gombolta be. A kandallóhoz lépett, ahol zárkózott, mord arccal ült a két úr. - Szóval nem maradtunk semmiben...

- De még maradhatunk - válaszolta gyorsan Kátay. - Ül le, báró úr!

Az idegen leült. Kátay feléje fordult. Most nem fölényeskedett, nem gúnyolódott. Komolyan, egyre lelkesebben adta elő fejtegetését.

- Köszönjük őfelsége tanácsosainak bölcs tanácsait. Ebben a helyzetben mégis okosabb, ha saját balgaságunk szerint cselekszünk... És ez a helyzet a teendők tekintetében éppen a megfordított sorrendet kívánja. Először Bocskai István vezetése alatt le kell csendesíteni az országot. Ti folytassátok Bocskaival a megkezdett titkos tárgyalásokat. Nem mondom, hogy a tárgyalások befejezése sürgős... De azok megnyugtató menete lehetővé teszi a hajdúsereg feloszlását. Ennek mielőbbi megtörténte ugyanis kívánatos, mert zsoldjukat nem sokáig bírja sem Bocskai, sem az ország kincstára. Ha nem akarnak éhenhalni, a hajdúk majd visszatérnek a császárhoz, a parasztok pedig hazamennek... Őfelsége addig gyűjtsön elegendő pénzt és katonát. Aztán majd a kellő pillanatban...

Ismét levegőbe hajította a kis gyűrűs tokot, majd ügyesen elkapta.

Az idegen felállt. Belenyúlt dolmánya mély, belső zsebébe. Tekercset húzott elő. A disznó-hólyag-csomagoláson áttetszett az arany halvány sárga fénye. Letette az asztalra. Aztán még egyszer zsebébe nyúlt. Még egy ugyanilyen tekercset helyezett az asztalra.

Begombolta dolmányát. Majd egyetlen szó nélkül távozott. Kátay és Sennyey a tűz mellett álltak. Sokáig néztek utána. Mikor az idegen léptei elhangzottak a lépcsőn, Sennyey kurtán felkacagott.

- Még a kezét se nyújtotta! - És mikor Kátay erre csak vállat vont, társa firtatni kezdte: - Aztán mikorra gondolod azt...? - Kezével mutatta a tokoska felhajításának és elkapásának játékát.

- Nem akkor... Nem a tárgyalások alatt. Később. Amikor már nem lesznek hajdúk, nem lesznek parasztok, nem lesz Lippai Balázs sem. De a császár mégis kénytelen lesz a békét már megkötni. Utóvégre magyar nemesek vagyunk. Egy Bocskai nekünk túl okos és túl erős. De amazoknak nem szolgáltatjuk ki magunkat. Hallottad, mire lennének képesek...

Megpillantotta az asztalon a papírlapot, amelyen a császári miniszterek tervei voltak pontokba szedve. Az idegen itthagya. Kátay zsebrete az egyik aranytekercset és intett Sennyeynek, hogy vegye pártfogásába a másikat. Aztán a papírlapot is eltette:

- Ennek még jó hasznát vehetem...

*

Akár esztendeje Barbiano - Kassa alól szégyenszemre Básta is eltakarodott. Félrehúzódott Sáros megyébe, fel Eperjes erős kőfalai mögé.

Lippai Balázs katona-hajdúi Edelény után ismét összeverődtek vezérük körül. A parasztok is gyülekeztek... Balázs rögtön az ellenség után vetette magát. Kassánál már nem érte utól, mert nem érhetett oly gyorsan Kassára, amilyen gyorsan Básta Eperjesre vonult vissza. Ott azonban már nyomában volt. - A száguldók most Abaúj megye északi részét, Sároست és Szepest riasztották:

- Jön a német! Fegyverre!

Négyezer paraszthajdú árasztotta el Eperjes környékét, majd az egész lakosság csatlakozott hozzájuk. Minden házban készenléten volt a fegyver, minden faluban tizedeseket, hadnagyokat választottak.

- Csak gyalogszerrel menjen mindenki! Lovakat otthonhagyni - ez volt Balázs parancsa. Kitapasztalta azt ő már a német szolgálatban, hogy hegyvidéken, vármegyszállásnál a lónak semmi haszna. Csak teher az, különösen télidőben, amikor még kevesebb az abrak. A szegény Sárosban kenyérre is kevés a zab, nemhogy lónak jusson. - Gyalogosan gyorsabban forgódunk.

És hegyen-völgyön át valóban meglepő gyorsasággal termettek Eperjes alatt. Éjfél tájban verte fel rikoltozásuk a város alatti falvakat. Boglyák gyúltak ki; a láng belátszott, a puskák lövése behallatszott Eperjesre. Amint azt históriás énekbe is szedték:

*Négyezer magyarral Balázs indula,
lovon menni ő ott senkit nem hagyta,
gyalog forgódást gyorsabbnak gondolá:
tudja: német házban mert tapasztalá.*

*Jutának a vitézek éjjélkorban,
ellepik falukat sivalkodásban,
Fel-Sebest is felgyújták ők azonban,
Nagy-Sebest is, Fel-Sebest is nagy lángban.*

*Hire lőn ebben Eperjest Bástának:
jól hallja szólásai magyar puskáknak...*

Egy csapat Zeleméry Miklós nemesi udvarházát verte fel. A földesúr valami lármát hallott odakint. Kirohant.

- Mi történik itt?

Udvara, szérűskertje tele emberekkel. A tisztek lovait bekötik istállóiba. Hordják elébük a takarmányt. Egy kapitány ebédet parancsol a konyhán.

- Ez nemesi ház, nem kocsmá! Azonnal távozzatok! - ordította Zeleméry képéből kikelve.

Felesége a háta mögött jött, ájuldozott.

- Miki, um Gottes willen! Az istenért, mit csinálsz? Ezek a gazemberek téged mausztód vágnak. Ne állj ellen. Vigyék a szénát. Majd protestálsz a megyénél, az országgyűlésen... De mi lesz, ha bántanak...!

- Akkor felakasztják őket! Én nemesember vagyok! - üti a mellét.

- Um Gottes willen, Miki, ne kiabálj!

Felesége eperjesi német polgárlány volt, gazdag hozománya megaranyozta a kopott Zeleméry-címert. Miklós úr már hagyná is magát lebeszélni a kiabálásról, de ekkor vette észre a legborzasztóbbat: nemcsak idegenek vannak udvarában!

- Hogy az isten törje le a kezedet, Mihók! Hát te mit csinálsz itt? Nem teszed le mindjárt azt a zsákot! - üvölt magából kikelve egyik jobbágára.

De már Janót is látja, az is fosztogatja a magtárat. Négy asszony a malacokon osztozik.

Mihók a kiáltásra megijedt ugyan, de ennek eredményeképpen csak szaporábban cipeli ki az udvarról a zsákot. Janó azonban fiatalabb ember, még bátrabb. Megáll az úr előtt és komoran mondja a szemébe:

- Elmúlt már az a világ, amikor ránkijesztettél, tekintetes úr. Jobb lesz, ha hallgatsz.

- Tolvajok!

- Tolvaj vagy magad! - emeli fel hangját Janó. - Eleget fosztogattál minket. Te tudod, hogyan vetted meg rajtunk a kilencedet: ötödnek is bevált... Csak azt vesszük vissza, ami a mienk.

- Megkeserülöd!

- Vagy más!... Mind hajdúnak álltunk, nálunk a fegyver. Köszönd ennek a kapitány úrnak, hogy fejedre nem gyújtjuk a tetőt. Tanulság okáért bezzeg megnézheted Káldy tekintetes úrékat a szomszéd faluban...

Még köszönheti is Zeleméry úr, hogy nemesi házába szálltak, noha az mentes a katonai beszállásolástól. Bár ezek nem is katonák! Kaszás parasztok, uraiktól szökött, rebellis szolgák!

- Lippai Balázs generális úrnak lesz ez a szállása. Jó ebéd legyen vagy tíz emberre!

- Meglesz, meglesz - hagyta rá Zeleméryné és kergeti a konyhába a bámész szolgálókat. - Nem halljátok? Süssetek, főzzetek a generális úrnak!

Férjét behúzza a házba. Amaz fenyegetőzik:

- Kidobom... kidobom azt a főparasztot!
- Inkább várd meg, amíg elmegy magától.
- Te kalmárivadék! Te alkuszol, amikor a nemesi jussomról van szó?
- De az én pénzemről! Majd hogy még felgyújsák a házat! - vág vissza a gyakorlatiasabb gondolkodású hölgy.

Az úr visszavonult és csak magában sustorgott. Ki-kinézett, óvatosan, az ablak mögül, és népvándorlást látott. Mozdul minden a ház táján, ami mozdítható. Már az ólak tetejét bontják... Igaz, nem engedte, hogy jobbágyai fát vágjanak az erdőn kunyhójuk építéséhez, tatarozásához: fizessenek vagy lakjanak állataikkal istállóban. Nekik úgy is jó!

- Megfizettek, megfizettek ezért! - motyogja egyre.

Sötétedéskor magára kerítette dolmányát.

- Lizl, Szepi! - szólította feleségét, fiát. A fiú málészájú, nagydarab szőke kamasz, kerek borjúszemekkel néz és csak nehezen érti, miről van szó. Ha azután végre megért valamit, nagyon örül, hogy ő milyen okos. Azt mondja Zeleméry: - Ne várjuk itt be azt a parasztgenerálist. Mert ha vendégljük, még úgy tűnik, mintha beleegyeztünk volna a nemesi szabadság megsértésébe. Gyerünk innen!

Az istállóban megtalálta lovát. Maga kantározta fel, minthogy szolgája nem maradt. Feleségével és Szepivel kibandukoltak a falu széléig. Ott megsúgta szándékát.

- Én most egyenesen Kassára megyek, Bocskaihoz. Felesküszöm rá. Aztán panaszt teszek a parasztok meg az ő Lippaija ellen és elégtételt követelek.

- Miki, vigyázz, um Gottes willen! Mit fog ehhez szólni a császár?

- A császár, a császár! Hát ismer engem a császár? Buta liba! No és ha ismerne? Az én helyemben ő is fölesküdnék. Ő is úriember és vigyáz a birtokára. Mindenki ezt csinálja...

- És minket itt hagysz?

- Ti menjetek be szépen a papához Eperjesre. - Közelebb hajolt füléhez. - Eredj Básta generálishoz, mondj el neki szépen mindent. A faluban fejtelenség van. A parasztok biztonságban érzik magukat. Dorbézolnak!

- Jé, Miki, hogy neked mennyi eszed van!

- Szepikém, te okos fiú vagy. Húsvétra új ruhát kapsz. Ugye ismersz minden ösvényt a környéken? Majd a mama megmondja, mit kell csinálnod...

Kengyelbe tette lábát, nekirugaszkodott, de visszaesett a földre. Harmadszori nekirugaszkodásra feljutott a nyeregbe. A lódobogás hamarosan elhalt a téli estében.

*

Lippai Balázs jókedvűen érkezett a Zeleméry portára: megy minden szépen. Marhákat ugyan nem szabad Eperjesre hajtani, de jámbor puttonyosok sűrűn járnak ki s be. Ezek hordják a híreket Lippai után. S ezek a hírek kedvverítők:

Básta katonái kijelentették, hogy addig egy lépést sem tesznek tovább, amíg hátralékos zsoldjukat meg nem kapják. A Habsburgoknak mindig nagyobb volt a hatalmi igénye, mint a zsebe. Uralmuk sokévszázados története: meg nem szűnő pénzzavar. Ezért Básta is úgy jár,

mint a többi Habsburg tábornok: rabló lesz vagy szemérmetlen koldus. Mostani szorult helyzetében rabolnia nem volt tanácsos, hát pénzt kunyerált. Eperjes városa ugyan kénytelen-kelletlen »kölcson«-adja neki a költséget; kap is majd róla gyönyörű szép pecsétetes kötelezvényt. Azt akár be is ráamazhatja. Mert a pénzét ugyan nem látja többé - arra eleve keresztet vethet.

Petit immár hadnaggyá tette Lippai a maga törzsszázadában. A háború három hónapja alatt a fiú annyira megnőtt, megvállasodott, hogy szemre már emberszámba megy: bajuszkája is pelyhedzik. Petinek nem kell Eperjes körül puttonnyal járnia - vannak erre kisebbek. Nagyobb feladata volt. Miskolcra Kassára menesztette Balázs, hogy míg ő sereget visz Eperjes alá, Peti vegye fel számára a zsoldot és hozza utána. Házába is elvitte köszöntését. Németi Gergely ezredes-kapitány, Lippai helyettese előrement Kassára, vitte magával az Edelény után összeverődött katonákat s ott várta be a többi; neki járt a zsoldból a Kassa körül gyülekező Lippai-féle sereg járandósága, a többi a paraszt-hajdúk számára kellene Petinek ura után hoznia.

Zeleméry gazdátlan házában érte utól Peti a generálist. A fiú tudta, hogy rossz hírt hoz, de annak nagyságát csak akkor kezdte sejteni, amikor annak hallatára Balázs bácsi elváltozását látta.

- Hát elhoztad-e, fiam, a költséget?

- Nem én, Balázs bácsi. Egy fillért sem adtak.

- No csak! Hogy-hogy? Nincs pénze a kincstartónak?

- Azt nem tudom. Engem Kátay Mihály kancelláriushoz utasított, hogy majd az eligazítja dolgomat. Elmentem Kátay uramhoz, az meg kiüzent egy szekretáriusával, hogy minek a zsold? Tél vagyon immár, vége a hadnak tavaszig, addig nem kell zsold, mert immár telelőre bocsátották a hajdúságot.

Lippai lassan felemelkedett.

- Bolondot járatnak veled, te fiú? Németi Gergellyel nem voltál?

- Hogyne lettem volna! Legelőször nála kezdtem. Mondom: Gergely uram, Balázs bácsi küldött és üzeni: vedd fel a költséget, fizess ki a rendes hajdúk zsoldját, a többi viszem Balázs bátyánknak. Ezt mondtam.

- És ő?

- Azt felelte: Eredj magad, ecsém, elvégzed te azt nélkülem is.

- Furcsálom.

- Én is. Merthogy a dolgok ilyen fordulása után, esmég elmentem hozzá és elmondom neki. De meg se mozdult, csak azt felelte rá csöndesen: Tudtam én ezt.

- Nem üzent semmit?

- Csak azt mondta: Jól vagy az, ahogy vagy; nyugodjék meg benne Balázs bátyád... Ezt mondta.

- Eloszlatják a sereget tavaszig? Hadjárat közben? Amikor a győzelem már kezünkben van? Képtelen dolog!

Hosszú léptekkel fel-alámérte a szobát. Németi Gergelyen gondolkodott: sose szerette csúszó-mászó modoráért, túlságos nagy készségéért. Nem tartotta soha egyenes embernek, csak ügyes volt és használható. Vajjon, most mi csípte meg?

Peti nézte, amint gondokba merülten járkált. - Milyen szép, milyen nagy ember! És hogyan mozog: mint a párduc... Évike jutott eszébe. A kislány is apjához hasonlít... Vajjon, mit csinál

most Kerekiben? Jól érzi-e magát Örvendiéknél? Gyerek az még, de Peti fiúban, ebben a nagy gyerekben fel-felvillan a gondolat: majd megnő. A kislányból nagylány lesz. Vajjon, akkor ő is majd úgy begyeskedik, gögösködik, mint a többi nagylány? Vagy nyájas marad régi pajtásához?

Bátortalanul megszólította Lippait:

- Azt is beszélük, hogy Donnerwetter kapitányt egy csapat jó lovassal kiküldték, hogy járja az utakat és csináljon rendet...
- Az én kapitányomat? Ki parancsolta neki? Gergely?
- Úgy hallottam, az urak... a kancellár, meg mit tudom, ki.
- Gergelyt kérdezted?
- Kérdeztem... Azt felelte erre is: jól vagyon, ahogy vagyon.

Lippai felrántotta az ajtót és kikiáltott az udvarra:

- Nyergeljetek, legények! Mind a kapitányokat kéretem: még az éjszaka itt legyenek az egész környékről!

Petinek azt mondta:

- Reggelig mindent elrendezek, ami Básta dolgát illeti. Te addig eredj aludni. Mihelyt végezem, indulunk Kassára.

*

Még nem is derengett, amikor a kapitányok eloszlottak Lippai Balázs szállásáról. Felébresztette Petit.

- Indulunk.

Este leesett a hó. Még csak vékony rétegben terítette be a földet, de fehér volt már minden. A lucskos, szomorú őszi feketeség után üdítő látvány volt ez a tisztaság, világosság még az éjszakában is. A nedves, nyirkos hideg után keményebbre fordult az idő, de szárazabb volt a levegő. A hold nem látszott, de fénye szétszóródott a pára fátylában és derengővé tette a fehér éjszakát...

Lippai Balázsék lovai már túl jártak a falu határán, amikor idegen alakok lopakodtak a szérűskertek felé. Nem az országúton jöttek, hanem az erdőn át.

- Aztán ne kíméljete senkit! Tanítsátok meg őket - suttogta Szepi, a málészájú Zeleméry fiú.
- Gyujtogassunk is?
- Természetesen, hadnagy úr. Egész bátran. A parasztokét. Ami a parasztoké, az a mienk is. De mi nem sajnáljuk. Megéri a leckét.

A faluban a kutyák rettenetesen ugattak. Sok idegen volt a házakba szállásolva. Az al- és felvégen strázsáló őrök nem gondoltak ezzel. Alszik ilyenkor minden...

Básta Eperjesről kibocsátott katonái megálltak a szérűskertekben. Acéllal, kovával tüzet csiholtak, égő taplót vetettek a kazlakba. Lassan világosodott a szérűskert; aztán felcsapott a vörös láng.

Üvöltés szakadt fel. Az orvtámadók berohantak a faluba, be a házakba. Mindenfelől dulakodás hallatszott. Embereket vonszoltak ki az udvarokra, megnézték, paraszt-e és agyonverték.

Amott a küszöbön széthasított fejű asszony fekszik visító csecsemőjén. A kapukon felakasztott emberek himbálódznak. Az utcákon paraszthajdúk rohannak kaszával... A sövények mögül puskák durrannak... rohanók elesnek. Mindenki verekszik, ahogyan tud.

A félrevert harang megkondul és kong a rémségek felett.

A nagydarab Zeleméry fiú bakkecske módjára ugrándozik az utcán; arca kéjes vigyorra torzul:

- Csak odavágni nekik!... Csak odavágni!

A sötétben egy vallon zsoldos úgy odavág neki, hogy fejfelé repül egy sövénynek, két lába kalimpál a levegőben. A vallont visszatartja társa:

- Megállj! Ennek sarkantyú van a csizmáján... Nemesember. Ez a tekintetes úrfi!

A tekintetes úrfi már talpraállt. Két foga bánta az esetet. Tapogatta sáros, véres képét - de lám, már a kiskakas is tudja a kukorékolást:

- Nem történt semmi! A bor megmaradt a pincében. Munka után ihattok, amennyit akartok. Csak tanítsátok móresre a tetveseket! Az apám majd kártérítést kér Bocskaitól. Éljen a császár!

*

Kivilágosodott. Lippai Balázs és kísérei a fagyott úton szaporán ügettek Kassa felé. Reggelre nyolctagú csoporttal találkoztak. Négy hajdú és két szolga két urat kísért. Bokácius mester volt, a kassai főbíró az írnokával. - Megállította és ragyogó arccal üdvözölte Lippait.

- Be rég nem láttalak, generális uram! Milyen kár, hogy elmentél tőlünk, ejnye, ejnye! - Jobbra-balra hajtogatta jóindulatú képét. - Nehéz hivatalomból kifolyóan, több főkapitánnyal volt már dolgom Kassán, de ilyen finom, ilyen nyájas emberrel mint te, még soha... Amióta Sennyey úr került a helyedbe...

Legyintett. Törszúrás volt ez a gondolat Lippai szívének: Kassát, a főhelyet kivették kezéből; Sennyey lett a város főkapitánya. Bokácius sóhajtvá folytatta:

- Azóta megint olyan fennhéjázó, goromba hanghoz kellett szoknunk, mint azelőtt. Hiába, meglátszik, kik az igazi urak!

Bizalmasan közelebb hajolt:

- Nekünk, újnemeseknek, össze kell tartanunk. Nem igaz? - szorongatta Balázs kezét.

- Hová tartasz, főbíró uram? - kérdezte emez, ámbár pokolba kívánta fecsegésével a derék embert, mert telve volt komor gondokkal. Bokácius János arca teljes gömbölyűségében felragyogott:

- Külföldre. Követségbe a német fejedelmekhez. Bocskai önagysága felismerte és gyümölcsöztetni kívánja diplomáciai képességeimet.

Szegény mester! Nem tudja még, milyen kurta lesz diplomáciai dicsősége. Azt hiszi, a szerencse mindig a tenyerén hordja - a császár oldalán is, Bocskai mellett is. Hogy egyre följebb halad. Pedig még jó, hogy nem jut egészen fel: az akasztófára. Most még csupa mosoly, csupa gömbölyűség, mint aki minden tűzön megsüti pecsenyéjét...

Vígan poroszkált tovább. Lippaiék is folytatták útjukat. Már Kassa közelében jártak - kisütött a téli nap is - amikor előttük, a Kassától nyugatra vezető keresztúton katonákat láttak. Hosszú sorban, szép rendben vonultak, lehettek vagy kétezren. Csupa jó hajdú lovas. - Balázs megsarkantyúzta lovát, hadd lássa, miféle sereg vonul ott.

Az oszlop eleje már elhaladt. Balázs szinte abban a pillanatban érkezett a keresztúthoz, amikor a derékhad élén - Németi Gergely. Gergely szemmel láthatóan kellemetlenül lepődött meg ezen a találkozáson.

- Hová, hová, Gergely?

- A Dunántúlra - felelte zavarodottan amaz. - Meghajtjuk kissé a császár népeit és urunk hűségére puhítjuk híveit.

- Nem búcsúztál el tőlem.

- Vége a szegődésnek. Az új hópénzt nem tőled kaptam, hanem közvetlenül a fejedelem önagyságától. Önálló főkapitány lettem.

- Sok szerencsét.

Az elvonuló hajdúk nyájas arccal fordulnak Balázs felé. Emelgetik előtte süvegüket. Némi-lyik még el is rikkantja: Vivát Lippai! Ismeri őket Balázs mind.

- Hiszen ezek az én katonáim!

- Csak voltak. Az ő szegődésük is véget ért. Én fizetem őket.

Balázs pillanatra majdnem elveszti önuralmát:

- Elloptad a seregemet!

Németi Gergely lesüti szemét; menne, menekülne ura elől, de nem tud. Másra akarja terelni a szót:

- Hogy-mint jártál Eperjes alatt, Balázs bátyám?

- Tavaszig markunkban van Básta. Örülhet, ha ép bőrrel ki tud futni az országból. Akkor is kérdés, mi marad népéből.

- Igen. Mondják. Bástának csupasz az ülepe. Nem is érdemes őrizni. Azért küldik haza az urak a paraszthajdúságot. Készüljenek tavaszra, de a munkára; a kardot bízzák az arravalókra...

- Hogyan? A mi uraink kiszabadítják Bástát?

- Donnerwetter kapitány kiindult. Nagy Albert is holnap indul. Talán más is. Küldik haza azokat a parasztokat, akiknek pátenstük vagy zászlójuk nincs a fejedelemtől. Aki nem hajt szavukra, akasztatnak közülök, akkor majd észretérnek - folytatta Gergely és közben mindenfelé nézelődött, csak Balázs szemébe nem.

Ebből a beszédből Balázs mindent megérthetett: nincsen neki többé katonája, parasztjait szét-verik az urak zsoldosai... A hajdúság ezalatt elvonult. Két katona, alighanem Gergely szolgálja, közelebb lovagolt:

- Mönjünk a többiek után vagy várjunk, nemzeti uram?

- Várjatok! - Balázs furcsálló tekintetét látva, megmagyarázta: - Azért szólítanak így, mert nemesember lettem én is. Nem szabad ám elengedni a tiszteletet a közönséges népeknek.

- Látom én már, Gergely, nemcsak engemet árultál te el, hanem népedet is...

- Erről beszélj urunk önagyságával! - fakadt ki amaz durván. - No, isten áldjon, semmi dolgunk egymással...

Kassán a főegyház tornyában megszólalt a harang. Prédikációra hívta a népet. Ünnepe volt, vízkereszt napja. 1605. január 6-án.

Balázs a lovára csapott és vágatva indult a város felé.

ÖTÖDIK RÉSZ

Bocskai István kassai palotájában, dolgozóasztala mellett ült. Az asztal szélén kancellárja, Kátay Mihály iratai fölé hajolt és állva referált:

- A megyék kérelmeiből és az urak tanácsából látjuk az ország akaratját. Tavasszal Szerencsen országos gyűlést tartani semmi nehézség nem leszen, ha a nemesség kívánsága szerint minden megfelelőképpen előkészítetik. Nagyságodnak az erdélyi fejedelemség mellett Magyarország fejedelmévé leendő megválasztása bizonyosan végbemegy. Ezt jó rendtartással kell intézni. Olyan törvényeket kell készíteni és jóváhagyni, ami a fejedelmet választó rendeknek kedves.

- Lássuk.

- Végezze az ország, hogy az úri, nemesi és papi személyek házára, fővesztés terhe mellett, semmiféle vitézlő rendek nem szállhatnak, onnan eleséget vagy bármit is el nem vihetnek... Ez azért szükséges, mert a paraszti rendek oly címen prédálják az urakat, hogy ők nagyságod vitézi volnának.

Továbbá a végvárakba ne a hajdúk, hanem az urak közül rendeltessenek kapitányok, annál is inkább, hogy a környékbeli nemesi házak ne pusztítottassanak, sőt inkább megvédessenek.

Továbbá kéri a megyék, hogy nagyságod Kassába az urak közül rendeljen generálist Lippai Balázs helyébe...

- Már megtörtént. Sennyey úr nemcsak kassai kapitány, hanem felvidéki generális.

- Annál könnyebb törvényt hozni róla az úri rendek kedvére. - Kátay nagyot lélezett. Most jön a java: - Végezze továbbá az ország, hogy a jobbágyok, akik fegyvert fogtak és zászló alá álltak, bárhol és bármely kapitányság vagy hadnagyság alatt találtatnak, régi törvény és szokás szerint, szökött szolgák módjára uraiknak visszaadassanak. Ehhez tartozik még ez is a paraszthajdúk dolgában:

Ha valahol hajdúcsapatok találtatnának, kiknek sem urunktól, sem a generális uraktól pátenslevelük, zászlójuk nem volna, azok megfogassanak és megbüntettessenek.

Bocskai fölemelte a fejét:

- Gondolja tekegyelmed, hogy tavaszra ellehetünk a paraszti hadak nélkül?

Kátay nem nézett ura szemébe. Iratai közt lapozgatva, felelte:

- Ha császár öfelségével a tárgyalások továbbra is ily jó mederben folynak, meglehetünk a föld népe nélkül is... - Közben arra gondolt. - Hiszen... már is indultak csapatok a parasztok ellen!

Az ajtó előtt kemény koppanás, fegyveres tisztelgés jele hangzott. Bejelentés nélkül nyílt meg az ajtó és belépett Lippai Balázs.

Bocskai csodálkozva fordult felé, de egy rebbenéssel sem árulta el kedvetlenségét.

- Mi baj, fiam, Balázs?

A megszólítás szinte barátságos volt. Balázs megszokta a fejedelem kimért modorát, de most jobban szerette volna, ha a nagyúr indulatba jön, haragudnék, kiabálna... akkor ő is szabadjára engedhetné forrongó kedvét. Talán jobb is így: okos emberrel okosan lehet beszélni. Pillanatig nézte a fejedelmet, a köztük álló asztalt. Aztán beszélni kezdett:

- Nagy szívbeli fájdalommal értettem, hogy nagyságod részben telelőre küldte hadaimat, részben elosztatta és mások kezére juttatta legjobb katonáimat. Mindezt távollétemben, tudomásom nélkül, meg sem kérdezve engem, akinek e hadak esküvel lekötve voltak. Szinte úgy kellene látnom, hogy miképpen Básta György uram eltetette láb alól Németi Balázst, úgy ezen a részen is akadnak némelyek, akik hasonlóképpen elvetik immár Lippai Balázst, a másikat, aki tenagyságod szerencséjének kezdője vala...

Bocskai csak ült mereven székében, szeme se rebbent. Balázs indulata lassan nőtt. Emeltebb hangon folytatta:

- Az ezredesek, kapitányok, hadnagyok és a derék legénység, akik fegyvert fogtak és harcoltak nagyságodért Kerekitől és Álmosdtól fogva, immár jó részben mint ócska kapca elvetve, a tél ínségének, éhségének kitéve kóborlásnak indulhatnak, miután nagyságodat közel királyi méltóságra emelték...

Kátay, aki oldalvást állott s akit Lippai eddig figyelemre se méltatott, most előrehajolt és ezt suttogta urának:

- Bízta ezt énrám, nagyságod!

Bocskai alig észrevehetően biccentett. Kátay gyorsan Lippai szavába vágott:

- Igaztalan a panaszkod, Balázs uram. Urunk önagysága, lám, néked négy falvat adományozott és éppen ihol az asztalon aláírva újabb donációs levél még egy faluról...

- Nem erről beszélek...

- Értem. Ami a hajdúságot illeti, ugyancsak itt fekszik a plánum; önagysága számos jószágai és pusztái lakatlanok lévén, azokat örök szabadsággal azoknak a hajdúknak adja, akik alattad és Németi Balázs uram alatt, a név szerint ismert kapitányok csapataiban léptek önagysága szolgálatába, fejenként megneemesítve őket. Ily nagy dolog máról holnapra mégsem végezhető el: még néhány hónapba telik a vitézek név szerint való összeírása és megfelelő számmal a puszta mezővárosokba való beiktatása...

- Igen, szép lészen ez és nagy cselekedet... De ez nem minden. Jól tudjuk, hogy nem az a három-négyezer főnyi katonaság vívta ki Barbiano és Básta uraiméknak szaladását... Ezt immár elfeledtetik nagyságoddal a fényes urak, akik székét körülveszik, akik tanácsát teszik, akik már nemcsak Lippai Balázs fölött, hanem helyette is generálisságot kaptak s akik közül nagyságodat már meglátni sem lehet a magunkfajtának. Vajh, akik a szerencséjében a készhez jöttek, oly igaz hívei-e nagyságodnak, akikért el köllött vetni azokat, akik a szerencse kerekének alulfordulása idején kötötték életüket nagyságodhoz? Nem őrajtuk épült nagyságod trónusa, nem ők az ország, hanem a nép! A föld népe, amely - számlálni alig győzőm - ma is harminc-negyvenezer kaszával, cséppel áll az ország minden falvaiban, erdeiben, utain, irtván nagyságod ellenségeit, üzvé a németet, szorongatván a császárt, akivel nagyságodék traktálnak. E negyvenezer embert nem a nemesség védte meg az ellenségtől, hanem ők védték meg a nemességet, az országot. És ezután visszatérjenek a szolgaság igája alá, sőt, nagyrészen oly földesurak szolgálatába, akik nagyságod ellen a császár hátában kerestek menedéket? Ők is kivívták a jussot, hogy szabad mezővárosokban élhessenek - hasonlóképpen a németalföldi néphez, amely elűzte az idegen tirannust. - Ezt a negyvezernyi földnépet én hívtam fegyverre és a negyvenezer kaszának nagyságod széke előtt szószólója én vagyok: Lippai Balázs!

És amikor az úr erre sem szólt, odalépett Balázs az asztalhoz és nyomatékkal ráütött az öklével. Ő: a nép, az elnyomott, kisemmizett igazság szószólója az országos hatalom, a nagyúr asztalára. Legyen harc, csapjunk össze: meglátjuk, ki erősebb - ez volt az ökölcsapásban.

Bocskai erre mintha kissé földerült volna. Még el is mosolyodott. Csöndesen ennyit mondott:

- Megértheted, Balázs fiam, hogy mindenkire nem lehetek egyformán jó.

Kátay Mihály pedig az asztal mellől Lippaihoz szaladt, elkapta kezét, szorongatta és sürgetve, kérően szólott hozzá:

- Nagy dolgok ezek, generális uram. Nem lehet így féllábon állva megtárgyalni. És éppen ilyen időkben, amikor a császár követői minden percre várják önagsága rezolúcióját. Sok mondanivalónk volnának tekegyelmednek - szemével az asztal felé vágott - urunk megbízásából, amit együtt kellene meghánynunk-vetnünk.

E nagy nyájasságra Lippai megingott. Útálta Kátay Mihályt, akiről kezdettől fogva érezte, hogy hazugsággal van kenve és mindig az úr és ő között állott. De mit tehetett, mit szólhatott volna itt többet? El akarta húzni kezét. Kátay szorosan tartotta, nem engedte:

- Ígérje meg kegyelmed, hogy eljön hozzám estebédre!... Ott majd mindenről bővebben traktálhatunk. Bizonyára nem oly fekete az ördög, amilyennek festik. A harag nem jó tanácsadó. Jó asztalnál könnyebb megtalálni az igazságot... No, adj rá kezet, Balázs, eljössz! Meg nem veted ma este asztalomat...

*

Csak az utcán a januári hideg hűtötte le hevét, üzte el zavarát. Nem lehet szóval győzni az urakat, azok jobban győzik, simábban.

Mihez fogjon? Mit tehet? Gondolkozni kell. Talán holnap még nincs veszve - holnapután igen... A negyvenezer kasza még az ő kezében van...

Haza - saját barlangjába - akart menni, magábavonulni, tervezgetni. Kassára érve, most egyenesen a fejedelemhez sietett, még otthon sem volt.

A városi szűk utcákon szaporázta lépteit. A kocsmákból dalolás, zavaros hangok hallatszottak; a város tele volt elbocsátott hajdúkkal. Utolsó hópénzük rovására ittak. Lippai Balázs fülének rettentő volt a láрма: szétzüllesztett seregének tora volt ez.

Az egyik kocsmajátó előtt egy hadnagy szólította meg. Arca már nagyon vörös, de még jól tartotta magát:

- Főkapitány uram, ne röstelj megállani egy szóra! Idebe a papunk, Dedriciusz György uram randalléroz. Hiába szólunk neki, hagyja abba - talán reád még hallgat.

Balázs rossz kedvét ez is fokozta. Benyitott a hidegről a füledt, borbúzos helyiségbe. A nyitott tűzhelyen lobogott a láng, a fekete kondérból nehéz zsírszag terjengett. Minden asztalnál hajdúk. Most még hízóttak, jó ruhájuk, pénzük is van. Pár hét múlva hontalan, lesóványodott, lerongyolódott kóborlók, akiket faluról falura űznek s útszéli akasztófára várnak. Ismeri ezt az életet Balázs.

Nagy volt már a hangulat. Összevissza kurjongattak, danolástak. György körül már tágultak az ivók. Falhoz csapott korsók cserepei heverték a padlón, óriási bortócsa közepette. A pap kivörösödött képpel, ordítva dalolt:

*Indulék Magyarországba,
fazékgyártó levék Kassába.
Hova megyek, kinevetnek,
cseberrúdon csak kivetnek.*

*Mit is mondjak hűségemről,
torkomhoz hajló mértékről?
Szűk a táskám, étkem zöld fű,
ruhám foltos, oly sok színű.*

*Költségem elfogyott vala,
kártyára vesztettem vala:
a csaplárnak adósságban
csuhámat vetem nyakában...*

Lippai a vállára tette kezét. György felnézett; megismerte. Az asztal szélébe kapaszkodva, felvergődött és Balázs nyakába borult.

- Isten hozott, egyetlen egy barátom! Csakhogy idetaláltál. Gyere, igyunk egyet!

Balázs melléje ült. A nagy lármában közelhajolt fűjéhez:

- Te, Gyuri. Azt mondom, elég volt mára.

- Nem, amíg élek. Amíg halálra nem rongáltam magamat!

- Mi bajod megint?

- Férjhez ment. A hűtelen. Nem várt rám az asszony... De hát miért is várt volna? Öreg helyett fiatal szerzett. Egy cingár szatócsot. Hahaha! Már gyereket is vár Katarina asszony...

Sírva borult Balázs vállára. Okos szóval akarta csillapítani:

- Más gondod nincs a mostani időben? Gondolj a hadra, a fölkelte népre, amelynek szava vagy. A szabadságra, amelyért harcot indítottunk, ha kell, életünk árán... Hej, Gyuri, nekem is szükségem van rád. És te eldorbézolod életedet!

György nem tudott oly mámoros lenni, hogy egészen elveszítse eszét. Jól értette Balázs szavát. Vad hahotába tört ki.

- Jókat beszélsz nekem, Balázs, te ártatlan csecsemő!

A szabadság? A föld népének ügye? Inkább elveszett az már, mint nékem Katarina asszony!... Sereged oda. Németi Gergely, a helyettesed, árulód lett. Német zsoldoscsapatokat indítottak az utakra, hogy a zászlók alól hazakergessék a szegénységet úrdolgára... Mutasd magad. Lippai Balázs, hadd nézzelek meg jól! Részeg vagyok, de talán csak nem káprázik a szemem... Te volnál az csakugyan? Élsz még, Lippai Balázs? Nem öltök meg még az urak?

Nézett rá, kimeredt szemekkel, arcán könnyek csurogtak. Balázs rémülten hátrált, ki az utcára. György odabenn már újra nótázott:

*Szolgálatomat ajánlom
és vígkedvű nyájasságom,
e föld színjén szép csillagom...*

Eltorzította a dalt; gúnyból cifrázta. A sorok közt csuklott, heherészett: nem tudni, nevetett-e vagy sírt... Odabenn kupa csapódott a falhoz...

Balázs másképp lépett házába, mint ahogyan gondolta. Most nem akart tervezgetni. Alig fogadta felesége üdvözlését. Megfogta két vállánál, mereven nézett a szemébe.

- Igazad volt, Éva... Nincs itt keresnivalónk. Elmegyünk... El még holnap reggel. Szedj össze mindent, amit elviszünk; de sok ne legyen...

- Hová megyünk? Valamelyik faluba, amit kaptál?

Balázs kirántotta zsebéből a legújabb adománylevelet és a padlóra dobta.

- Nem. Azokba nem megyünk... Szereztem fáradságommal annyit, hogy abból valahol - akárhol - földet árendálunk, vagy zálogba veszek neked egy udvarházat. És aztán: isten a tudója... Készülj. Holnap elmegyünk.

- Most itt maradsz. Együtt készülünk.

- Nem lehet. Ma még Kátay uramnál kell vacsorálnom. Kezemet adtam rá. Ámbár... Dehát köt szavam.

Császár Petit hívta magával. Ne legyen egyedül az urak között, ezen az utolsó úri vacsorán...

*

Kátay Mihály háza a városfal egyik régi négyszögletű tornya volt. Ezt a bástyarészt már nem használták, romlani hagyták, mert újabb körbástyát építettek elébe. A kapu előtt német zsoldosok strázsáltak.

- Az úrfi ideleln vacsorázik - közölte egy szolga Császár Péterrel.

Lippai fölment az emeletre. Kátay a lépcső tetején várta és mosolyogva, két kézzel szorította meg a kezét. Bevezette a szobába, amelyet már ismerünk akkorról, amikor a császári titkos küldöttel tárgyalt itt. Az asztalon most két kétágú gyertyatartó is világított. Ketten várták már: Sennyey és egy Nagy Albert nevű hajdúkapitány.

Balázsban ismét rossz érzés gyűlt meg: valami van a levegőben. Mit keres a kancellár vacsoráján két generális közt ez a jelentéktelen kapitány, akinek eddig semmi különös érdeme sem volt. Hacsak az nem, hogy vállalkozott holnap csapattal indulni a parasztokra...

- Honnan az aranylánc, Albert? - kérdezte kissé hegyesen, kézfogás közben, a kapitány nyakában csüngő kitüntetésre célozva.

- Majd csak ezután érdemlem ki - felelte amaz, széles nevetéssel.

A kandallóban fahasábok lobogtak. Az alacsony szoba meleg volt. Balázs leküzdötte rossz érzését. Ledobta mentéjét és leült egy székre. Elfogulatlanságot színlelt. - Hát nem iszunk? - kérdezte.

Kátay tapsolt.

- Bort a főkapitány úrnak!

Szolga jött és serleget tett Balázs mellé az asztalra. Lippai megfogta a serleget és fölemelte.

- Hát ti?

Tétován nézett körül. Nyílt sértés ez? Amazok állnak előtte, zavart képpel, a mosoly arcukra fagyott.

- Majd aztán - felelte Kátay.

Balázs erélyes mozdulattal visszatette az asztalra a serleget. Felállt. El fog menni. Ki merné megakadályozni? Mentéje után nyúlt. Ekkor Sennyey sietve megszólalt.

- Kancellárius uramnak, úgy tudom, bizodalmas beszéde vagyon veled, Balázs... Nem zavarunk. Addig Albert öcsénkkal a másik szobába megyünk.

Balázs visszaült az asztal mellé és komoran hallgatott. Kátay az asztal túloldalán ült és mosolygott. Levelet húzott elő kebléből és azzal az asztalt ütügette. Így ültek hallgatva egy ideig kettesben. Aztán Kátay vállat vont. Rekedt hangon beszélni kezdett:

- Urunk önagysága előtt nem akartam szólni... Igazad van, Balázs. Csúnya dolog, ami a fölkelte földnépével történik.

Balázs meglepődött. Ha nem Kátaytól hallja ezeket a szavakat, beszélgetésbe bocsátkozott volna. Így hagyta, hogy az firtassa tovább:

- Mi a szándékod? Mert valamit tenned kell. Ne hallgass. Ne félj tőlem. Mindjárt el fogod hinni nekem, hogy én is ezen töröm a fejemet. Mihez kezdesz?

- Hogy én? Semmit. - Vállat vont. Vigyázott rá, hogy hangjának ne adjon gúnyos élt, amikor folytatta. - Én semmit. Ostoba vagyok én ehhez... amikor ilyen tanult emberek törnek rajta a fejüket.

Közben gyors gondolatok cikáztak át agyán. Mérhetetlenül únta Kátay fecsegését. Sértette ez az otromba beugratási kísérlet. Pedig igen is, gyorsan kell gondolkodnia, cselekednie. Csak ki innen, el Kassáról, a falak közül, az urak csapdájából!... Most hagyja őket. De végigjárja a megyéket, készíti a népet. Tavaszra - vagy nyárra. Ki kell várni, mire mennek addig a némettel. Aztán vagy rá a németre, vagy ha az nincs már itt: az urakra... Kátay halk, rábeszélő hangon folytatta:

- Ne csúfolódj velem. Én kis ember vagyok ilyen dolgokhoz. Nagyobbak foglalkoznak ezzel. A császár... a császár miniszterei: hogyan lehetne Magyarországon nemesek nélkül uralkodni. Levélben is megírták, Látod, itt van...

- Nem tudok írást.

- Majd felolvasom. - És olvasni kezdte az idegen által otthagyt pontozatokat:

Először: Kassa városa átadandó Básta tábornoknak...

Másodszor: Öfelsége tanácsa tisztában lévén azzal az ellentéttel, mely a magyar nemesség és parasztság közt fennforog, miután bebizonyult, hogy a nemesség megbízhatóságára építeni nem lehet,

a) Lippai Balázsnak, aki a Bocskai-féle seregek zömének parancsnoka és az összes Bocskai-féle vezérek közt az egyetlen tehetséges katona, öfelsége az erdélyi vajdaságot ígéri;

b) a hajdútiszték nemesi jószágokat kapnak a hűtlen nemesek jószágaiból...

- Kinek írta ezt a császár?

- Nekem.

- Neked? Te, kancellárius uram, konspirálsz a császárral?

- Csak gondot viselek az országra. Amint látod, neked is helyed vagyon ebben a gondviselésben. Erdélyi vajda leszel...

Balázs vad hahotába tört ki.

- Aztán ti nemes urak összeálltok megint Bástával és következnek a tömeges karóbahúzások, elkezdve rajtam. Köszönöm szépen. Ilyen ostobának tartasz engem? Ezt is köszönöm.

- Ha nem - nem. Én is köszönöm - vont a vállát Kátay.

- Aztán nem félsz, kancellárius uram, hogy én erről a levelezésről szót ejtek valahol?

- Nem fogsz szót ejteni! - Zsebébe rejtette a levelet. - Nincs rá bizonyítékom. És ki hisz már neked puszta szóra - a sereg nélküli, volt generálisnak?

- No, talán nem olyan sereg nélküli...

Kátay beszólt a szomszéd szobába nyíló ajtón, hogy két vendége jöjjön vissza. Nagy Albert hozta a gyertyatartót és visszatette az asztalra. Sennyey mögötte jött. Mikor elhaladt Kátay mellett, ez gyorsan odasúgta neki:

- Ostoba paraszt. Nem használható.

- Hát akkor... - Sennyey bizonytalan mozdulatot tett.

Balázs, aki egy percre ismét magára maradt, távol a suttogóktól, felállt.

- No én megyek.

- Előbb megvacsorázunk - vágott elébe gyorsan Kátay. Házigazdához illően, aki asztalhoz hívja vendégeit, fejet hajtott és szapora léptekkel indult a szomszéd szoba felé.

Öles vastag fal választotta el egymástól a két toronyszobát. Az ajtónyílás alacsony, keskeny boltozat, valóságos folyosó. Végén kis ajtó.

Nagy Albert mint legkisebb rangú, hátramaradt. De Sennyey is megállt a boltozat nyílásánál és tiszteletet adva, előljárást engedett Balázsnak:

- A régibb generális előbb megy!

Balázs főhajtással köszönt. Sennyey oly mélyen hajtotta meg fejét, hogy arca eltűnt az árnyékban.

Senki sem világított a folyosóra. Kátay ment elől. Balázs is a boltozat alá lépett. Már a közepén járt. A kancellár nyitja balkézszel az ajtót. Jobbjával megfogott valamit az ajtó mellett.

Mi ez? A nyíló ajtó mögött nem lakomára terített asztal vár. Fekete sötétség ásít eléje és megcsapja a fűtetlen terem hidege. Belényilalt a döbbenet: árulók között van! És ezen a szűk helyen kardot rántani sem lehet; bár keze a markolaton... könyöke a falba ütközik...

- Ja-aj!

Feje fölött a boltozat, melyen halványan táncolt a szobabeli gyertyák fényecskéje, egyet fordult és szembekerült vele... Testébe hideg vas csúszott. Aztán tompa ütés szédítette meg fejét és minden feketébe borult körülötte...

Nagy Albert megemelintette csákányát, nyelét végigcsúsztotta tenyerén - középen markolta, kurtára fogva.

- Él még? - hajolt fölébe.

Kátay kihúzta lándzsáját a sebből. Sennyey kardjával a földön fekvő nyakára csapott.

- Most már nem...

*

Ugyanebben az időben megdöngették Lippai Balázs házának kapuját. Váltott Balog Jancsi gyanútlanul kinyitotta, hiszen katonákat látott a kapu előtt.

Egy kapitány félretaszította és embereivel benyomult a házba.

- Hol az asszony?

Éva előjött.

- Mit akartok?
- A láda kulcsát!
- Takarodjatok! Ez Lippai Balázs háza.
- Volt. Csak volt. Ide a kulcsot!

Durván letépte Éva asszony övéről a kulcscsomót.

- Rablók vagytok? Megállj, nyomorult! Megszenveded ezt még te az uramtól!

Amaz röhögött:

- Állok elébe! - Aztán embereire szólt. - Aki egy lépést tesz, keresztülszúrom!

Kiválasztotta a nagy láda cifra kulcsát. Abba a ládába csomagolt már Éva mindent, amit elbújdosásukhoz összekészített. A kapitány kinyitotta a ládát. Sóvár pillantást vetett a benne lévő pénztekercsekre. Arra majd csak később kerülhet sor... majd ha egyedül marad. Előbb a rábízott dolgot kell elvégeznie. Kivette a pergamenteket.

- Nemesasszony vagy? - kérdezte vigyorogva.

Az asszony előbbre akart lépni, de két zsoldos lefogta. A kapitány a gyertya lángja fölé tartotta a függőpecsétetes nagyobbik írást.

- Ihol a nemesség!... Hány falvakat adományozott Lippai Balázsnak önagysága?

Másik pergamenttekercset tartott a láng fölé.

- Ihol a donáció!

Végül a másik adománylevelet is elégette, azt, amelyiket csak ma hozott haza Balázs és a padlóra vetette. Éva még azt is a többihez tette.

- Ezt immár keresheted!

- Takarodjatok a házamból! - toppantott büszkén az asszony.

- Ejnye, be nagyon parancsolgatsz! Ki vagy te itt tulajdonképpen? Hun esküdtél te meg Lippai Balázssal? Melyik papnál? Van-e róla írás? Nincsen olyan cigányéknál, ugye?

Levette Éva nyakából az aranyláncot. Az egyetlen, amit Balázs ajándékai közül viselt. Az asszony nem szólt többet. Megértette: ha ezt merészelik tenni vele - Balázs már nem él. Akkor úgylátja vége mindennek... Tudta, hogy így lesz. Így kell ennek lenni. - Nagy, sötét szeme rebbetés nélkül tapadt az arcátlanra. Amaz folytatta a gyalázkodást:

- Az ilyen céda személyt hóhérnak kellene kiséprőznie a városból. Köszönheted, hogy ilyen szépen bánok veled.

Megragadta ruháját és végighasította. Kéjelgett a gonoszkodásban: apránként tépdeste a kelmét, míg csupa rongy lett.

- Rongyos voltál, az való neked. Eredj vissza, ahonnan jöttél, a rongyosok közé!... Vigyétek! - ordított a katonákra. - Kötözzétek két ló közé és hurcoljátok ki a városból, a kaputól két mérföldnyire. Mars!

*

Császár Péter egy darabig Kátay Mihály házában a lépcső aljában állt. Várta, hogy a konyhába hívják, ahol a kisebbbrangú háznép étkezik. Senki sem törődött vele. Egy ideig fel-alá járt és furcsálotta ezt a vendéglátónál szokatlan rendtartást.

Nem sokáig kellett várnia. Az emeleten kinyílt az ajtó és Kátay szolgáért kiáltott.

Aztán két szolga összecsavart szőnyeget hozott le a lépcsőn. Kátay lenézett utánuk. A szolgák komor képpel pillantottak Petire. Vajjon mit akarnak tőle. Közelebb lépett hozzájuk. Akkor csöndesen ezt mondta az egyik:

- Temesd el uradat.

- Mit beszélsz?

Peti a szőnyeghez ugrott és szétnyitotta. Sárgán tűnt elébe Lippai Balázs képe, fején csákány-ütötte seb... A fiú megtántorodott.

- Mi ez? - kiáltott. - Mi történt itt?

Kátay az emeletről alánézve, zavartan makogott:

- Véletlenség... véletlenül történt. Vendégeim összeszólalkoztak... Én nem tehetek róla...

Sennyey mellette termett. Karon ragadta és visszacipelte a szobába.

- Ne beszélj ostobaságokat! - förmedt rá. - Elvesztetted az eszedet. Egy parasztkölyök előtt mentegetődzöl?

Császár Péter a szolgák után szaladt. Azok már kiléptek a kapun, a régi városfal egy omlásán átvergődve, abba a szögletbe tartottak, ahol a régi falból az új körbástya indult. Cipelték terhüket. Kátay Mihály udvarbírája haladt előttük fáklyával.

A bástyáktól háromfelől körülvelt zugban előre megásott sír várt.

- Várjatok! - zihálta Péter, amikor utólérte őket. - Ne ássátok el, mint egy kutyát. Legalább papot hívjatok!

Letették a szőnyeget. Az udvarbíró szánakozva nézett a fiúra.

- Hozzál papot. De hamar, mert nem szabad várnunk... Az emberek nem ácsoroghatnak sokáig éjszaka idején ebben a hidegben. Aztán még lármát találsz ütni!

- Nem ütök lármát! Csak várjatok... Pár percig!

Elrohant, ő is tudta, hogy Dedriciusz György a közeli kocsmában mulat.

A kocsmajót nyitva hagyta maga után. A januári hideg becsapott a forróságba és szétvágta a borgőzt. A mulatók megütődve figyeltek fel.

György pap az asztalra borulva, szunnyadt. Peti felrázta.

- Bácsi, ébredj! Megismersz?

- Meg hát - morgott Dedriciusz. - Mit akarsz, Peti? Mi lelt?

- Gyuri bácsi! - Peti arcán csurogtak a könnyek. - Megölték Lippai Balázst... Megölték. És mindjárt eltemetik... Gyere gyorsan!

György felugrott. Nagyot csapott az asztalra.

- Csönd legyen! - üvöltötte. - Egy hangot se akarok hallani!

A legtávolabbi sarokban is elnémult a nóta. Bámész szemek meredtek mindenfelől Györgyre.

- Hallgassatok, disznók! Megölték főkapitányunkat, Lippai Balázst!

Egy részeg elbődült - csattanás zárta be a száját. A pap a feje fölött égő fáklyát kivette a vas-kampóból és Petivel kisietett az ajtón.

Pillanat alatt a kocsmá másik két fáklyája is kezekben volt. A hajdúk utána zúdultak. Rohanva dobogtak a kassai utcákon. A fáklyák lángnyelve hosszúra nyúlt és szikrákat szórt maga mögött.

Mikor a faltörmelékeken átkapaszkodva a bástyaszögletbe értek, Kátay szolgálai már leeresztették a halottat a sírgödörbe és nyugtalanul piszmogtak az ásókkal. Félték gazdájuktól, de bünt sem akartak elkövetni, hogy pap nélkül temessék, akit megillet a végtisztesség.

Ekkor ért oda Dedriciusz a hajdúkkal. A fáklyákkal a gödörbe világítottak. Lebocsátáskor a szőnyeg szétbomlott: mindnyájan láthatták a halottat. Levették fövegüket és térdre ereszkedtek. A mámor elszállt fejükből. Tompa döbbenetben adtak tisztességet generálisuknak...

Fagyos szél fúj. A zug huzatos volt: a fáklyák lángját lenyomta, majdnem eloltotta a légjárás.

György a sír fejénél összekulcsolt kézzel állott. Hosszan, szótlanul. Mikor már minden arc várakozón fordult feléje, fölemelte fejét és énekelni kezdett. Halkan, lassan kezdte, aztán mind hangosabban, gyorsabban folytatta a búcsúztatót:

- Mély álomba merült,
támasztól üresült,
szemében veresült,
gyalázatra került
kőszívű magyarság,
kiben a pusztaság,
megrögzött a rabság
újult az árvaság:
Föld bé szemeidet,
halld síró igémet:
Megölték fejünket!
Megölték fejünket!...

A rezesképű, vad harcosok szipogtak, nyelték könnyeiket, György folytatta:

Magyarok paizsa,
gonoszok rontója,
hová mégy a porba,
elölünk a sírba?
Mi, kevés juhocska,
pásztor nélkül lettünk -
sok farkas környülünk,
akitől rettegünk.
Ha te minket elhagysz -
mint ahogy el is hagysz,
utánad csak bút hagysz,
csak keserű jajt hagysz!...

Nehéz zokogások csuklottak fel a kemény férfiak közül. Volt, aki arcát kezébe temette. Volt, aki a mellét verte... Az ének szólt:

Nedves keszkenőcske,
kit szememnek könnye
sűrűen megtölte,
áthata bő vize:

No, im megfacsarlak:
Hol vagytok már urak?
Itt-e vége annak
a jóakaratnak?
Mevénhűdt katonák,
rongyosodott árvák,
bizonyosság az ország,
voltageok jó szolgák...

*Itt-e vége annak
a jóakaratnak?*

*Megvénhüdt katonák,
bizonyosság az ország,
rongyosodott árvák,
voltageok jó szolgák...*

- Elég volt! - kiáltotta Nagy Albert. - Végezzetek!

...Többet nem szólhatunk
téged, ím, itthagyunk.
Most csak mi siratunk,
kik szegények vagyunk.
De jövődőt mondunk:
Hamar időt hagyunk,
Országostul sírunk
rajtad és zokogunk.

- Te pap, imádkozzál! - parancsolta Nagy Albert.

György vadul körülnézett.

És zokogva elrohant.

...A várban riadót doboltak a német őrségnek.

✻

- Lippai! Lippai! Bosszút Lippai Balázsért!

- Számítottunk erre - mondta fontoskodó képpel Kátay.

Sennyey kinyitott egy emeleti ablakot és süvegével intett, hogy beszélni akar. A láрма alábbhagyott.

- Számotadunk Lippai Balázs haláláért - kiáltotta -, de egyszerre annyi ember elé nem tarthatjuk a dolgot. Álljanak elő a kapitányok, hadnagyok és egyéb főemberek, akik itt volnának!

Zúgás, tolakodás támadt a sokaságban. A kapu alatt csoportozat állt össze.

- Több nincs? Ti jöjjetek be a házba!

A kapunak keskenyre nyílt részén a főemberek bementek. A kapu becsukódott mögöttük és elvágta őket a tömegtől. Erősen őrzött épületben voltak.

Nagykalapú német zsoldosok örködték a teremben, ahol Kátay és Sennyey, Nagy Albert és még néhány úrféle társaságában fogadta a küldöttséget. Sennyey mint generális kezdte a beszédet.

- Mind tirátok, akik itt vagytok, számít urunk önegysága tavasszal, az új hadjáratra. Már most elszegődtetünk benneteket. Ihol az asztalon mindenkinek egy hópénz. Ez már a tavaszi. A toborzáshoz való zsoldot majd akkor kapjátok. Tegyétek el a hópénzt és adjatok kezet. Aztán áldomást is iszunk...

A nyájas beszédre zavar támadt. Hiszen nagy dolog, ha az embernek jövő esztendőre biztosítva van a kenye, nem is lehet azt elszalasztani. Egy öreg tétovázva megjegyezte:

- Köszönjük szépen. Hanem most másért jöttünk...

- Arra is rátérünk. Hiszen azért hivattunk. Mindent sorján. Beszélj, kancellárius uram. Mondj el mindent ezeknek a jó embereknek!

Kátay nagy hangon beszélni kezdett. Elmondta, mennyi jót tett uruk Lippai Balázssal. Kiszínezte, túlozta Lippai jódollgát: házat kapott Kassán, hat falut az országban adományul. Oly sok aranylánca volt, hogy leroskadt, ha mind a nyakába vette... Vajjon, ennyivel érdemesebb volt-e mint a többi kapitányok, akik itt jelen vannak? És mindezért mégis rút hálátlansággal fizetett. Bástával paktált: kezére akarta játszani Kassát. Ihol a császár levele, amelyben Balázsnak ígérte az erdélyi vajdaságot, amiért melléje áll...

Felkapta az asztalról a levelet, amelyet a császár titkosa őneki hozott, a pontokba szedett teendőkkel. Meglobogtatta:

- Olvassátok el, kapitány urak! Lássátok a magatok szemével!

És mert mindenki húzódott az olvasástól, Kátay erőszakkal nyomta egyikük kezébe:

- Olvassad, te, Ibrányi Ferenc uram! Te tudod a betűt... Azt is tudod, hogy önegysága neked és a te hajdúidnak adományozta Nánás mezővárosát, hívséges szolgálataitok jutalmául. A háború befejeztével! Hadháza meg nektek jut - bökött egy másik kapitányra.

Ibrányi Ferencnek is káprázott a szeme ennyi szóra, ígéretre, hát Kátay még jobban nekibátorodott. Másik levelet kapott fel az asztalról, amelyben az Abaúj megye által kiállított előfogatok voltak lajstromba szedve. Tudta, hogy írástudatlan ember mennyire tiszteli a papirost.

- És íme, Lippai Balázs válasza Bástának: hűséges portyáink útközben fogták el a levelét.

Most Nagy Albert az elnémult jelenlévők közül az ablakhoz ugrott, felrántotta és hajdúi mi-voltában mutatkozott az utcán ácsorgó tömeg előtt; kikiáltott nekik:

- Jó okát hallottuk Lippai Balázs halálának! Megérdemelte, mert elárulta urunkat. Bizony áruló volt ökegyelme!

Sennyey generális félretolta és maga állt az ablakba:

- Ne keressen senki szolgálatot tavaszra. Térjen vissza ki-ki régi kapitányához.

- Vivát! - rikkantotta el magát odalent valaki. A többiek morogtak. A kapitányok sokáig késlekedtek a házban: áldomást kellett inni az új szegődésre. A januári időnek pedig foga volt odaki.

- Mit gondolsz? - kérdezte egy fiatal hajdú idősebb szomszédját. - Mit gondolsz, bátya? Csakugyan áruló lett volna Balázs urunk?

Az öreg mord arccal legyintett.

- Erre tartja a régi mondás: Veszett hírért költik az ebnek, hogy megölhessék. Mesebeszéd - úri huncutság! Az urak bolonddá tartanak, kapitányaink meg eladnak minket... Nem vagyunk elég okosak ehhez, öcsém.

Trombitaszó hangzott és lovak patája csattogott. Vértess lovasok közeledtek a várórségből. A kedvét, bátorságát veszített tömeg tanácstalan volt és fázott. Nehézség nélkül eloszlott. Odabenn a házban egy sarokban elégedetten dörzsölte kezét Kátay Mihály.

- Ezt elintéztük - mondta Sennyeynek. Kárörvendve célzott a vezetőitől megfosztott népre: - Most még küldj ki vidékre újabb megbízható kapitányokat, hogy mindenütt leszállítsák a fejetlen lábot!

*

Dedriciusz György visszatért a kocsmába.

- Bort ide! - parancsolta.

A csaplár odalépett.

- Fizess, uram - előre!

A pap gögösen elébenyújtotta lábát:

- Húzd le a csizmámat!...

*

Császár Péter a temetés után Lippai Balázs háza felé tartott. Már messziről rosszat sejtett: tárva-nyitva a kapu!

Bement. A ház üres. Asztalok, padok felforgatva. Konyhanemű összetörve, ágybeli holmi elhurcolva...

Balog Jancsi a pincéből került elő. Sírva beszélt el, mi történt itten.

- De hát hol van Balázs urunk?

Peti oldalt nézett a földre. Arra gondolt, milyen jó, hogy a kis Évike nem volt itt. Torka száraz volt. Éjszaka elsírta már könnyeit. Didergett.

Halvány tejfényben jelentkezett a téli hajnal. Oly elhagyottan, oly árván állt Császár Peti, mint akkor, amikor először indult világga Kassáról.

- Gyerünk, Jancsi - mondotta. - Eredj vissza az Ördög-szigetre, ott majd találkozunk. Én még előbb Kerekibe megyek, Örvendi Pálékhoz, elhozom Évikét. Tán csak nem akarják tartani ezután is...? Nincs nekünk már keresnivalónk itt, az urak között...

Távoli dobszó jelezte, hogy itt a reggeli kapunyitás ideje. Péter megfordult; fáradtan vonva lábát, elindult.

Elhaladt a városháza előtt. Merőn nézte azokat a nagy kőkockákat, melyekkel itt a teret kirakták... Gondolhatta volna-e, hogy ezeken a kőkockákon fogják nemsokára cafattá aprítani a hajdúk Kátay Mihály uramat, amiért megmérgezte Bocskai István fejedelmet? Gondolhatta volna-e, hogy huszonöt év múlva itt fogja a hóhér elcsapni fejét egy széttépett testű, törött csontú, félholtra tortúrázott parasztvezérnek: - Császár Péternek?

Minderre nem gondolhatott. Csak arra, ami most történt.

- Balázs bácsi abban hibázott, hogy összefogott az urakkal. Nem szabad hinni az uraknak, nem szabad bízni bennük... Nélkülük, magunkban kell harcolnunk. Mindig csak ellenük...

Észre sem vette, kint volt a városkapun. Most elmegy, gondoskodik Évikéről, aztán visszatér a Rétségre, ott majd tanakodik a bújdosókkal: gondolkodnak, üzennek mindenfelé a népnek, készülnek a jövőre...

Ment, ment a széles országúton. Hópelyhek kezdtek szállingózni és fehéren fődtek be a keményre fagyott földet. Verejtékes fáradtsággal taposta az utat Császár Péter. Két mérföldnyire a várostól toprongyos asszonyt látott az útszélen. Egy kövön ült, arcát kezébe temetve, ügyet sem vetve a hidegre, az úton járókra. Nagy bánata lehetett. De Petinek elég volt most a magáé. Nem nézte, ki az idegen. Nem tudott most senkivel törődni, senkit vigasztalni.

Kémlelte az eget: megenyhül-e, földerül-e az idő? Kibukkan-e a nap?...

A nap pedig vastag ködfelhők mögött rejtőzött. Sokáig rejtőzik is még, amíg kitavaszodik a világ.

Császár Peti ment. Ment előre..

BEFEJEZÉS

Mi történt azután?

Tavasszal a szerencsi országgyűlés Magyarország fejedelmévé választotta Bocskai István erdélyi fejedelmet. Németi Gergely végigvonult hajdúival a Dunántúlon és mindenütt fegyverbehívta a parasztságot. De nem sok időre. Amint a császáriakat elűzte és továbbvonult, haza is küldte őket. A császár erői megbénultak: békét kötött Bocskaival. Neki hagyta Erdélyt és a felső országrész keleti felét. Bocskai uralkodása rövid volt, de nagyjelentőségű.

Kelet-Magyarország visszatért az önálló államok közé. Ezernyi katona-hajdú kapott földet és szabadságot a hajdúvárosokban. A paraszt-hajdúk nem kaptak semmit. Visszakényszerítették őket földesuraikhoz, robotra, szolgaságra.

De változatlanul éltette a szegény népet a remény, hogy kivívhatja szabadságát. Mikor aztán úgy látszott, hogy a császár és az erdélyi fejedelem közt kenyértörésre kerül a sor, a fegyveres parasztság ismét felkelt a kettő között, nem csatlakozva egyikhez sem... És a két ellenfél együtt verte le. Ez 1631/32-ben történt. E fölkelés vezére volt Császár Péter.

Minden fölkelés új és új láncszem volt abban a küzdelemben, amely addig nem ér véget, amíg elnyomottak és elnyomók vannak a világon.

AZ ÍRÓ MEGJEGYZÉSE

Demokratikus irodalmi politikánk eredményeképpen, az utóbbi években, regényeim megjelenése után, sok alkalmat kaptam, hogy olvasóimmal találkozzam. Meghallgattam észrevételeiket, kívánságaikat, együtt beszéltük meg a fölvetett kérdéseket. Szívesen vallom be, hogy ezek a közös megbeszélések nagyon tanulságosak voltak számomra, örömmel tapasztaltam, hogy az én gyermekkorom óta a fiatalság nagyot változott - s javára. Hogy csak a történelmi érdeklődés körében maradjunk, annakidején a történet-tanulást unták és általánosságban elutasították maguktól a diákok. Persze, ebben igen nagy szerepe volt annak, hogy a történelmet lélektelen adathalmazként tanították. A mai fiataloknak - az általános iskolai alsó tagozatbelieket is beleértve - erős történelmi érzékük van. E tárgyú ismereteik alaposabbak, mélyebbek, értik a dolgok összefüggéseit. Komoly igényük van a történelmi események ábrázolása iránt, amivel az előző nemzedékek írói nem számolnának, ha csak a maguk diákkori kortársaira gondolnak. Abban az időben a történeti regény - tiszteletreméltó kivételektől eltekintve - olyan regényes történet volt, amelyhez a történelem csak a háttérben, mint egészen halvány és többnyire teljesen hazug színpal szerepelt. A mai diákság a történeti események ábrázolásánál még az elnagyoltságot sem tűri: ellenőrzi az író, számonkéri tőle a hibákat és hiányokat. - Szükségesnek tartom ezért, hogy beszámoljak itt módszeremről, amellyel ezt a könyvet írtam.

Történeti regénynél, különösen nemzeti történetünk kimagasló eseményeinek ábrázolásánál az író felelős a történeti valóság hű ábrázolásáért. Ennél a könyvnél az írói képzelet alig hidalt át hézagokat, alig derített fel homályos részleteket, mert Lippai Balázs és Németi Balázs történetének szinte minden mozzanatát hiteles forrásokban kapta készen. Dózsa György korát kivéve, nincs a régi magyar osztályharcok történetének még egy fejezete, amelyről annyi kortársi följegyzés, emlékirat, egykorú történetíró, okirat, levelezés szólna, mint Bocskai koráról. Ezért az álmosdi csatától kezdve részletekbe menően követtük a kortársak, a szem- és fültanúk vallomásait a két Balázs életéről és haláláról. Csak itt-ott sűrítettük kissé az eseményeket az elbeszélés egysége érdekében.

Elbeszélésünk középpontjába Lippai Balázst tettük, hogy bemutassuk a szegény, elnyomott népnek ezt a vezérét, akit még az egykorú úri történetírás is Bocskai legvitézesebb katonájának és legtehetségesebb vezérének mondott és akinek halálával a kortársi följegyzések annyit foglalkoznak. - Bocskai István érdemei közismertek. A szabadsághóstit az osztályellentétek súlyos összecsapása idején nem volt okvetlen szükség mint a nagybirtokos osztály képviselőjét előtérbe állítanunk, ezért inkább reprezentálás, semmint cselekvés közben szerepeltettük.

Mellékalakjainkról is beszámolunk. Még neveket sem kellett koholnunk, hiszen a legkisebb hajdúkapitányokig rengeteg alakot mutat be a sok kortársi visszaemlékezés.

Császár Péter alakja csak negyedszázad múlva vált történetivé, mint a hallatlanul érdekes, bár szomorúvégű ú. n. Császár Péter-féle fölkelés vezéréé.

Bokáciusz János kassai főbíró ott hagytuk el, amikor külföldi követségbe indult. Nem számolt a nehézségekkel. Az első német fejedelmecske elfogatta és jutalom ellenében kiszolgáltatta a császári udvarnak. Prágában, a vár tornyába vetették. Még jó, hogy szegény mesternek a feje megmaradt. Ezt is csak annak köszönhetette, hogy megfélelkeztek róla. Öt teljes esztendeig ottfelejtették a toronyban. Ezalatt Bokáciusz uram gömbölyű termete annyira megfogyatkozott, hogy kényelmesen kifért a keskeny toronyablakon és a kötélhágcsó nem szakadt le alatta, melyet kenyérbe sütvé csempészett be börtönébe a felesége. A derék asszony ugyanis beállt szolgálónak a császári konyhára, úgy mentette meg a férjét. Otthon aztán, jó

házikoszon régi gömbölyűségét is visszavarázsolta. - Bokácius mester tehát visszatért Kassára - iskolamesternek. Ugyanis a nyugalmasabb időkben ismét gazdag polgárok foglalták el a főbírói széket. Azért így is köztiszteltben állt ez a tehetséges humanista költő, aki egyebek közt Eger híres védelmét is hőskölteményben énekelte meg. - Mégis a közszereplés vált végzetévé. Amikor Bethlen Gábor fejedelem indított hadat a császár ellen, a harmincéves háború kezdetén, poétánkat tanácsosává és udvari történetíróvá nevezte ki. Bokácius elkíserte a táborba és ott szerzett betegségében halt meg 1621-ben.

Dedriciusz György, a kőbor pap-költő szintén irodalomtörténeti alak. Ifjúságát elbeszéltük. Lexikonjaink utolsó adata az volt róla, hogy 1598-ban elcsapták a papságból és azután nyomaveszett. Én találtam meg és tettem közzé sírfeliratát, mely szerint Kolozsvárott, 1605. április 2-án halt meg: három hónappal a regényünkben elmondott események után. Életének ismeretlen éveit elevenítettük meg.

Az elbeszélésünk közé szőtt énekeket egykorú versekből vettük. A leveleket forrásainkból, György pap prédikációját Magyar István nevezetes munkájából állítottuk össze.

A magyar történelemnek ez a legnagyobb szabású partizánháborúja pontosan egyidőben zajlott le az orosz történelem Ál-Dimitrijének Borisz Godunov ellen vívott háborújával, amelyben a parasztság ugyanúgy szerepelt, mint a mi népünk Bocskai alatt (1604-1606); a csalódott orosz nép mindjárt ezután az Ivan Bolotnyikovról elnevezett hatalmas fölkelésbe tört ki (1606-1607). Európa egész keletén sötét és véres kor ez, a dolgozó szegénység rettenetes szenvedéseinek időszaka; ha ennek történetéhez nyúlunk, a komor színeket alig-alig szabad humoros képekkel felderítenünk, enyhítenünk.

Kérem olvasóimat, közöljék velem, sikerült-e célomat elérnem, feladatomnak eleget tennem. Bírálganak, tanácsoljanak - mondják el, mit találtak jónak, mit rossznak kis regényemben.

Leveleiket címezzék nevemre az Ifjúsági Könyvkiadóhoz (Budapest, VII., Lenin-körút 9-11).

G. L.